

Kulturmiljöprogram för Kumla kommun

KUMLA KOMMUN

Bilden på omslaget visar en utsikt från Kvarntorpshögen över odlingslandskapet och skogen med Kilsbergen som fond i nordväst den 21 augusti 2012.

»Kulturmiljöprogram för Kumla kommun«
diarienummer MBN 2013/219

© Kumla kommun 2014
Text och form: Rasmus Axelsson
Foton: Rasmus Axelsson om inget annat anges
Kartor: Miljö- och byggnadsförvaltningen
om inget annat anges

Programmet finns i digital form på Kumla kommuns hemsida www.kumla.se men kan även beställas via telefon 019-58 80 00 eller e-post servicecenter@kumla.se

Programmet är finansierat av Kumla kommun samt av Länsstyrelsen i Örebro län med stöd av Förordningen om bidrag till förvaltning av värdefulla miljöer (SFS 2012:1121)

ISBN via <http://www.kb.se/isbn-centralen/isbn/>
URN:NBN via <http://www.kb.se/isbn-centralen/urnnbn/>

Innehållsförteckning

Förord	5	Landskap	25
Inledning	6	Förändringar	25
Programmets mål	6	Karakärer	26
Avgränsning	7	Bebyggelseutveckling	29
Referensgrupp	7	Lästips	31
Sammanfattning	7	Referenser	32
Handlingsplan	8	Särskilt värdefulla kulturmiljöer	34
Vision	8	Urvalskriterier	34
Ansvar	8	Ansvar och möjligheter	34
Styrmedel.....	8	Landskap	35
Inriktning.....	8	Den vunna marken	37
Aktiviteter	10	Blacksta by	37
Förhållningssätt	11	Brändåsen	37
Värderingsmodell.....	11	Ekeby kyrka	38
Lagstiftning	11	Ekeby-Källtorp.....	38
Olika synsätt.....	12	Hardemo kyrka och prästgård	39
Varsamhet.....	13	Gårdar i Julsta	40
Fornlämningar.....	14	Kumla by och kyrka	41
Kumlas kulturhistoriska profiler.....	14	Linde-Misteräng	41
Riktlinjer byggande på landsbygden	16	Mossby i Hardemo	42
Framtiden	16	Mårsta gård.....	42
Historia	17	Hus i skogen till Nedra Vesta	43
Förhistoria.....	17	Nynäs gård	43
Människans intåg	17	Nälbergs by	45
Byarna bildas.....	18	Oxelvärsta-Skarbjörka-Ålsta-Åby	45
Stormaktstid	18	Rösavi	46
Vägarna	18	Sannaheds militärmiljö	46
Det expansiva 1800-talet	19	Skyberga by	47
Tidig stenindustri	20	Säbylunds gård	48
Järnvägarna.....	20	Torsta by	49
Administration	20	Gårdar vid Vallby.....	50
Skoindustrin	21	Vallersta	50
Industrin Yxhult-Kvarntorp	21	Vissberga by	51
Övriga näringsverksamheter.....	22	Gårdar vid Åby	51
Folkrörelser	23	Älvesta-Hjortsberga-Vesta	52
Sentida jordbruk	23	Äpsätter	53
Efterkrigstiden	24	Separata miljöer.....	53
Nuläge.....	24		

Skor och sten.....	59
Djupadalsparken i Kumla	59
Ekebymossen och grustaget vid Säbylund	60
Hällabrottet-Yxhult-Hynneberg-Kvarntorp	60
Hörsta skolor och frikyrka i Hörsta.....	63
Idrottsgatan i Kumla.....	63
Järnväggsgatan i Kumla.....	64
Kumla torg.....	65
1920-talshus vid Leksandsgatan i Kumla.....	65
Magasinsgatan i Kumla	66
Kvarteret Smeden norr om Kyrkogatan i Kumla	66
Kvarteren Snickaren och Plåtslagaren väster om Södra Kungsvägen i Kumla	67
Statsjärnvägen med spår- och stationsområde	67
Stene brunns gäststugor	68
Stenevägen i Kumla.....	68
Sveavägen i Kumla	69
Tre trevåningshus i sydvästra Kumla.....	70
Åbytorps centrum	70
Separata miljöer.....	71

Samhällsbygget	75
Fängelset och det närliggande bostadsområdet i Kumla.....	75
Kumlaby – Radhusen på Korsta by i Kumla	75
Kumlaby – övriga området	76
Kvarnparken i Kumla	78
Miljonprogrammets flerbostadshus i Kumla	78
Oppegård III i Kumla.....	79
Prästgårdsskogen i Kumla	80
Kvarteret Rådmannen i Kumla	81
Solbacka, första badhuset, Kungsgården och vårdcentralen i Kumla	82
Vialundsskolan och Kumlahallen i Kumla	82
Villagatans 1950-talshus i Kumla.....	83
Vävargatan i Kumla	83
Separata miljöer	84
Förteckning värdefulla miljöer	90

Förord

Kulturmiljöer finns omkring oss i vår vardag, överallt där människan har påverkat omgivningens utseende. Ofta är kulturmiljöerna så självklara att vi inte tänker på dem alls – det kan till exempel vara ett hus eller en väg, en åker eller skog, ett odlingsröse eller en park. Kulturmiljöer som tydligt berättar något om vår mänskliga historia kan anses vara särskilt värdefulla, och då ska de värnas för framtiden.

Kumla kommuns första bevarandeprogram kom till på 1970-talet, i en tid som ännu levde på framgångsåren efter andra världskriget och som var i slutfasen av miljonprogrammets byggboom. Under denna era tillkom helt nya kulturmiljöer och man byggde många hus, där både form och byggmaterial kraftigt avvek från vad som tidigare varit vanligt. Därför fokuserade bevarandeprogrammet helt naturligt i huvudsak på att bevara miljöer från tiden före »kriget«.

Kumla den XX xxxxxxx 201X

Andreas Brorsson
Miljö- och byggnadsnämndens ordförande

Sedan dess har vi även fått perspektiv på »den nya tidens« byggande med allt från 1940-50-talets funktionalistiska folkhemsbygge i Prästgårdsskogen, via 1960-talets katalogvillor, till 1980-talets tegelkomplex Kvarngården.

I detta kulturmiljöprogram är tanken att de värdefulla kulturmiljöerna även ska få leva, användas och utvecklas som mänskliga miljöer alltid har gjort. Kumla är en kommun som växer, men tillväxten måste ske med hänsyn till sina värdefulla kulturmiljöer. Samtidigt är det viktigt att vi redan idag skapar framtidens kulturmiljöer som ärligt berättar om vår tid.

Christina Gustavsson
Stadsarkitekt

Inledning

I ett kulturmiljöprogram kan man beskriva hur man bör tänka och agera kring kulturmiljöerna, så att vi även i framtiden kan lära oss något av och njuta av vår omgivning.

Enligt § 135 i kommunstyrelsens protokoll av den 8 september 2010 är ett program i Kumla kommun ett styrdokument som uttrycker en värdegrund och en önskvärd utveckling av kommunen. Ett program ska ange de övergripande prioriteringar som ska göras inom en viss verksamhet och visa på den politiska viljan för hur verksamheten ska utvecklas de närmaste åren för att uppnå politiskt uppsatta nationella och lokala mål.

År 1999 införde Riksdagen nationella miljö kvalitetsmål (miljömål) som sedan 2005 är 16 stycken. Tanken är att målen ska kunna nås inom en generation. Sedan år 2010 bedömer man varje år om det är möjligt att nå målen innan år 2020 med dagens arbetstakt. För att avgöra hur nära målen man är, finns ett antal mätbara indikatorer.

Enligt miljömålet »God bebyggd miljö« ska kulturvärden »tas till vara och utvecklas« vilket preciseras som att

»det kulturella, historiska och arkitektoniska arvet i form av värdefulla byggnader och bebyggelsemiljöer samt platser och landskap bevaras, används och utvecklas«.

Kulturmiljöer nämns dessutom på olika sätt i miljömålen för »ett rikt odlingslandskap«, »levande sjöar och vattendrag«, »levande skogar« och »myllrande våtmarker«.

Nytt program för kulturmiljöer

På 1970-talet tog Kumla kommun fram sitt första bevarandeprogram för kulturmiljöer. Det kompletterades under 1980-talet och antogs i sin senaste form av kommunfullmäktige år 1990.

Kommunens senaste översiktsplan »Kumla 25 000« antogs 2011 och angav bevarandeprogrammet från 1990 som ett viktigt dokument i kommunens arbete. För att säkra kulturmiljöernas framtid, efterlyste planen att bevarandeprogrammet också borde omfatta efterkrigstidens kulturmiljöer. Även det kommunala plan-, bygg- och bostadspro-

grammet från 2010 och miljöprogrammet från 2012 anger att bevarandeprogrammet från 1990 ska förnyas.

Eftersom Kumla är en växande kommun, med det uttalade målet att bli 25 000 invånare år 2025, kommer behovet att bygga nya hus att öka, liksom trycket på redan befintliga byggnader och kulturmiljöer. Därför beviljade Länsstyrelsen i Örebro län Kumla kommun bidrag för att under åren 2012-2013 revidera och komplettera bevarandeprogrammet för kulturmiljöerna inom kommunens gränser.

För att förtydliga programmets innehåll och lättare kunna vidga perspektiven, kallas det hädanefter för kulturmiljöprogram.

Programmets mål

När man känner till historien kan man se samband mellan dåtid och nutid, och lättare förstå varför omgivningen ser ut som den gör. Med denna kunskap kommer förhoppningsvis en starkare lokal identitet, tryggare medborgare och i förlängningen ett bättre samhälle.

- Därför ska kulturmiljöprogrammet i stora drag beskriva hur området som utgör Kumla kommun växte fram historiskt.

Ju fler som kan ta del av och förstå kulturmiljöprogrammet, desto större spridning kan det få och desto bättre kan det komma att användas.

- Därför ska kulturmiljöprogrammet vara tydligt, lätt att förstå och finnas tillgängligt i både digital form och på papper.

Kulturmiljöernas värden skyddas bäst genom förebyggande arbete. När man blir medveten om och förstår det positiva i en kulturmiljö skapas goda förutsättningar för att värdena behålls.

- Därför ska kulturmiljöprogrammet berätta vad som är särskilt värdefullt och varför det är så.

För att kulturmiljöerna på sikt ska kunna behålla sina värden, kan Kumla kommun komma att behöva skydda dem enligt Plan- och bygglagen.

- Därför ska kulturmiljöprogrammet ge vägledning i planeringsfrågor och övrig handläggning enligt denna lag.

Allting förändras och vårt närområde är inget undantag. Det är bättre med »levande«, intressanta kulturmiljöer som kan anpassas till sin samtid än inga alls.

- Därför ska kulturmiljöprogrammet ge allmänna råd, visa på utvecklingsmöjligheter för kulturmiljöerna.

Intressanta kulturmiljöer kan skapa en fördelaktig bild av kommunen och bidra till ökad turism.

- Därför ska kulturmiljöprogrammet utformas så att det lätt kan användas av alla som vill veta mer och lära om kulturmiljöer.

Kulturmiljöerna i Kumla kommun är en del av Sveriges kulturmiljöer.

- Därför ska kulturmiljöprogrammet vara ett viktigt verktyg i kommunens arbete för att uppnå de nationella miljö kvalitetsmålen som relaterar till kulturmiljöer med särskild tyngdpunkt på »God byggd miljö«.

Avgränsning

Kulturmiljöprogrammet avgränsas geografiskt av kommunens gränser och omfattar inte heller miljöer som bedöms ha tillkommit eller avsevärt förändrats efter 1990.

Referensgrupp

Under arbetet med kulturmiljöprogrammet under åren 2012-2013, har det funnits en referensgrupp där byggnadsantikvarie Rasmus Axelsson, arkivarie Göran Ekberg, stadsarkitekt Christina Gustavsson, arkitekt Kurt Larsson och stadsträdgårdsmästare Edit Ugrai har medverkat. Referensgruppens uppgift har bland annat varit att granska fakta och text, ge råd, komma med nya idéer och perspektiv på arbetet.

Sammanfattning

Kulturmiljöprogrammet är ett kommunalt styrdokument med fokus på kulturmiljö. Programmet ger förslag på hur man kan tänka och agera kring kulturmiljöer i allmänhet, och där är begreppet »varsamhet« viktigt.

Programmet beskriver hur området som idag utgör Kumla kommun har vuxit fram under lång tid, både genom naturlig och mänsklig påverkan. Den senaste inlandsisen formade landskapet och hur människor har brukat jorden i trakten allt sedan smältvattnet försvann.

Med industrialiseringen kom skofabrikerna, stenindustrin och järnvägen som drog till sig nya invånare och utgjorde grogrund till nya samhällsbyggnader. Ur detta växte en stad och så småningom den Kumla kommun vi ser nu.

I programmet samlas kommunens kulturhistoria i de tre övergripande profilerna »Den vunna marken«, »Skor och sten« och »Samhällsbygget«. Programmet pekar även ut de kulturmiljöer i kommunen som ska betraktas som kulturhistoriskt särskilt värdefulla enligt Plan- och bygglagen.

Handlingsplan

Detta avsnitt redovisar vad som krävs för att de särskilt värdefulla kulturmiljöerna i kommunen ska kunna bevaras, förvaltas, användas och utvecklas för framtiden.

Vision

Senast år 2025 är de särskilt värdefulla kulturmiljöerna inom Kumla kommuns gränser väl kända, använda och har fått en långsiktigt god förvaltning.

De särskilt värdefulla kulturmiljöerna i kommunen visar på mångfalden i områdets historia och är en självklar tillgång för alla invånare. Kulturmiljöerna är både en källa till inspiration och en viktig del i diskussionen om hur samhället ska formas. De kommunala förvaltningarna och bolagen utgör ett föredöme för det övriga samhället i arbetet för kulturmiljöerna.

Ansvar

Det är kommunfullmäktige genom miljö- och byggnadsnämnden som ansvarar för att handlingsplanen följs.

Styrmedel

För att nå visionen finns flera styrmedel av olika karaktär där till exempel de efterföljande inriktningarna är mer informella, medan lagarna som berör kulturmiljöer och den myndighetsutövning med förelägganden som hör till är formella. Till de ekonomiska styrmedlen hör statliga bidrag till kulturmiljövård, sanktionsavgifter enligt Plan- och bygglagen samt för kommunens respektive miljö- och byggnadsförvaltningens budgetar. Information och utbildning samt uppföljning och utvärdering är exempel på mer indirekta men ändå viktiga styrmedel.

Inriktning

För att Kumla kommun ska kunna nå visionen, och dessutom kunna bidra till att de nationella miljö kvalitetsmålen nås, måste det finnas tydliga inriktningar för kommunens

strategiska kulturmiljöarbete. Inriktningarna delas in i rubrikerna informera, planera, tillämpa och följa upp.

Informera

Genom att informera om och föra dialog kring kulturmiljöerna ökar kunskapen om miljöerna och därmed också sannolikheten för att deras värden behålls och utvecklas. Med tydlig lokal förankring och medvetenhet förebygger man risken för minskade kulturvärden. Inriktningen för Kumla kommun är att aktivt arbeta för att

- löpande informera kommunens invånare och aktörer om kulturmiljöerna och diskutera deras värden
- kulturmiljöerna är ett attraktivt inslag i kommunens utåtriktade arbete

Detta nås bland annat genom att

- kulturmiljöprogrammet finns lätt tillgängligt i digital form via kommunens hemsida samt i fysisk form på exempelvis kommunens bibliotek, turistbyråer, förvaltningskontor, skolor, äldreboenden och andra lämpliga offentliga lokaler i kommunen
- tillhandahålla informationsmaterial om kulturmiljöer med fokus på praktisk vård, underhåll och förnyelse med kulturmiljöprogrammet som bas
- visa exempel på värdefulla kulturmiljöer och möjliga värdehöjande åtgärder på kommunens hemsida och i tidningen »Kumlan«
- bidra till ökad delaktighet i kulturmiljöfrågor genom exempelvis föredrag, rådgivning och utställningar
- hålla utbildningar i kulturmiljöfrågor för kommunens politiker och tjänstemän samt för fastighetsförvaltare vid de kommunala bolagen

- kulturmiljöprogrammet helt eller delvis översätts till engelska och andra språk som är relevanta för kommunens invånare och besökare
- hitta och marknadsföra nya besöksmål bland de värdefulla kulturmiljöerna i kommunen
- årligen dela ut kommunens miljö- och byggnadsvårdspris

Planera

Genom att planera långsiktigt kan man ta tillvara möjligheterna i kulturmiljöernas värden och undvika hoten mot dem. Inriktningen för Kumla kommun är att aktivt arbeta för att

- kulturmiljöfrågor är en levande, positiv kraft i den långsiktiga planeringen
- planeringen strävar mot att kulturmiljöerna ska visa på mångfalden i kommunens historiska utveckling
- planeringen fokuserar på att de värdefulla kulturmiljöerna kan brukas med respekt för deras värden
- planeringen även lägger grunden för framtidens värdefulla kulturmiljöer

Detta nås bland annat genom att

- kulturmiljöprogrammet aktivt används som vägledande dokument i kommunens långsiktiga planering
- öka antalet kulturmiljöer inom kommunens gränser som omfattas av förvanskningförbud enligt PBL kapitel 8 § 13 och rivningsförbud enligt PBL kapitel 9 § 34 i såväl nya som befintliga detaljplaner och områdesbestämmelser. De i programmet redovisade kulturmiljöerna ska prioriteras.
- öka antalet kulturmiljöer inom kommunens gränser där de allmänna varsamhetskraven enligt PBL kapitel 8 § 14-18 tydligt finns beskrivna i detalj-

Att värna ett allmogetorp är relativt okontroversiellt men hur hanterar man den största, enskilda bevarade byggnaden efter skifferoljeindustrin som är i behov av vård för att inte helt förlora sina värden?

Denna körväg vid Ekeby-Björka ramar in av stengårdsgårdar och åkrar på båda sidor och är ett exempel på en enklare kulturmiljö.

planer och områdesbestämmelser

- ta fram områdesbestämmelser för riksintressena för kulturmiljövård enligt MB kapitel 3
- försöka se möjligheterna i kulturmiljöerna och att hitta nya användningsområden för de miljöer som saknar funktion, och där värdena riskerar att gå förlorade vid en eventuell rivning
- aktivt verka för att fler kulturmiljöer inom kommunens gränser förklaras som byggnadsminne enligt KML kapitel 3
- aktivt verka för att bilda kulturresevat och lyfta kulturhistorien i nuvarande och framtida naturreservat

Tillämpa

Genom att tillämpa kulturmiljöprogrammet i vardagen säkras kulturmiljöernas värden. På detta sätt går orden till praktisk handling och visionen kan nås. Inriktningen för Kumla kommun är att aktivt arbeta för att

- kulturmiljöernas värden är en självklar del i kommunens dagliga arbete enligt PBL

Detta nås bland annat genom att

- kulturmiljöprogrammet aktivt används som vägledande dokument i all lovhantering enligt PBL för att värna befintliga kulturmiljöers värden
- värna de generella underhålls- och varsamhetskraven i PBL kapitel 8 § 14-18 i all lovhantering enligt PBL
- värna värdefulla kulturmiljöer i all annan lagstiftning som rör Kumla kommun
- alla kontrollplaner tar upp underhålls- och varsamhetskraven enligt PBL kapitel 10 § 7:2-3
- alla ändringar av värdefulla kulturmiljöer dokumenteras i text och bild
- värna kvaliteter som kan skapa morgondagens kulturmiljöer i all lovhantering enligt PBL

Det karaktärsfulla bostadshuset på Skogsvägen 3 i Kumla tätort byggdes i slutet av 1950-tal. Läggs särskilt märke till formen på den ursprungliga garageporten och de skarpa kontrasterna mellan den ljusa putsen och det murrigare teglet.

Följa upp

Genom att följa upp handlingsplanens inriktningar blir det möjligt att avgöra om arbetet följer planen eller inte, och om kulturmiljöprogrammet därmed är relevant. Inriktningen för Kumla kommun är att aktivt arbeta för att

- kontrollera om handlingsplanens inriktningar följs eller inte

Detta nås bland annat genom att

- löpande samla in och sammanställa fakta och synpunkter kring kulturmiljöer för att ständigt förbättra arbetet
- årligen göra flera slumpmässiga kontroller av hur kulturmiljöer behandlas i lovhanteringen enligt PBL
- årligen göra flera slumpmässiga besök vid olika värdefulla kulturmiljöer för att bedöma miljöernas värden och status
- årligen utvärdera handlingsplanen och till miljö- och byggnadsnämnden föreslå åtgärder som syftar till att brister i kulturmiljöarbetet avhjälps och kommande hot avvärs
- minst en gång per mandatperiod låta kommunfullmäktige ta ställning till om kulturmiljöprogrammet behöver revideras eller om det kan fortsätta att användas i sin dåvarande form

Aktiviteter

Här följer ett antal förslag på konkreta aktiviteter för att arbetet för kulturmiljöerna ska komma igång efter det att kulturmiljöprogrammet har blivit antaget av kommunfullmäktige.

1. Kulturmiljöprogrammet måste bli tillgängligt för allmänheten – snabbast och lättast via kommunens hemsida men även i någon tryckt form.
2. Den kommunala personalen som förväntas att bli berörd av programmet bör få en introduktion till kulturmiljöprogrammet så att det kan börja tillämpas i verksamheten.
3. Kommunala rutiner och dokument anpassas till programmet så att kulturmiljöernas värden tydligare värnas och utvecklas i det dagliga arbetet.
4. Med kulturmiljöprogrammet som bas tar man fram nytt informationsmaterial med fokus på kulturmiljöer som gärna även översätts till andra språk än svenska.
5. Genom kulturmiljöprogrammet försöker man hitta nya besöksmål eller förstärka de befintliga besöksmålen i kommunen.
6. Utifrån kulturmiljöprogrammet tar man fram förslag på nya byggnadsminnen i kommunen.

Vy från slätten vid Kumla Ekeby mot Kilsbergen i nordväst närmare 2 mil bort. Den skarpögde ser bilarna på den framrusande motorvägen.

Förhållningssätt

Detta avsnitt ger bland annat exempel på hur man kan förhålla sig till och tänka kring kulturmiljöerna i Kumla kommun.

I Sverige har man sedan 1600-talet arbetat i organiserad form med att bevara äldre föremål, fornlämningar och liknande. Under 1800-talet började man livligt att diskutera bevarande och restaureringar av kulturmiljöer i Europa, och sedan dess har synen på kulturmiljöer svängt fram och tillbaka – från tider med mer nationalistiskt återblickande, till funktionalismens framåtblickande drag.

Svenska föreningen för byggnadsvård bildades under FNs byggnadsvårdsår 1975 och under de senaste decennierna tycks intresset för kulturmiljöer ha fått större spridning. Fokus har gått från att i huvudsak lyfta fram mer monumentala, självförhålligande objekt, till att inkludera exempelvis vardagliga miljöer men även platser med mindre positiv historia. Man strävar även efter att bredda synen på kulturmiljöerna för att omfatta flera olika sorters miljöer och grupper i samhället som tidigare kanske har förbisetts på grund av kön, ålder, social status, etnicitet och geografisk spridning. Vidare är den s.k. berättelsemodellen aktuell. Enligt denna försöker man samla betydelsefulla historiska händelser under generaliserande teman som sen kan användas för att höja värdet på kulturmiljöerna.

Värderingsmodell

Det finns flera olika sätt att värdera kulturmiljöer på och en av de nu förhärskande modellerna bygger på Axel Unnerbäck's bok »Kulturhistorisk värdering av bebyggelse«. Detta kulturmiljöprogram utgår i huvudsak från Unnerbäck's principer där man identifierar en miljö's grundläggande motiv som bearbetas med förstärkande motiv som slutligen värderas och ger en ambitionsnivå.

Grundmotiven delas in i olika historiska egenskaper i form av dokumentvärden som samhälls- eller arkitekturhistoriska värden, samt i mer visuella egenskaper, kallade upplevelsevärden, såsom patina, konstnärlighet och symbolvärden.

De förstärkande motiven sätter sedan miljön i ett sammanhang där man bedömer exempelvis hur representativt eller sällsynt något är ur ett nationellt, regionalt eller lokalt perspektiv.

Utöver Unnerbäck's modell har miljöerna i detta program även getts andra värden av betydelse, som besöks- och rekreationsvärden eller samhällsvärden.

Ambitionsnivå

Eftersom kulturmiljöprogrammet är ett kommunalt dokument, utgår ambitionsnivåerna efter bestämmelserna i Plan- och bygglagen. Kulturmiljöerna anges därför enbart antingen som särskilt värdefulla »från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt« enligt kapitel 8 § 13 eller inte.

Lagstiftning

I Sverige omfattas de särskilt värdefulla kulturmiljöerna i huvudsak av tre lagar – Kulturmiljölagen (1988:950), Miljöbalken (1998:808) och Plan- och bygglagen (2010:900) samt de förordningar som hör till dem.

Kulturmiljölagen

Kulturmiljölagen (KML) (1988:950) anger att »det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda kulturmiljön« som alla delar ansvaret för. Här finns bland annat regler kring skyddet av fasta fornlämningar, att Svenska kyrkans kyrkor och begravningsplatser invigda före år 1940 är skyddade som kyrkliga kulturminnen. Här anges hur byggnader med »ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde« och liknande anläggningar kan förklaras som byggnadsminnen. Lagen används främst av staten genom Riksantikvarieämbetet och länsstyrelserna.

Stationshuset i Kumla är i skrivande stund det enda byggnadsminnet inom kommunen enligt KML kapitel 3, medan kyrkorna i Ekeby, Hardemo och Kumla samt S:t Olofs kapell är kyrkliga kulturminnen enligt kapitel 4 i samma lag. Inom kommunens gränser finns hundratals fornlämningar som skyddas enligt KML kapitel 2.

Många bostadshus från första halvan av 1900-talet i tätorten Kumla knyter an till skoindustrins framväxt, som hem för bland annat skoarbetare. Kanske är fallet även så för detta bostadshus på Västra gatan 34 i Kumla tätort?

Miljöbalken

Miljöbalken (MB) (1998:808) ska bland annat användas så att »värdefulla natur- och kulturmiljöer skyddas och vårdas«. Lagen innehåller bland annat bestämmelser kring riksintressen, den gör det möjligt att utse natur- och kulturresevat för att skydda värdefulla områden samt pekar ut biotoper i kulturlandskapet som har generella skydd. Lagen används exempelvis av kommunerna och staten.

Kumla kommun berörs av fem områden som staten betraktar som riksintressanta för kulturmiljövård enligt kapitel 3 i Miljöbalken: Drumlinområdet, Hardemo, Hjortsberga, Kumla kyrkby och Rösavi. Dessa områden ska »så långt som möjligt skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada natur- eller kulturmiljön«. Kommunen ska i sin översiktsplan redovisa hur riksintressenas värden ska skyddas.

Trots att det inte finns några rena kulturresevat i kommunen, innehåller flera av naturreservaten även tydliga spår av mänsklig påverkan och därmed kulturhistoria.

Plan- och bygglagen

Plan- och bygglagen (PBL) (2010:900) reglerar bland annat hur man får bygga hus samt om kommunernas arbete för att planera för hur marken ska användas. Lagen innehåller även vilka allmänna hänsyn man ska ta till byggnader och liknande anläggningar. Lagen används främst av kommunerna.

Med hjälp av detaljplaner eller områdesbestämmelser kan kommuner med stöd av PBL bestämma vad man får och inte får förändra i värdefulla miljöer och hur det i så fall ska gå till. På de kartor som hör till planerna används bokstäverna »q« eller »k« med eventuellt efterföljande siffror för att markera förutsättningarna. Kommunerna kan i dessa planer till exempel ange krav på skydd eller särskild varsamhet för vissa delar av en byggnad, förbud mot att riva hela eller delar av en byggnad eller att det krävs bygglov för åtgärder som normalt inte kräver bygglov.

Olika synsätt

Det finns inget allmängiltigt svar på hur en förändring av en kulturmiljö ska gå till eller någon exakt mall som passar i alla situationer. Alla människor betraktar kulturmiljöer och -värden på olika sätt vilket man måste respektera. Vissa ställer sig mer eller mindre likgiltiga inför dem, medan andra i första hand ser dem som något som hämmar utvecklingen eller inkräktar på den personliga friheten. En del är stolta över att vara en del av kulturmiljöerna och tycker att de är en tillgång i deras liv.

Kulturmiljöerna är, hur man än väljer att se dem, resultatet av en kontinuerlig förändring där flera faktorer har påverkat utvecklingen. Knappt några miljöer är precis som de var när de en gång först kom till – de är istället alla präglade av de tider de har existerat under – och därför kan förändringen i sig vara det värdefulla. Man bör dock i första hand försöka använda, men även utveckla kulturmiljöerna med respekt för befintliga värden, snarare än att enbart statistiskt bevara dem.

En »levande« industrimiljö som används och bär tydliga spår av historiens gång kan ofta berätta mer än ett närmast stillastående »museum«! Autenticiteten, den bibehållna äktheten »på ytan«, bidrar till att höja värdet i miljöerna genom såväl enskilda detaljer som helheter. Det kan röra sig om tidstypiska, men inte nödvändigtvis ursprungliga fönster, eller spår av verksamheten i form av visst slitage.

Vidare är kontinuiteten, att en funktion behålls och något fortsätter att användas, värdefull när exempelvis stallet fortfarande huserar hästar, industrin producerar i fabriksbyggnaden eller bostadshuset bebos.

Skyberga by ligger fortfarande relativt samlad på en höjd vid landsvägen mellan kyrkorna i Kumla och Hardemo.

De streckade markeringarna på kartan visar de områden där staten anser att kulturmiljön så värdefull att den är av riksintresse.

Varsamhet

Enligt Plan- och bygglagens kapitel 8 § 17-18 ska alla förändringar av alla sorters byggnader och liknande anläggningar, ske varsamt och med hänsyn till dess karaktärsdrag och värden. Boverkets »Allmänna råd om ändring av byggnad« (BÄR) innehåller bra tips på varsamhet kan innebära praktiskt:

- Låt byggnaden, dess egenskaper och karaktär vara utgångspunkten för åtgärderna.
- Rådgör på ett tidigt stadium med brukare, kommun och antikvarisk expertis.
- Begränsa ingreppen och bevara och reparera det som fungerar. Sträva efter att tillgodose nya funktionskrav med utnyttjande av byggnadens egna möjligheter.
- Sök lösningar som stämmer överens med byggnadens gestaltning och tekniska utförande både i helhet och i detaljer. Rådgör tidigt med teknisk expertis.
- Välj lösningar och material som underlättar ett långsiktigt underhåll och som i framtiden medger utbyte eller förnyelse utan stora ingrepp.

Sammanfattat innebär det att den befintliga byggnaden och dess karaktär, värden och möjligheter ska styra hur förändringen ska gå till.

Kunskap

Oavsett hur vi väljer att utföra en åtgärd, lämnar vi alltid spår av vår egen samtid efter oss. Det är därför viktigt att

alltid göra medvetna val och försöka avgöra hur en förändring påverkar en miljö på såväl lång som kort sikt. Vilken historia berättar miljön före åtgärden, samt vad kan den berätta och vad vill man att den ska kunna berätta när åtgärden är klar? Vad vet vi om miljön i övrigt och vad kan källorna ge oss? Finns det bilder, ritningar, kartor eller bygglovshandlingar? Vad vet tidigare ägare, grannar och övriga om miljön? Finns det kunskap som vi inte vill se eller visa? Hur kan vi själva bidra till historien genom att dokumentera förändringar och övrig vunnit kunskap?

Metoder och material

När väl förändringen ska ske är det viktigt att välja så långsiktiga lösningar som möjligt, med metoder och material som strävar mot hög kvalitet och minimal miljöpåverkan samt är anpassade för kulturmiljön i övrigt. Det bör vara material som är möjliga att underhålla, men även möjliga att återställa om man väl bestämmer sig för att ersätta eller ta bort dem. Sådana metoder och material kan många gånger innebära höga utgifter på kort sikt, eftersom de avviker från vad som är standard idag, medan de på lång sikt snarare kan motsvaras av normala eller lägre kostnader jämfört med det konventionella.

Exemplet Kvarngatan 44

Bostadshuset på Kvarngatan 44 på fastigheten Näktergalen 4 i Kumla tätort är till synes ett exempel på ett relativt välbevarat bostadshus i 1950-talsdräkt. Det karaktäriseras av att vara klätt med gult relativt livfullt fasadtegel, med en mindre, spetsig takkupa i det enkupiga tegeltaket, balkong mot söder och vädringsfönster i det rum som förmodas vara köket. Entrén ramas in av bara något utskjutande tegelstenar och har ett tak över sig samt en vinklad trappa

Bostadshuset på Kvarngatan 44 i Kumla har en välbevarad 1950-talskaraktär men uppfördes egentligen i början av 1900-talet. Bilden är tagen från nordost.

av betong med tidstypiska räcken framför. Häckarna i fastighetsgränsen avgränsar den uppväxta tomten väl.

Enligt ritningar och bygglovshandlingar byggdes huset ursprungligen omkring 1913, men byggdes kraftigt om vid mitten av 1950-talet då det fick sitt nuvarande utseende. Huset gick från rektangulär till kvadratisk planlösning, från ett till två rum i djup sett från gatan, från brutet tak till sadeltak, från fönster med spröjs till sådana utan spröjs, och så vidare.

Vad kan vi lära oss av detta exempel? Hur ska man förhålla sig till byggnadens kulturhistoria och tänka kring eventuella förändringar av den? Är det viktigt att ta hänsyn till husets inbäddade, ursprungliga stomme, som är en del av tiden då skoindustrin växte fram i Kumla i början av 1900-talet? Är husets nuvarande arkitektur värdefull som ett exempel på efterkrigstidens mer modernistiska byggande? Eller är det kraftiga förändringar som fortsatt ska vara ledstjärnan och som tillåter byggnaden att göra nya »hopp« framåt i historien? Den första ombyggnaden var inte varsam, men hur kan framtida förändringar göras mer varsamma?

Kulturhistorien ger inte automatiskt absoluta svar på frågorna, men kan visa på möjliga vägar för framtiden att ta ställning till.

Fornlämningar

Inom kommunens gränser har man registrerat hundratals historiska mänskliga lämningar som på skilda sätt berättar om områdets framväxt. Det handlar om allt från sådant som tydligt syns ovan jord, som gravar och stenrösen, till mer diffusa företeelser, som övergivna bytomter och vaga spår av husgrunder.

Om lämningarna är »varaktigt övergivna« och har tillkommit före år 1850 är de automatiskt skyddade som fornlämningar enligt kapitel 2 i Kulturmiljölagen, men även yngre lämningar kan vara skyddade på detta sätt.

Den som exempelvis vill bygga eller på annat sätt exploatera mark, ska därför i god tid ta reda på om en fornlämning kan komma att beröras av de tänkta åtgärderna. Om

man upptäcker en fornlämning ska man omedelbart anmäla det till Länsstyrelsen.

Kumlas kulturhistoriska profiler

De kulturhistoriska profilerna visar på särskilt viktiga övergripande drag i Kumlas historia och ska utgöra prioriterade inriktningar för kulturmiljöarbetet. Värdena hos en kulturmiljö kan förstärkas om miljön har en koppling till någon av Kumlas kulturhistoriska profiler.

Profilerna kan överlappa varandra i tid och gränserna dem emellan är inte definitiva. Profilerna kan liknas vid »berättelser« enligt den s.k. berättelsemodellen som nämns på sidan 11.

Den vunna marken

Liksom övriga Skandinavien har Kumla rest sig ur havet, och fortfarande pågår denna naturliga landvinning. Människan å sin sida har gjort sitt bästa för att leda bort vattnet och vinna ny odlingsmark. Den bördiga jorden var länge direkt avgörande för försörjningen av majoriteten innevånarna i kommunen och slättlandskapet präglar fortfarande förhållandevis stora delar av området. Därför är den vunna marken och jordbruket kommunens tydligaste kulturhistoriska profil. Bruket av jorden är dessutom en av de absolut äldsta, mänskliga aktiviteter som fortfarande pågår i Kumla.

Jordbrukets betydelse är på inget sätt unikt för Kumla, det är tvärtom en verksamhet som spänner över hela världen och förenar mänskligheten i kampen för vår dagliga överlevnad. Profilen är regionalt intressant som en del av Närkesläkten, men även av internationellt intresse eftersom den knyter an till den stora sänkningen av Hjälmarens som saknar motstycke i landet.

Profilen »den vunna marken« karaktäriseras av det öppna brukade landskapet med sina långa siktlinjer med spår av istiden och långvarig mänsklig påverkan. Bebyggelsen är till stora delar spridd i landskapet men även placerad vid gränsen till skogsmarken. Gårdar av olika storlek, tidigare torpställen, av människan utdikad mark och odlingslandskapet i övrigt är exempel på synliga spår av denna profil.

Söder om Kumla kyrka skär den tidigare Kumla-Yxhults järnväg genom Karlslundsåsen och landsvägen passerar över på en bro.

Den vunna marken upprätthålls bäst genom en levande och brukad landsbygd som inte övergår till mer stadslika förhållanden. Profilen berör en förhållandevis lång epok i områdets historia – i princip från det att landet höjde sig ur inlandsisen fram till industrialiseringen började.

Skor och sten

Industrialiseringens intåg innebar en kraftig förändring av delar av kommunen och var den direkta förutsättningen för det samhälle vi ser idag. Bland annat ändrades levnadsmönstren, nya samhällsbyggnader och arbetsplatser uppstod. Järnvägarna hjälpte industrialiseringen att ta fart och det förbättrade vägnätet uppstod delvis på grund av industrierna.

Genom skoindustrin utvecklades bland annat tätorten Kumla som drog till sig invånare från omgivande områden och som med tiden gjorde det lilla stationssamhället till kommunens nav. Via industrierna knutna till kalkstenen och skiffern uppstod tätorterna Hällabrottet, Yxhult, Kvarntorp och villasamhället Ekeby upp. Sko- och stenindustrins fabriker med tillhörande bostadsområden, askhögar och brott är exempel på synliga spår av denna profil.

Industrialiseringen påverkade stora delar av landet och inte bara Kumla. Kumla kom med tiden däremot att ingå i det nationellt intressanta »skostråket« Örebro-Kumla-Hallsberg som under många år dominerade skoindustrin i Sverige. SSABs anläggning i Kvarntorp var landets enda storskaliga civila utvinning av skifferolja, medan stenbrytningen och tillverkningen av gasbetong kring Yxhult var en av några större sådana i landet. Dessa industriers kulturmiljöer är därför generellt av nationellt intresse.

Profilen »skor och sten« karaktäriseras av miljöer som uppkommit när industrin växte fram under främst första halvan av 1900-talet. Fabriksbyggnader, bostäder för deras anställda och chefer med inslag av viss fortsatt självförsörjning av livsmedel i form av odlingsbara tomter är exempel på synliga spår av denna profil.

Profilen omfattar i huvudsak perioden från det att industrialiseringen började till tiden omkring mitten av 1900-talet.

Detta flerbostadshus i Åbytorp var det enda av de tre planerade pensionärshem som verkligen byggdes i slutet av 1940-talet.

Det gamla barnhemmet och psykiatriska boendet på Frejgatan 3-5 i Kumla fungerar idag som flerfamiljshus.

Samhällsbygget

Under andra halvan av 1900-talet, när industrin redan var etablerad, växte den offentliga sektorns verksamhet rejält. Flerfamiljshus tillkom i större skala än tidigare och bilar blev vanliga vilket ledde till både ökat fritidsresande som arbetspendling. När tillverkningsindustrin gick mot tjänstesektor ersattes skoindustrin bland annat av Ericsson och fängelset. I dagens Kumla är datorer med internetuppkoppling lika självklara som skoarbetare var förr och det främst lokala samhället har övergått till ett regionalt samhälle som allt mer påverkas av globaliseringen.

Samhällsbygget i Kumla var del av en allmän trend i landet och skiljer inte sig nämnvärt på detta område. Profilen är därför främst av lokalt intresse i kommunen men även av visst regionalt intresse eftersom tätorten Kumla är länets tredje största.

Profilen »samhällsbygget« kan i princip sägas vara fortsättningen på industrialiseringens inslagna väg, men med ett större socialt fokus och ett mer storskaligt repetitivt byggande. Förskolor, äldreboenden, vårdhem, förvaltningsbyggnader och områden med grupper av mer eller mindre identiska bostadshus är exempel på synliga spår av denna profil. Profilen knyter an till tiden från 1900-talets mitt och fram till våra dagar.

Problematisering

Det finns problem med att placera in kulturmiljöer i »fack« och allmängiltiga profiler, eftersom de är förenklingar och inte ger den helhetsbild som miljöerna borde visa. En miljö är ju sällan enkelspårig, utan kan istället ofta innehålla många olika perspektiv på historien.

De tre kulturhistoriska profilerna som redovisas här är mycket generaliserade, saknar distinkta gränser mellan varandra och löper delvis parallellt med varandra. Profilen »den vunna marken« berör exempelvis i princip hela kommunen, medan de övriga i huvudsak koncentrerar sig till områdets centrala delar. Det skapar en geografisk snedbalans och en tydlig kontrast mellan olika delar av kommunen som samtidigt i viss mån speglar den historiska utvecklingen.

Kulturmiljöer är oftast resultatet av flera olika grupper av människors gemensamma liv och arbete, även om alla inte alltid lämnar tydliga fysiska spår efter sig. Det kan handla om kvinnorna som arbetade inom skoindustrin och vid SRA, även om man generellt kan ha bilden av fabriksarbetaren som man. Jordbruket bedrevs exempelvis under långa tider av hela familjer, där kvinnorna tidvis fick huvudansvaret, vilket blev särskilt tydligt när män sändes ut i krig.

Det kan också vara barnens och de äldstas kulturmiljöer i form av exempelvis skolor och äldreboenden som man lätt glömmer att lyfta fram.

Man tycks historiskt sett även ha haft lättare att lyfta fram det kulturhistoriskt värdefulla i maktens och de välbeställdas kulturmiljöer, såsom slott, herrgårdar och kyrkor, trots att samhället bygger på en helhet där även vardagens människor och deras miljöer är en förutsättning för att samhället ska fungera. Det kan bero på att maktens miljöer kan ha varit mer uppenbara genom sitt uttryck, samt att de oftare kan ha behållit mer av sin ursprungliga karaktär i högre grad än de enklare miljöerna.

Det finns även historia som man inte alltid lika gärna har velat lyfta fram för att den exempelvis allmänt har ansetts vara belagd med skam eller omgärdad av problem och stridigheter. Det kan handla om företeelser som i efterhand har hamnat i sämre dager än vad samtiden ansåg.

I Kumla kommun kan man exempelvis nämna barnhemmet och den efterföljande psykiatriska verksamheten i Frejgårdens i Kumla, som kan ha varit en av många platser i landet där barn kan ha varit illa behandlade som man då trodde var de rätta. Vidare har fängelset och dess tungt kriminella inneboende åtminstone tidvis betraktats som en skamfläck för Kumla. Man bör även nämna skifferindustrin i Kvarntorp som smutsade ned och förstörde omgivningen på ett högst påtagligt sätt. SAKAB vållade på sin tid häftiga diskussioner innan det stod färdigt.

Riktlinjer byggande på landsbygden

I översiktsplanen »Kumla 25 000« från år 2011 finns riktlinjer för byggande på landsbygden som i huvudsak anger att ny bebyggelse skulle utformas enligt den lokala byggnadstraditionen. Exempelvis ska sådana hus i regel byggas med träfasader och tegeltak samt med fönster, dörrar och fär-

ger i enlighet med omgivningen. Läs mer på sidan 51 i den första delen av den översiktsplanen.

Framtiden

Framtidens Kumla byggs med historien som grund. Hur kommer detta framtida Kumla att gestalta sig? Vad anade befolkningen vid mitten av 1800-talet att effekterna skulle bli av den framrusande järnvägen och det pågående skomakeriet? Vem kunde då tro att den torra skogsmarken norr om Kumla kyrka skulle förvandlas till en stad? Vad i jordbrukslandskapet kring gårdarna Högstorp, Kvarntorp och Östersätter antydde att det där skulle komma att anläggas ett stort industriområde?

Trenden är att Kumla har gått från att direkt försörja sig på vad jorden och marken gav på plats, via förädling av jordens och handens arbete i industrier som såldes i landet till ett mer tjänste- och handelsinriktat samhälle som även har världen som arena.

Vad kan vi lära oss av de områden som en gång byggdes med enhetlig utformning, och där de gemensamma dragen idag är splittrade och förvanskade? Hur brukas landsbygdens miljöer och vilken betydelse får landskapet framöver? Vilka utmaningar ställer ett eventuellt förändrat klimat med bland annat förändrad nederbörd och höjda havsnivåer på en redan delvis låglänt bygd som en gång rest sig ur vattnet? Hur kommer samhället att utvecklas om vi av miljöskäl behöver ändra vårt sätt att transporterna varor och människor? Hur ska vi förhålla oss till den framväxande trenden där Kumla får rollen som förstad till Örebro och andra större städer?

Troligen kommer man även i framtiden värdesätta de tids-typiskt medvetet formgivna miljöerna, uppskatta byggen med kvalitet och försöka se trender i kommunens historia när kommande särskilt värdefulla miljöer ska tas fram. Hur kommer man exempelvis att förhålla sig till villabebyggelsen norr och söder om tätorten Kumlas centrum som tillkom under decennierna strax före och efter millennieskiftet? Vad kommer enskilda byggnader som Galleri Örsta, brandstationen vid Byrsta, Skogsstorpsskolan, kvarteret Högkvarteret vid Norra Kungsvägen, Sjöparken och växthuset betyda och berätta om Kumlas historia?

Historia

Detta avsnitt ger en historisk bakgrund till framväxten av Kumla kommun.

I bara något mer än 40 år har Kumla kommun haft de gränser som kommunen i huvudsak har idag. Eftersom historikern i många fall berör epoker långt före dess, avser begreppen »Kumla« och »kommunen« det område som idag utgör Kumla kommun, om inget annat skrivs i texten som följer.

Förhistoria

Människans villkor har formats av naturens förutsättningar och därför är naturens historia en mycket viktig del av vår mänskliga historia. De äldsta delarna av berggrunden under kommunen är nästan 2 miljarder år gamla, men den största delen utgörs av drygt 500 miljoner år gammal sandsten med inslag av något yngre kalksten och skiffer.

För omkring 250 miljoner år sen började berggrunden under Närke att röra på sig och det som nu utgör Närkeslätten sjönk i förhållande till omgivningen. Då uppstod en sänka som till en början delvis var fylld med bl.a. sand- och kalksten och som omgavs av branta förkastningsberg. För omkring 20-40 miljoner år sen började is och vatten långsamt nöta fram det relativt plana slättlandskapet som vi kan se idag. Eftersom den mjukare kalkstenen låg ovanpå sandstenen, försvann kalkstenen i princip helt utom i vissa »fickor« som främst finns i kommunens sydöstra del.

Norra Europa har varit täckt med is flera gånger under historiens lopp. För ungefär 10 000 år sen började den senaste inlandsisen lämna Örebro län. Isen ersattes av stora mängder smältvatten, och samtidigt började landet långsamt höja sig ur havet efter att ha varit nedtryckt av den tjocka isen. Eftersom isen drog sig tillbaka norrut, blev landskapet tydligt format i nord-sydlig riktning, och såväl rullstensåsarna, drumlinerna som de lösa jordarterna följer därför än idag isens riktning.

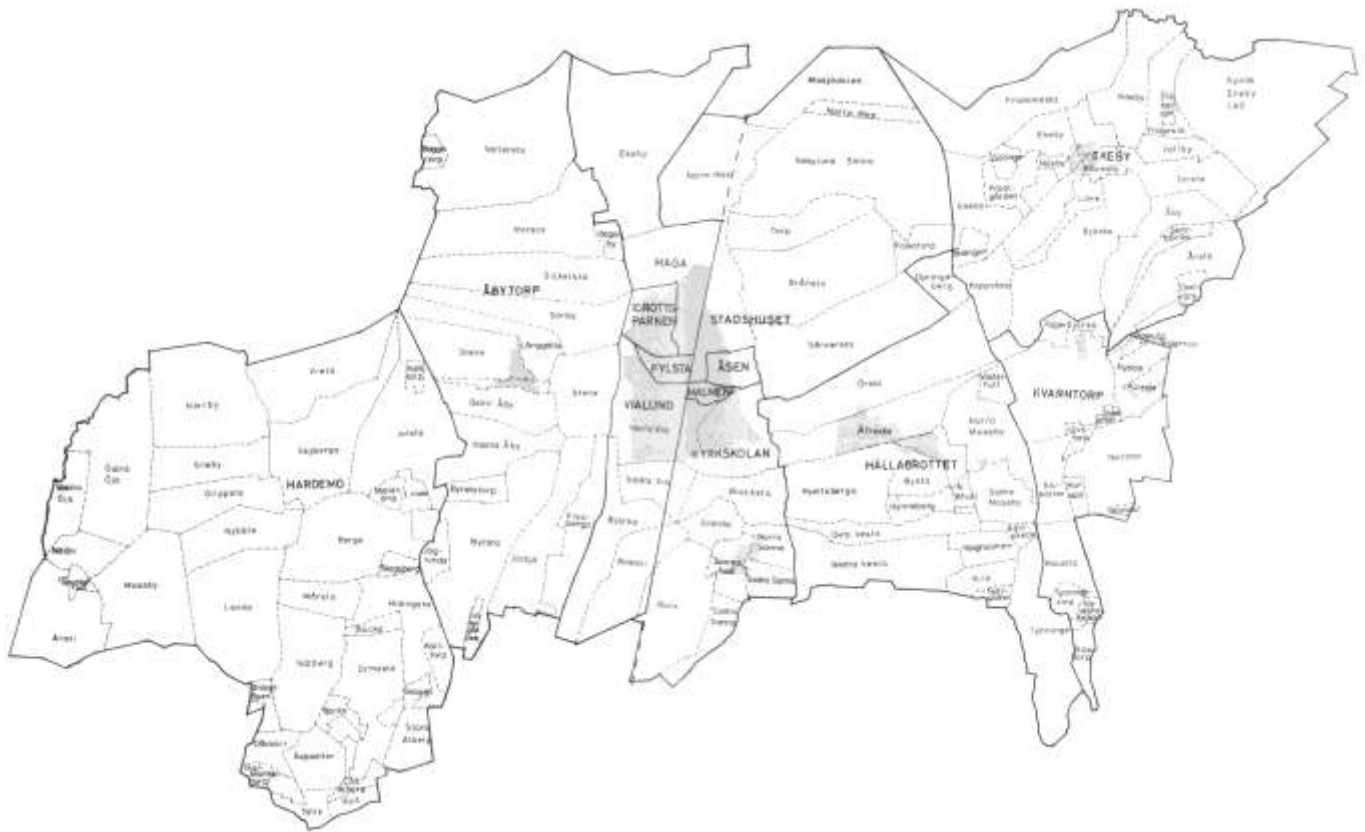
Människans intåg

När större markområden frilades från vatten, började människor komma till området som nu utgör Kumla kommun. De bodde till en början inte fast på ett ställe, utan flyttade istället runt och levde av det som de kunde jaga och samla in i omgivningen.

Först för cirka 4 000 år sen hade den större delen av det relativt låglänta område som kommunen utgör rest sig ovanför vattenytan. Sakta men säkert började människan bruka jorden allt mer och då stannade man också kvar på samma plats i större utsträckning – den mångtusenåriga jordbruksepoken var född! Man antar att de första fasta bosättningarna i Kumla kom till i de områden där det fanns skiffer- och kalksten, men även vid de lättare mo- och sandjordarna som lämpade sig väl för odling. Hällkistorna av kalksten i Yxhult är spår av gravar från denna tid.

Jordbruket utvecklades från svedjebruk, där man omväxlande tog upp ny mark, odlade och lade marker i träda, till permanenta åkermarker som måste gödslas för att gå en god avkastning. Därmed krävdes boskap som inte bara gav gödsel, utan också kött och mjölk. I samband med att klimatet blev sämre några århundraden efter vår tideräkning började boskapen att stallas under vinterhalvåret. För att få foder till dem, började man slå gräset på ängarna och ta löv från träden. Boskapen betade så länge det var möjligt på året fritt i skogen och på annan mark som inte var lönsam att odla. Eftersom åkrarna och ängarna var värdefulla innan skörden, hägnade man in dem för att skydda dem från boskapen. Systemet med inägor för odling och utmarker för bland annat virkestäkt och bete var därmed fött!

Från denna tid av områdets historia finns det synliga spår av gravar såsom Lekebackens gravfält i Hjortsberga, Torshögen i Skyberga, Älvestakullarna, Tillrebacken och Kumla högar, men även runstenen i Vesta.

På denna karta över 1976 års distrikt i dåvarande Kumla kommun syns även de gamla bygränserna som tunnare streckade linjer.

Byarna bildas

I början av medeltiden började man samla husen i byar, med den mark som hörde till byn runt omkring. Nu lät man omväxlande hälften av åkermarken vila varje år, medan den andra odlades. Byns utmarker var gemensam egendom, men inägorna delades in i smala remsor, s.k. tegar, så att alla gårdar fick del av såväl bättre som sämre jord. Ju mer mark en gård hade, desto större tomt hade man i byn. Eftersom tegarna i princip följde solens gång kallades det solskifte. Ännu lever några av dessa byars namn kvar och man kan även hitta spår av deras gränser i dagens fastighetsgränser.

Kristendomen spreds över Sverige och från 1100-talet och framåt byggde man kyrkorna i Ekeby, Hardemo och Kumla. Från den här tiden finns bara tornet i Hardemo kyrka kvar, vilket därmed troligen är den äldsta synliga del av en byggnad inom kommunens gränser.

Stormaktstid

Från 1500-talet och närmare två hundra år framåt tillverkade bönder i Kumla vapen på uppdrag av den tidiga gevärsindustrin i Örebro som levererade vapen till landets krigsmakt. Källaren i Vallersta kan ha byggts i slutet av 1500-talet och är i så fall den äldsta icke-kyrkliga byggnaden inom kommunens gränser.

Under 1600-talet bildades de adliga säterigårdarna vid Säbylund, Mårsta och Nynäs som med tiden kom att äga stora marker. Den nuvarande huvudbyggnaden vid Nynäs

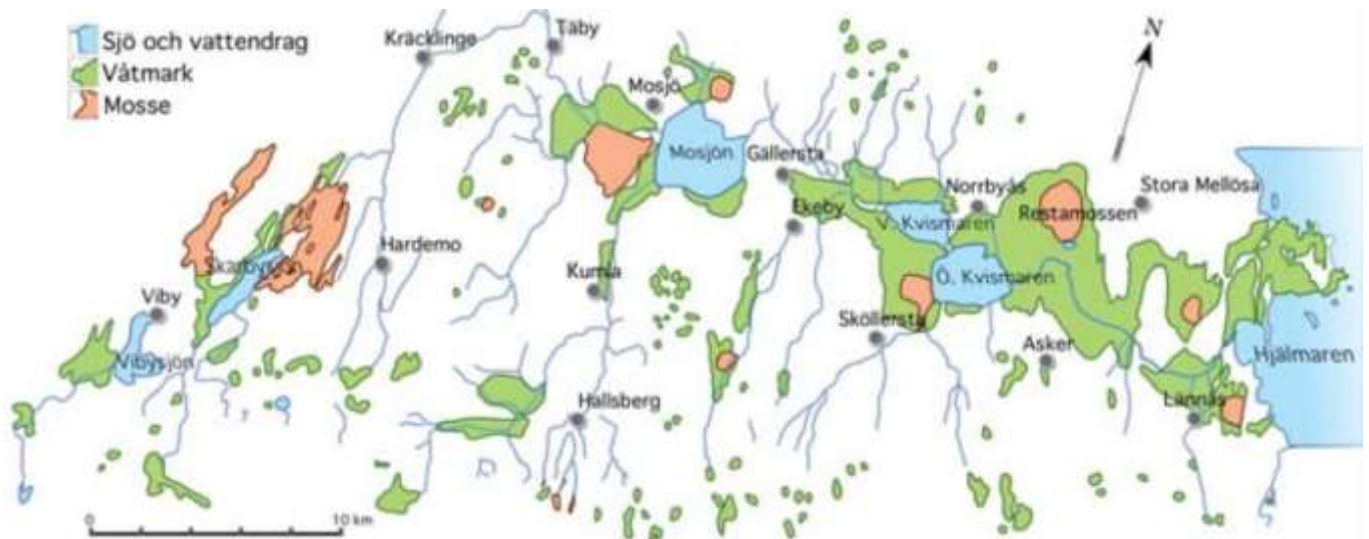
byggdes någon gång under 1700-talet och den vid Säbylund uppfördes på 1780-talet.

Svenska kyrkans tre kyrkobyggnader har alla haft medeltida föregångare som helt eller delvis har ersatts av nya. På 1760-talet byggdes en ny kyrka i Hardemo men man sparade tornet från den gamla kyrkan, medan den nuvarande kyrkan i Ekeby byggdes på 1770-talet och den i Kumla på 1830-talet.

Vägarna

Att förflytta sig på land var länge besvärligt och tidsödande jämfört med sjövägen. Under 1600-talet förbättrades vägarna i landet och ett mer sammanhängande vägnät bildades. Närke har sen länge varit ett vägnars landskap och eftersom man relativt lätt kunde ta sig över Svartån vid Örebro, drogs vägarna dit och knutpunkten blev så småningom en stad.

Under historien har några nationellt och regionalt betydelsefulla vägar passerat genom kommunen. Här mötte bland annat vägen från Göteborg och Västergötland till Stockholm, vägen från Småland och Östergötland till Bergslagen. De motsvaras idag av europaväg E20 respektive delar av riksväg 50. Dessa vägar var viktiga för en rätt omfattande handel med oxar som lantbrukare i Hardemo och Kumla socken förde från marknader i Småland och Västergötland till Örebro där de såldes vidare till Bergslagen och Stockholm. Vägen mellan Västergötland och Stockholm ingick även i den s.k. Eriksgatan som alla nyblivna medeltida svenska kungar skulle rida genom Mellansverige innan de slutligen kunde betraktas som lagligt tillsatta.

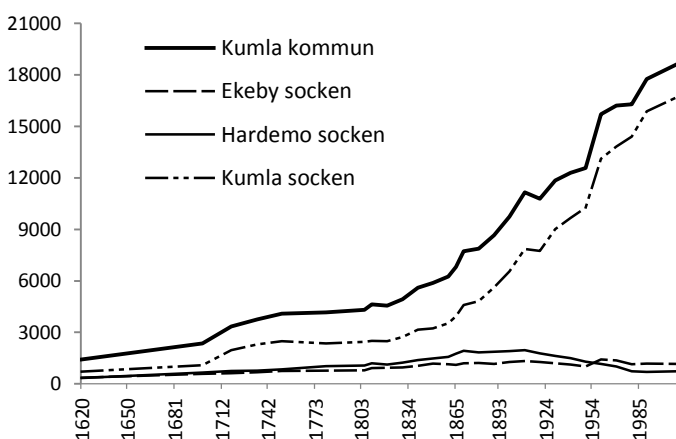

Våtmarker, mossar och sjöar i Kumlas omgivning vid senare delen av 1800-talet. Vattensystemet mynnade i Hjälmaren och förenade bland annat Viby-, Skarby-, Mo- och Kvismaresjöarna genom Täljeån. Ur »Våtmarkshistoria: Hjälmarens och Kvismarens stränder under 1800- och 1900-talen«.

Under den period då Närke var en del av hertig Karls hertigdöme som styrdes från Nyköping, var vägen mellan Värmland och Södermanland betydelsefull. Den vägen motsvaras idag delvis av väg 534 från kommungränsen vid Götabro via Åbytorp och Kumla till Örsta samt av väg 644 från Örsta via Hällabrottet och Kvarntorp mot kommungränsen i öster.

Innan bilismen följde vägarna landskapet vilket kunde göra vägarna både backiga och slingriga. Ofta lades de på torrare mark som inte var så lönsam att odla, såsom rullstensåsar eller längs skogsbryn. När laga skiftet spridde ut gårdarna i landskapet, anlades nya rakare sidovägar som ofta gick i närmast räta vinklar från de äldre vägarna, och gärna i gränsen mellan olika markägare. Med fler och snabbare bilar gjordes vissa genomfartsvägar rakare och de passades inte alltid in i landskapet.

Vid Torsta, Blacksta och Skyberga fanns gästgiverier där resande kunde övernatta och vid behov byta hästar. Gästgiveriet i Blacksta var kvar längst och flyttades till Hallsbergs station först några år efter att järnvägen kommit till.

Diagrammet visar folkmängdens utveckling inom kommunens gränser från 1620 och fram till våra dagar. Befolkningen mer än fördubblades under 1800-talet men ökningen var störst inom Kumla socken som tredubblade antalet invånare på 100 år.

För att markera avståndet längs landsvägarna satte man från mitten av 1600-talet upp s.k. milstenar. I kommunen finns tio stycken milstenar bevarade från 1780-talet. Det finns även s.k. väghållningsstenar som markerade gränsen mellan vilka vägsträckor de olika byarna skulle sköta.

Det expansiva 1800-talet

Under 1800-talet ökade folkmängden i Sverige markant och Esaias Tegnér påstås ha sagt att det berodde på »freden, vaccinet [mot smittkoporna] och potäternas«. Inom kommunens gränser mer än fördubblades antalet invånare under detta sekel. Jordbruket förbättrades bland annat när plögen användes mer allmänt, marken samlades i färre delar genom skiftesreformer och man dikade ut marker för att få mer odlingsbar jord.

Kommunen var alltså indelad i byar där varje gård hade sin mark utöver byns gemensamma ägor, den så kallade allmanningen. Gårdarnas marker var ofta uppdelade i flera små och ibland långsmala bitar som kunde vara utspridda över hela byns område. Från senare delen av 1700-talet försökte man göra jordbruksarbetet mer effektivt genom olika skiftesreformer som syftade till att varje gård skulle få färre, men mer sammanhängande områden att bruka.

År 1827 infördes det s.k. laga skiftet som blev slutet för de flesta äldre, samlade byarna. Nu skulle inte bara jordlotterna fördelas på ett nytt sätt, utan många gårdar tvingades också flytta närmare de marker som de hade blivit tilldelade. Därmed fick man kortare avstånd till sina ägor men man förlorade i viss mån byns sociala gemenskap samtidigt som man blev tvungen att bygga nya hus på gårdens nya läge eller flytta med de gamla.

Laga skiftena pågick kontinuerligt i Kumla under hela 1800-talet. Samtidigt förbättrade man jordbruket allt mer genom att odla upp mer mark, så nya grödor, odla vall, täckdika och förbättra odlingsmarken med tillförd kalk och senare även med konstgödsel.

Lundmarkska skolan i Hardemo är troligen den äldsta bevarade skolbyggnaden i Kumla kommun.

Genom att leda bort vatten kunde man även vinna ny odlingsmark och förbättra den som tidvis låg under vatten. Mosjön försvann exempelvis helt på detta sätt från 1850-talet till 1920-talet och lämnade efter sig 3 500 hektar ny mark. Vattennivån i Kvismaresjöarna och Hjälmarens sänktes med omkring en meter vilket gav mer än 20 000 hektar bättre åkermark, och har kallats norra Europas största sjösänkning. Under 1800-talet sänktes även vattennivåerna rejält i Viby- och Skarbysjöarna, kärren vid Mossby, Kräcklinge och Rala.

År 1815 köpte staten heden vid Sanna för att användas som militär mötesplats. Under nästan hundra år övade och bodde soldater på Sannahed under somrarna vilket även drog till sig exempelvis tillfälliga matserveringar och kaféer. Till en början bodde man i tält men senare uppfördes mer permanenta byggnader på platsen. Här övade Närkes regemente (senare Livregementets grenadjärkår) och Livregementets husarer fram tills de flyttades till nya lokaler i Örebro 1912 respektive Skövde 1905. Efter flytten köpte dåvarande Kumla kommun heden, men många av de militära byggnaderna revs. De högre officerarnas mäss användes bland annat som skola medan ett bostadshus blev ålderdomshem.

I början av 1800-talet öppnades de första skolorna inom kommunen. Bygget av särskilda skolhus tycks dock först ha kommit igång ordentligt efter det att den allmänna folkskolan infördes i landet 1842. Skolorna blev därmed de första hus som byggdes enbart med särskild tanke på barnen.

Tidig stenindustri

I de kalkrika områdena i kommunen har man under lång tid brutit sten för att exempelvis bygga hus och kyrkor av. År 1830 såldes den statliga allmanningen Hällabrottet och därefter började man bryta och hugga sten i större skala på platsen. Man högg bland annat kvarn- och gravstenar, trappor, golv och fasaddetaljer och annan dekorativ byggnadssten. I huvudsak kom man att använda kalksten som material men även sandsten och marmor förekom. Man brände även kalk för att göra murbruk av och förbättra åk-

ermark med – från 1860-talet började man elda kalkugnar-na med oljehaltig skiffer istället för ved.

År 1879 bildades Yxhults stenhuggeri där verksamheten fick ordentlig fart av bland annat de följande decenniernas kraftiga byggboom i Stockholm dit företaget fram till början av 1900-talet levererade mycket material. Efter tillkomsten av Kumla-Yxhults järnväg (KYJ) år 1883, kunde kalkprodukterna nå sina kunder mycket lättare. Av de många stenhuggerier som uppstod under dessa år, överlevde Yxhults stenhuggeri längst och lades ned 1980.

Järnvägarna

År 1862 invigde Statens järnvägar statsbanan Hallsberg-Örebro samt Västra stambanan Stockholm-Hallsberg-Göteborg. Nära järnvägs korsningen med landsvägen mellan kyrkorna i Kumla och Hardemo, anlades en station som fick namnet Kumla. Inom dagens kommungränser har tåg även stannat vid Sannahed, Säbylund och Tälle grindar. Under första halvan av 1900-talet fick dessa järnvägar eldrift och dubbelspår.

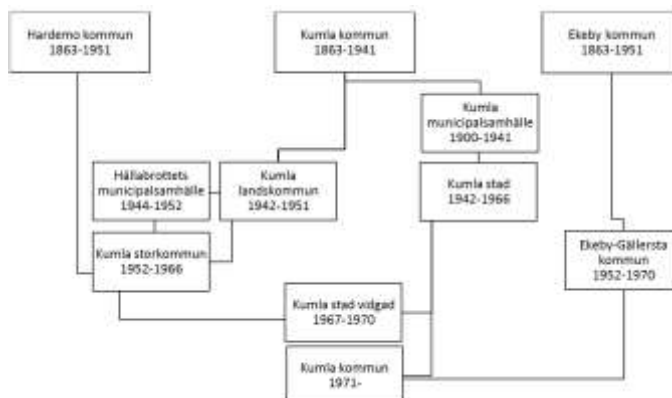
År 1883 öppnade Yxhults stenhuggeri den egna järnvägen Kumla-Yxhults järnväg (KYJ), som i mycket bidrog till att sprida företagets produkter. År 1942 respektive 1946 förlängdes spåren till industrierna i Kvarntorp och till Södra fabriken vid Hynneberg. Under perioden 1943-54 körde man persontåg för bland annat skifferarbetare och 1983 gick järnvägen över i statlig ägo.

Administration

Området som idag är Kumla kommun tillhörde tidigare de tre kyrksocknarna Hardemo, Kumla och Ekeby. År 1863 skildes kyrkans verksamhet ut i en egen organisation och socknarna blev kommuner. År 1891 införlivades Öja fjärding i Hardemo kommun.

Järnvägsstationen i Hallsberg anlades inom den dåvarande Kumla kommun. Runt stationen uppstod snart ett samhälle som med tiden ställde krav på mer självbestämmande och slutligen bildades en egen kommun. Allt eftersom tätorten har växt, har områden i södra Kumla kommun successivt överförts till Hallsbergs kommun.

Under 1880- och 90-talen började man strukturera bebyg-

Organisationsschemat visar den översiktliga utvecklingen av de kommuner som föregick dagens Kumla kommun.

gelsen som växte upp runt järnvägsstationen i Kumla. År 1900 bildades Kumla municipalsamhälle som en självstyrande del av kommunen, men även Hällabrottet var municipalsamhälle mellan åren 1944 och 1952. År 1942 blev Kumla stad och därmed skildes området tydligt från de omliggande kommunerna.

Efter två övergripande kommunreformer, som även berörde stora delar av landet, återstod år 1971 bara Kumla kommun. De övriga administrativa reformerna framgår av organisationsschemat på sidan 20.

Ekeby skiljde sig historiskt administrativt från de övriga tidigare kommunerna, men inte bara som den sista kommunen som anslöts till dagens Kumla kommun. Ekeby tillhörde även andra skattetekniska, juridiska och kyrkliga områden än vad kommunerna Kumla och Hardemo gjorde. När Ekeby kopplades samman med kommunerna i norr, ost och sydost, tillhörde Kumla och Hardemo administrativa indelningar samman med kommuner i väst och sydväst.

Skoindustrin

Vid mitten av 1800-talet arbetade drygt 80 procent av befolkningen i kommunen inom lantbruket. Vid denna tid började man i trakten även att tillverka skor utan att ha en på förhand bestämd kund. Detta var något nytt eftersom skomakare tidigare alltid bara hade tillverkat skor på direkt beställning.

Skomakarna blev allt fler vilket bland annat berodde på att landets befolkning ökade, att järnvägen gjorde det lättare att transportera varorna till nya kunder samtidigt som det från år 1864 blev helt fritt att driva företag utanför städerna. I Kumla och Hardemo var skomakeriet ett rätt vanligt yrke på 1880-talet medan det samtidigt mer betraktades som en bisyssla i Ekeby. Skorna tillverkades till en början hemma hos skomakarna, ibland med hjälp av anställda, men senare även i byggnader som allt mer inreddes som verkstäder och som kunde vara försedda med enklare maskiner.

Vid sekelskiftet 1800-1900 beräknades ungefär hälften av dåvarande Kumla kommuns arbetsföra invånare att jobba inom hantverk och industri, och totalt en femtedel inom

Det tidigare huvudkontoret för Ytong/Yxhult AB från baksidan.

Den tidigare Kumla skofabrik i sitt nuvarande utseende med luftbevakningstornet till vänster i bild.

skobranchen. År 1905 öppnades de två första skofabriker i tätorten Kumla och de följdes snabbt av flera. Även om fabriker i viss mån använde sig av hemarbetare försvann i princip det tidigare skohantverket helt.

Under de tre första decennierna på 1900-talet ökade skoindustrin kraftigt och flera nya fabriker öppnade. På 1930-talet fanns hälften av landets skofabriker och -arbetare i Örebro län. Andra världskriget innebar både tidvis ökad produktion, när beredskapen höjdes, och försämringar genom ransoneringar av material.

Strax efter andra världskriget fanns det 50 skofabriker i Kumla med något mer än 1 500 anställda, men sen vände trenden nedåt. Skoindustrin drabbades hårt av att man tog bort hindren för att importera billigare utländska skor till Sverige och under de följande decennierna lades många skofabriker ned. I början av 1980-talet hade branschen drygt 300 anställda i Kumla och i dagsläget finns en handfull skoföretag kvar med ett hundratal anställda.

Skotillverkningen gav även näring åt andra verksamheter där till exempel träfabrikerna gjorde lådor och läster åt skofabriker, pappersindustrin gjorde skokartonger, de mekaniska verkstäderna lagade skomaskiner och tryckerierna gjorde trycksaker åt skoindustrin. Dessutom fanns företag som tillverkade skosnören och band samt flera konfektionsindustrier.

Industrin Yxhult-Kvarntorp

År 1929 började Yxhults stenhuggeri tillverka ånghärdad gasbetong som även kallades lättbetong på grund av sin relativt låga vikt. Man blandade ihop kalksten, skifferaska, vatten och aluminiumpulver som hölls i formar för att svälla och som sedan »tryckkokades«. Materialet blev lätt blåfärgat av skiffern, det var isolerande, brann inte och hade god tryckhållfasthet. Under årens lopp tillverkade man bland annat murblock, tak- och isoleringsplattor och större sammanhängande byggelement av lättbetong.

Ytong

År 1940 lanserades lättbetongen under produktnamnet Ytong. Yxhults stenhuggeri AB bytte senare namn till Ytong

Askhögen efter industrin i Kvarntorp har med fog kallats »Sveriges största industriminne«. Högen omfattar flera miljoner kubikmeter i volym och är väl synlig från många platser i kommunen.

AB som slutligen blev Yxhult AB. Ytong användes bland annat vid bygget av flera förortsområden i Storstockholm, och särskilt efter andra världskriget då det industriella massbyggandet tog fart ordentligt.

Ytong tillverkades först vid två fabriker i Yxhult men efter år 1966 även i Kvarntorp, och senare även vid andra fabriker både inom och utom landets gränser.

Eftersom skifferaskan var lätt radioaktiv, började man på 1960-talet att ersätta skiffen med sandsten som bröts i Örsta och i Kvarntorp, varpå lättbetongen blev ljusgrå till färgen. På 1970-talet minskade lättbetongens betydelse något men produktionen höll på tills Yxhult AB gick i konkurs år 2004.

SSAB

I och med andra världskrigets utbrott minskade tillgången på olja kraftigt i Sverige och staten öppnade Svenska skifferolje AB (SSAB) i Kvarntorp år 1943. Där utvann man olja, svavel, ammoniak till konstgödsel, gas och gasol ur de lager av skiffer som fanns i marken på platsen. Med den tidens förbrukning av olja, räknade man att skiffen i området skulle kunna räcka i upp till 500 år.

Vid SSABs anläggning arbetade som mest drygt 1 200 personer varav bara en liten del av dem bodde i Kvarntorp. En del av de anställda vid SSAB var arbetslösa skoarbetare från trakten, medan många andra kom från övriga delar av landet. I Kvarntorp lät SSAB bygga ett bostadsområde för anställda, och det drog bland annat till sig mataffär, Folkets hus, brandstation och skola. Vid mitten av 1950-talet byggdes en serie egnahem vid Ekeby kyrka som blev starten på tätorten Ekeby vid den nyanlagda vägen in till Örebro.

Utvinningen av olja i Kvarntorp fortsatte även efter andra världskriget trots att man då kunde köpa billigare olja från utlandet. Tillverkningen kritiserades för att vara dyr och skada naturen kraftigt – när man bröt skiffen grävde man stora hål i marken som inte fylldes igen; vatten förorenades; röken som spreds från utvinningen luktade illa, fick växtligheten att tappa blad och metall att rosta snabbare. Skifferaskan lades på en hög som med tiden kom att om-

fatta flera tiotals miljoner kubikmeter och nå mer än 100 m över marken – den så kallade »Kvarntorpshögen«.

Mexisten

År 1964 började SSAB tillverka byggnadssten av kalksandsten som bröts i en gruva under Kvarntorp, men redan året efter köpte Ytong större delen av SSABs område. År 1966 lades oljeutvinningen ned helt och istället invigdes en ny fabrik i Kvarntorp som tillverkade Ytong. Kalksandstenen marknadsfördes under namnet »mexisten« och fick mycket stor spridning under miljonprogrammets byggboom. Från mitten av 1970-talet sjönk efterfrågan på mexisten, men först år 2000 slutade man tillverka mexisten i Kvarntorp. Sandstensgruvorna har sedan år 1982 bland annat använts för att förvara arkivmaterial i.

Efter SSAB

Redan under tiden SSAB var igång, diskuterades hur man skulle försöka återställa skadorna efter skifferindustrin. Efter nedläggningen av SSAB bildades bland annat Terra Bona som tog hand om miljöfarliga ämnen. Företaget köptes av SAKAB som öppnade sin förbränningsanläggning för miljöfarligt avfall i Kvarntorp år 1983. Under 1980-talet började man arbeta för att kvarntorpsområdet skulle kunna användas för friluftslivet, bland annat genom att dagbrott anpassades för bad samt att man anlade vandringsleder, golfbana och skidbacke. De senaste åren har askhögen även använts för konstprojekt som rönt stor uppmärksamhet.

Övriga näringsverksamheter

Industrialiseringen i början av 1900-talet var omfattande i dåvarande Kumla kommun, mycket tack vare järnvägens tillkomst, samtidigt som Hardemo och Ekeby fortsatt dominerades av jordbruket. Förutom de stora sko- och stenindustrierna fanns det även andra verksamheter i Kumla. Man tog upp grus på flera platser i kommunen, tog upp torv vid Ekebymossen och Mossbytorp i Hardemo och tillverkade tegel vid Stene. Det fanns vattenkvarnar vid bland annat Kvarntorp i Hardemo, Löve och Gränby samt en elektrisk kvarn i Hardemo.

Den elektriska kvarnen i Hardemo med sina tätt spröjsade fönster och skärmtak vid lastbryggan i nivå med vägen är ett tydligt exempel på en enklare industribyggnad utom tätorten Kumla.

Hattfabriken i Hallsberg var ett av de företag som köpte upp de halmarbeten som tillverkades i delar av Kumla under ett par decennier från slutet av 1800-talet. Vid Stenebrunn i Åbytorp kunde man »dricka brunn« fram till 1950-talet. Fram till mitten av 1900-talet gjorde Lithells köttprodukter i tätorten Kumla, och deras korvar fick störst spridning i landet via varumärket Sibylla. År 1956 flyttade tillverkningsenheten till Sköllersta där den blev till en storindustri.

I kommunen fanns dessutom otaliga andra industrier, affärer och andra näringsverksamheter i olika storlek som erbjöd tjänster och produkter som behövdes för att det lokala samhället skulle fungera fullt ut.

Folkrörelser

År 1858 blev det tillåtet att hålla religiösa möten utan inblandning av statskyrkan och snart började frikyrkliga församlingar komma igång. De fria församlingarna byggde antingen egna kyrkor eller träffades hos andra föreningar, och i några fall drevs samhällets folkskolor tidvis i deras lokaler. Bland de tidigare lokala exemplen, kan man nämna Kumla-Hjortsberga baptistförsamling från 1859 samt missionshuset i Lanna i Hardemo som byggdes 1863.

Under 1880-talet dök den moderna nykterhetsrörelsen upp i Sverige, som ofta hade religiös grund. Flera lokalavdelningar bildades och logen Natanael av NTO blev år 1881 en av de tidigaste i Kumla kommun.

Till en början tycks arbetarrörelsen ha haft det svårare att få fäste i Kumla med omnejd jämfört med övriga Sverige. Skoarbetarna i Kumla och stenhuggarna i Yxhult bildade visserligen fackföreningar 1890 respektive 1898 men de hade till en början ingen större uppslutning. Det hävdas att det berodde på att många arbetare var med i de betydligt starkare frikyrko- och nykterhetsrörelserna som präglades av mer liberala tankar. I dessa hade man kontakter över klassgränserna, samtidigt som det var förhållandevis lätt för skoarbetare att bli mästare inom sitt yrke.

Fram till 1930-talet dominerades Kumla därför av mer liberala och moderata strömningar. Efter det bidrog en tidvis hög arbetslöshet till att socialdemokraterna växte sig starkare samtidigt som mer radikala nationalistiska och social-

IOGT-NTOs ordenshus i Södra Mossby med sitt livfulla, oregelbundna yttre som bär drag av det tidiga 1900-talets nationalromantiska och jugendstilar.

istiska rörelser fick ett uppsving. Allt sedan 1930-talet har socialdemokraterna varit det största partiet i kommunen.

Den kooperativa affärsrörelsen kom igång 1908 och drev flera butiker i området. År 1927 uppfördes ett Folkets hus i Kumla som byggdes till 1962. År 1947 öppnades Folkets hus i Kvarntorp och 1958 i Stene i en nedlagd konsumbutik.

År 1881 hölls de första kända, organiserade friidrottstävlingarna i Sverige vid Sannahed. Militärer och boende runt Yxhult bildade år 1907 de två första idrottsföreningarna i kommunen. Idrottsparken i Kumla stod klar 1923 och 1946 invigdes motorstadion i Sannahed där många speedwaytävlingar körts sen dess.

Förutom att lämna konkreta spår i form av byggnader efter sig, bidrog dessa rörelser till att förändra samhället i en demokratisk riktning. Medlemmarna kunde engagera och organisera sig för att bland annat vilja förändra samhället genom att bilda opinion och tala för sin sak. Inom folkrörelserna gavs dessutom människor möjligheten att kunna mötas oavsett exempelvis social eller kulturell bakgrund.

Sentida jordbruk

Mot slutet av 1800-talet började hästarna ersätta oxarna som dragkraft på åkrarna. Jordbruksredskapen blev mer tekniskt avancerade och under 1930-talet började traktorer bli mer vanliga. Närkeslättnens produktiva jordbruk gav för det mesta ett överskott som kunde säljas vidare till resten av landet – till en början transporterades det på kärra, båt eller bådadera men senare även per tåg ut i landet.

På 1890-talet öppnades mejerier i Hardemo och Kumla där man kunde bli andelsägare. På 1910-talet bildades lokalavdelningar av Örebro läns lantmäns centralförening i Ekeby, Hardemo och Kumla. År 1939 byggde de magasin vid järnvägen i Kumla och år 1967 uppfördes en ny silo i betong på industriområdet Södra Via. På 1930-talet tillkom en lokalaförening av Riksförbundet Landsbygdens folk i Kumla som skulle tillvarata böndernas intressen. Vid Björka i Kumla anlades år 1956 en av den tidens större anläggningar för att kontrollera svin.

Modernare ekonomibygnader för nötkreatur vid Nynäs gård.

Kumlafängelsets en gång så gråa betongmurar lyser nu gula men utgör fortfarande barriären mellan några av landets tyngsta dömda kriminella och övriga samhället.

Under senare delen av 1900-talet tenderade jordbruket att bli mer industriellt med fler motordrivna maskiner, allt större men färre aktiva jordbruk och mer rationell drift, men även mer specialiserat mot antingen djurhållning eller ren spannmålsodling. I dagsläget arbetar ett hundratal personer inom jord- och skogsbruket i kommunen. Gårdarna Nynäs och Säbylund är idag de största jordbruksföretagen i Kumla.

Efterkrigstiden

Trots förbättringar av vägnätet i länet från 1920-talet och framåt, var en överväldigande stor del av vägarna fortfarande grusvägar när biltrafiken kom igång igen efter andra världskriget. Större vägar belades successivt med asfalt och den privata bilismen exploderade under 1950-talet vilket också ökade arbetspendlandet.

Ungefär samtidigt förändrades delar av vägnätet i kommunen när nuvarande väg 51 mot Örebro och 52 mot Katrineholm fick nya sträckningar från SSABs anläggning i Kvarntorp respektive Ytongs fabriker vid Yxhult. Man flyttade även sträckningen av riksväg 6, från att gå över Hallsberg-Sannahed-Kungsvägen i Kumla, till sträckan Hallsberg-Byrsta-Stene väster om Kumla tätort. Motorvägen öppnades senare i två steg åren 1970 och 1981.

År 1965 var en ny anslutning till nuvarande väg 52 klar ut från östra Kumla tätort mot Yxhult, och i början av 1980-talet drogs väg 52 söder om Kumla mellan Örsta och Byrsta

för att minska trafiken genom centrala Kumla. Vägverket hade en vägstation vid den gamla riksvägen i Sannahed och därifrån utgick vägunderhållet i området.

I slutet av 1940-talet lades grunden till Kumla fruktindustri som till en början tillverkade saft av lokalt odlade råvaror. Produktnamnen Corona och BOB (Billigt och bra) fick stor spridning över landet via ICA som senare köpte företaget. År 1962 etablerade sig Svenska radioaktiebolaget (SRA) i Kumla som senare blev en del av Ericsson. De tillverkade bland annat radio- och TV-apparater, kretskort och mobiltelefoner i Kumla. År 1965 öppnades landets största fängelse i utkanten av Kumla tätort efter att staten hade ställt krav på kommunen om bland annat billig mark och garantier om tillräckligt många bostäder åt personalen.

Dessa tre arbetsgivare bidrog med flera hundra arbetstillfällen i kommunen i en tid då skoindustrin var på nedgång. Under 1970-talet tillkom nya industriområden i utkanten av Kumla tätort dit bland annat SRA och BOB flyttade.

Nuläge

Kumla kommun ligger mitt i landskapet Närke, i Örebro län och omges av kommunerna Örebro, Lekeberg och Hallsberg. Vid årsskiftet 2012-2013 bodde 20 738 personer på de 205,8 kvadratkilometer mark som utgör kommunen. Det gör att länets till ytan minsta kommun även är den mest tätbefolkade!

Nästan 70 procent av kommunens invånare bor i tätorten Kumla medan de resterande 30 procenten fördelas ungefär lika mellan landsbygden och de övriga tätorterna – Hällabrottet, Åbytorp, Sannahed och Ekeby. Kumla kommun är den största arbetsgivaren i kommunen följt av bland annat Ericsson, Kriminalvården, Procordia och SAKAB.

Kumla utmärker sig som den kommunen i länet med störst andel mark för åkrar och tätorter, men minst andel skog och vatten. År 2005 bestod marken i kommunen till 48 procent av åkermark vilket kan ställas mot 7,6 procent för hela landet, 26 procent av skog mot 53 procent för hela landet och 6 procent av tätorter mot 2,9 procent i hela landet. Man skulle därmed kunna kalla Kumla för en liten, tätbefolkad kommun med mycket åkrar och tätare bebyggelse.

Landskap

Detta avsnitt beskriver landskapen i Kumla kommun i mer övergripande termer.

Ett landskap är enligt den europeiska landskapskonventionen ett område så som det uppfattas av människor och där landskapets karaktär är resultatet av antingen naturliga eller mänskliga faktorer, eller av en kombination av dem båda. Som exempel bygger odlingslandskapet på de naturliga geografiska och geologiska förutsättningarna i jorden som människan sedan utnyttjat och därigenom format till dess nuvarande utseende. Landskapets form har även påverkat var och hur vi har valt att bosätta oss och hur vi förflyttar oss genom läget för stigar och vägar.

På översiktsskator tycks nästan hela Sverige vara täckt med skog med vissa inslag av jordbruksmark. Kumla kommun ligger på ett av inlandets åkerpartier, på gränsen till den allra sydligaste fjärdedelen av landet. Kommunen utgör i sig inget eget isolerat, enhetligt landskap, utan ingår i flera större sammanhang som även berör områdena runt omkring.

Enligt Nordiska ministerrådet tillhör Kumla den flacka naturgeografiska regionen »Hjälmarsänkan-Närkeslätten« som grovt kan delas in i »skogslåglandet« väster om motorvägen och »Svealands sprickdalsterräng med lerslättdalar och sjöbäcken« på motorvägens östra sida. Slätten avgränsas tydligast av förkastningsbergen i Hallsbergs kommun i söder, och av Kilsbergen i väster och norr, med en »öppning« mot Hjälmararen i öster.

De högsta och lägsta punkterna i kommunen är båda skapade av människan – Kvarntorpshögens topp når 156 meter över havsytan och infarten till sandstensgruvan i samma område ligger cirka 23 meter över havsnivån.

Förändringar

Landskapet förändras kontinuerligt men det har som tidigare nämnts i grunden sitt ursprung i den geologiska historien där årmiljonerna har format berggrunden medan den

senaste inlandsisen i huvudsak påverkat jordlagrens utseende.

Människan har genom historien dragit nytta av och format landskapet på olika vis. Man har tidvis gärna byggt hus på högre belägna och torrare platser, odlat lerjordarna och låtit djuren beta på de magrare markerna som med människans hjälp utvecklats till äng. Man har brutit stenen, tagit upp torv på mossarna och lera ur marken. Vägar, järnvägar och kraftledningar har dragits genom landskapet – ibland där de minst har inkräktat på åkermarken och ibland snarare med hänsyn till höjdskillnaderna i terrängen eller där avståndet bara har varit det kortast möjliga mellan två punkter.

De största övergripande skillnaderna mellan dåtidens landskap och idag finner man i kommunens centrala delar, i korridoren från Sannahed via Kumla tätort till Ekebymossen i norr samt i stråket Hällabrottet-Yxhult-Kvarntorp.

Fram till mitten av 1800-talet var Kumla en ren jordbruksbygd med åkrar, skogsområden och våtmarker samt sjöarna Skarbysjön och Mosjön med tillhörande vattendrag. Här fanns det enklare spridd bebyggelse, tre statskyrkor, en del utskiftade gårdar och ännu så länge samlade byar. Under 1800-talet fullföljdes skiftesreformerna i princip fullt ut i kommunen vilket ledde till att majoriteten av de äldre samlade byarna spreds ut i landskapet.

I takt med att gårdarna blev större och mekaniserades under 1900-talet, blev även odlingslandskapet mer monotont när marker lades samman till större enheter, täckdikades och i vissa fall rensades från körvägar, stenmurar och andra äldre landskapselement.

På delar av det som en gång var skogsmark, ligger idag tätorten Kumla medan det tidigare militära övningsfältet Sannahed har ersatts av bostäder. Ekebymossen är präglad av torvbrytning medan flera sankmarker, hela Mosjön och Skarbysjön samt områdena i Kvismaredalen är mer eller mindre torrlagda.

Denna karta från 1870-talet visar merparten av nuvarande Kumla kommun. Järnvägen Hallsberg-Örebro är byggd men varken industrin eller tätorterna har tagit fart. Ännu har man inte hunnit torrlägga Mosjön i norr eller Skarbysjön i väster.

Från Hällabrottet i väster via Yxhult till Kvarntorp i öster har åkermark, skog och en mosse fått lämna plats för ett industrilandskap med tydliga spår i form av flera vattenfyllda brott, Kvarntorpshögen och den bostadsbebyggelse som industrin direkt eller indirekt gav upphov till.

Kommunen genomkorsas dessutom av bland annat kraftledningar, järnvägar, motorvägen samt andra vägar mot bland annat Sörmland samt Örebro via Ekeby.

Karaktärer

Landskapet i kommunen karaktäriseras generellt av Närkeslättsens flacka, öppna odlingslandskap med inslag av skog och 1900-talets industriella utveckling och bygget av det moderna samhället.

Landskapets riktning och den flacka terrängen har skapat tre större utsträckta åkerrum med bitvis långa nord-sydliga siktlinjer. Åkerrummen avgränsas i sidled av två områden med varierande andel skog. Dessa båda naturliga, grundläggande landskapstyperna följer i huvudsak jordarternas utbredning – medan den bördiga lerjorden används för odling, växer skogen på de mindre näringsrika morän- och sandjordarna.

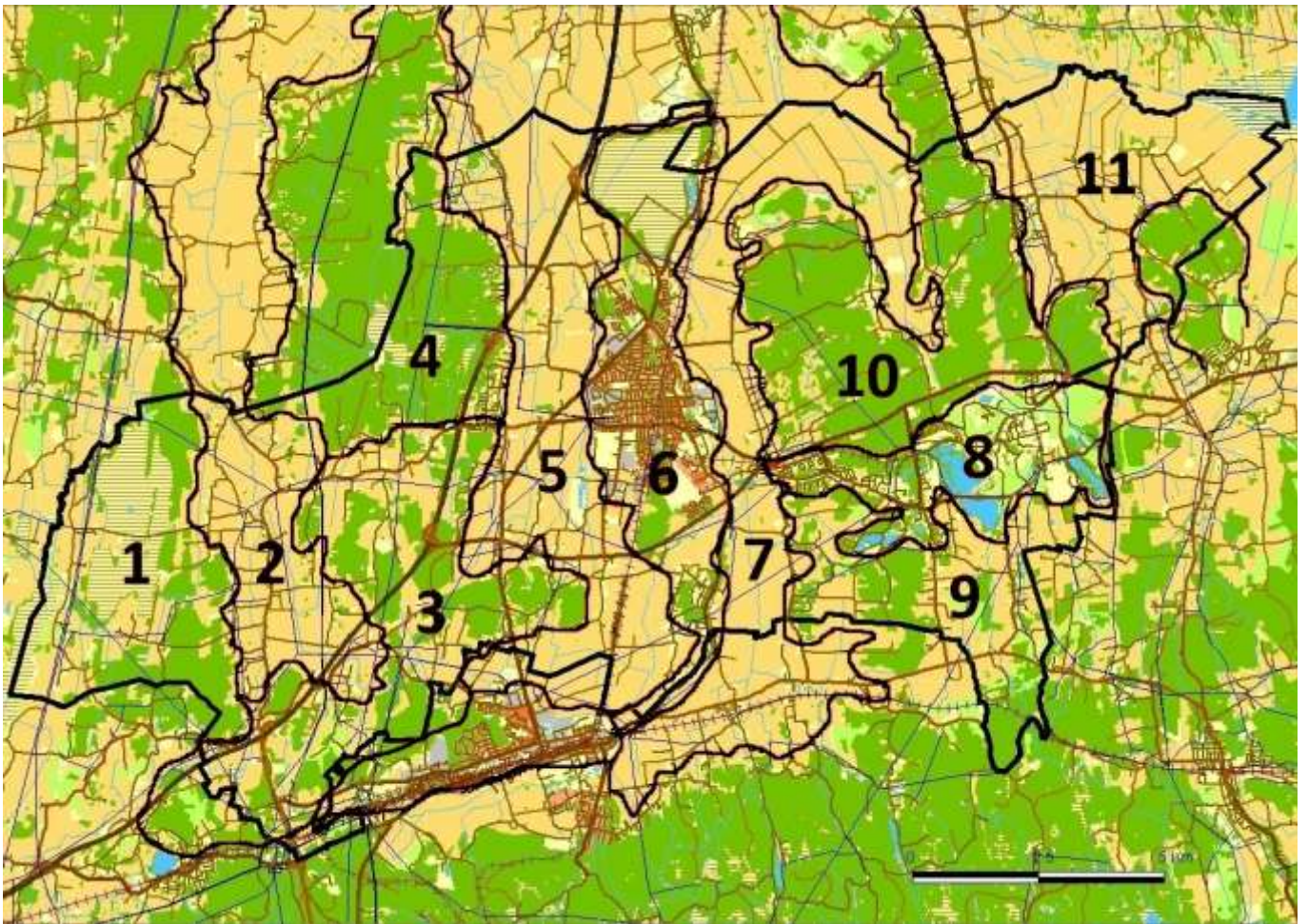
Västra Hardemo (1)

Längst i väster ansluter kommunen till ett lätt böljande landskap med omväxlande skog och åkrar, som även berör delar av kommunerna Hallsberg och Lekeberg. Där har den senaste inlandsisen format ett relativt stort område med avlånga spolformade kullar som kallas drumliner. Här finns även våtmarkerna Öjamossen och sjöbottnen efter den torrlagda Skarbysjön.

Landskapet i västra Hardemo är småskaligt, intimt och varierar mellan öppen jordbruksmark och mer sluten skog som gör att siktlinjerna är olika långa. Området ger intryck av ålderdomlighet genom den lilla skalan, den glesa bebyggelsen som ofta ligger utspridda på högre mark och att vägnätet utgörs av mindre grusvägar.

Åkerrummet Hardemo-Kräcklinge (2)

Omedelbart öster om Västra Hardemo finns åkerrummet Hardemo-Kräcklinge som börjar norr om området Äpsätter-Vissberga-Åbytorp och går via Hardemo, Kräcklinge, Folkavi och Vintrosa tills det möter Kilsbergen i norr. Området berör även kommunerna Lekeberg och Örebro. Området är storskaligt och öppet med bitvis långa nord-sydliga siktlinjer och domineras av åkermark.

Karta över Kumla kommun år 2013 som schematiskt visar de övergripande landskapen i och i nära anslutning till kommunen. Siffrorna hänvisar till styckena i avsnittet Karaktärer från sidan 26.

Hardemoåsen bildar en ridå genom landskapet och på åsen går landsvägen med bebyggelse och vegetation på var sida. Nästan vinkelrätt från åsen utgår flera mindre vägar som troligen har sitt ursprung i laga skiften. Hardemo kyrka och Nälbergshammaren utgör landmärken i det relativt flacka landskapet medan motorvägen är en tydlig barriär i söder. Sockencentrat vid Hardemo kyrka samt bebyggelsen vid vägkorsningarna vid Brändåsen och Skyberga är karaktärsfulla platser i området.

Korridoren Äpsätter-Vissberga-Åbytorp-Täby (3-4)

Sedan följer en korridor som delas i en sydlig del (3) med växlande landskap från Äpsätter i söder via Vissberga-Joglunda samt en nordlig skogig del (4) från Åbytorp mot Täby i norr som även inkluderar bebyggelsen i Åbytorp och Hörstabacken.

Korridoren genomkorsas av motorvägen som utgör en fysisk, men även i öppnare partier, en visuell barriär. Området upplevs bitvis som något mer kuperat än omgivande områden och berör även kommunerna Hallsberg, Lekeberg och Örebro.

Skogsområdet är storskaligt och slutet, med avbrott för några mossar inne i skogen och något tätare bebyggelse i övergången till slättland. Eftersom enbart mindre vägar passerar genom skogspartiet bildar det en slags barriär.

Landskapet söder om skogen är mer småskaligt och intimt, med mer eller mindre öppna fält som ger kortare siktlinjer.

Åkerrummet Hallsberg-Marieberg (5-7)

Centralt genom kommunen sträcker sig åkerrummet Hallsberg-Marieberg som delas i en västlig (5) och östlig del (7) av ett område längs den s.k. Karlslundsåsen (6) från Sannahed via Kumla tätort, upp till Ekebymossen och norrut. Vid Mosjöns gamla sjöbotten, strax norr om Säbylund, förenas området med ett åkerlandskap från Dynningeberg och Ekeby by i söder. Området berör även kommunerna Hallsberg och Örebro.

Detta landskap är storskaligt och öppet med långa nord-sydliga siktlinjer delvis tack vare den flacka terrängen. Utblicken mot Kilsbergen i områdets nordvästra del är slående. Bebyggelsen är både utspridd i landskapet samt samlad i tätorten Kumla och vid skogsbrynen. Tätorten Kumla ligger delvis på en förhöjning vilket förstärker dess urbana siluett och kontrasten mellan stad och landsbygd. Vattentornet, höghuset vid Kvarnparken och Högkvarteret vid Norra Kungsvägen, värmeverkets skorsten och Kumla kyrka är landmärken.

Vy över det flacka odlingslandskapet mellan Ålsta och Skarbjörka i södra delen av åkerrummet Ekeby-Nynäs, med en stengårdsgård i förgrunden.

Området präglas både av kontinuitet och förändring med odlingslandskapet vid sidan av den täta bebyggelsen, mot-
orvägen och järnvägen. Tätorten, och i viss mån även Karls-
lundsåsen, bildar en visuell ridå i landskapet medan vägen
och järnvägen utgör barriärer.

Industrilandskapet Hällabrottet-Kvarntorp (8)

I ett avlångt öst-västligt stråk från Hällabrottet i väster till
Kvarntorp i öster finns ett industrilandskap med spår av de
olika verksamheter som bedrivits där. Landskapet omfattar
även de bostadsområden som uppstod i industrins fotspår
och den natur som skiljer verksamhetsområdena åt.

De mer utpräglade industriområdena är än så länge relativt
storskaliga och öppna, medan bostadsbebyggelsen upplevs
som slutna. Här finns kommunens största vattenspeglar i
form av vattenfyllda dagbrott och Kumlas mest dominanta
landmärke Kvarntorpshögen, som alla är resultatet av in-
dustrin på platsen. Landskapet präglas av förändring och
historien är tydligt närvarande, även om den industriella
prägel blir allt mindre dominant när byggnader får annan
användning eller rivs, medan naturen sakta men säkert tar
över vissa delar.

Hjortsbergakilen-Rastorp (9)

Söder om industrilandskapet finns ett växlande skogs- och
odlingslandskap som i väster möter åkerrummet Hallsberg-
Marieberg och som i söder och öster fortsätter in i Halls-
bergs kommun. Området berör även Hallsbergs kommun.
Landskapet är småskaligt och intimt, upplevs mer böljande
än slätten.

Skogsstråket Hällabrottet-Brånsta-Attersta (10)

Norr om industrilandskapet finns ett skogsstråk som delar
sig norr om Yxhult i en västlig gren mot Brånsta och Säby-
lund, samt en östlig gren mot Ekeby, Attersta och Norra
Bro. Stråket berör även Örebro kommun. Skogsområdet är
storskaligt och slutet men har vissa inslag av mindre partier
av öppen mark. Bebyggelsen ligger i huvudsak på gränsen
mellan skogen och den omgivande åkermarker, men även
inne i skogen. Den småskaliga bebyggelsen i Folkatorp och
de små grusvägarna är karaktärsfulla.

Åkerrummet Ekeby-Nynäs (11)

Längst i öster öppnar sig åkerrummet kring Ekeby och Ny-
näs som breder ut mot Kvismaren och Hjälmaran med ett
skogsparti i sydost. Området berör även Örebro kommun.
Landskapet är storskaligt och öppet med siktlinjer mot norr
och öster. Åkermarken dominerar med inslag av skog och
våtmarker. Terrängen varierar mellan att vara lätt kuperad
och flack. Ekeby villasamhälle och områdena vid Nynäs
säteri är karaktärsfulla.

Tätorterna

Tätorterna utgör i sig egna landskap med tanke på hur de
förhåller sig till och avviker från sin omgivning. De är tydligt
avskilda delar där den mänskliga påverkan är starkt kon-
centrerad jämfört med landsbygden. Tätorterna är gene-
rellt mer slutna och intensiva med kortare siktlinjer.

Detta landskap är per automatik präglad av förändring med
mer eller mindre tydliga årsringar och interna variationer
inom landskapet med tanke på grad av offentlighet eller
intimitet, stor eller liten skala, hårda och mjukare marky-
tor, gröna strukturer, m.m.

Allén från Säbylunds gård mot väster är en av de mest tydliga i kommunen.

Bebyggelseutveckling

Kumla kommun har växt fram genom en lång och mångsidig process. Den huvudsakliga grunden i det förindustriella samhället var socknarna och jordbrukets samlade byar med viss bebyggelse i byarnas utkanter. Efter de laga skiftena spreds vissa hus i byarna i landskapet tydligare men även ny, enklare bebyggelse uppstod exempelvis kring stenhuggerierna vid Yxhult och skomakerierna vid Stene- och Hörstabackarna. Där fanns det billig mark, som man kunde odla för att överleva under sämre ekonomiska tider.

Industrialiseringen gjorde att man flyttade närmare arbetsplatserna och därmed formades ny samlad bebyggelse i tätorter. På den nu särskilda landsbygden fortsatte många gårdar att leva vidare medan andra blev fritidshus. Industrialiseringen innebar även att byggnadssättet delvis förändrades när man allt mer övergav de traditionella byggnadstyperna till förmån för hus med mer varierande planlösning och tydligare influenser av samtida arkitektur. Viss äldre bebyggelse har rivits, kompletterats eller ersatts med nya hus. Under stora delar av 1900-talet och framåt, har man byggt hus efter typritningar eller från rena byggsatser.

Allt eftersom samhällsapparaten har utvecklats, har vi allt mer planerat var bebyggelsen ska finnas och hur den ska se ut – från Kumlas första byggnadsplaner på 1880-talet, till dagens detalj- och översiktsplaner. Tillkomsten av villasamhällena i Ekeby och Sannahed kan båda i huvudsak

Villabebyggelsen längs Lövegatan i Ekeby uppstod delvis som ett resultat av SSABs etablering i Kvarntorp.

sägas vara resultatet av sådan samhällsplanering. Här följer korta beskrivningar av tätorternas framväxt i kommunen.

Ekeby

Villaområdet vid Ekeby kyrka anlades under 1950-talet dels för att samla nybyggen inom Ekeby-Gällersta kommun men även med tanke på behovet av bostäder åt SSABs anställda. Med tiden tillkom även pensionärsbostäder, distriktsköterskemottagning och bensinstation. Fram till 1970-talet byggdes flera nya bostadshus och 1976 uppfördes en förskola som senare byggts till med bygdegård och skola.

Hällabrottet

Hällabrottet växte till en början fram längs den dåvarande vägen mellan Kumla och Sköllersta, som ett resultat av stenindustrin i Yxhult. Den första samlade bebyggelsen kom till i områdets östra delar under de första decennierna på 1900-talet.

Mellan 1944 och 1952 var Hällabrottet ett eget municipalsamhälle och under 1950- och 60-talen fick orten mer officiell status genom flera offentliga byggnader som läkarmottagning, pensionärsbostäder, skola, frikyrka och affärs- hus med bank i de numera centrala delarna av samhället. På 1970- och 80-talen expanderade bebyggelsen västerut mot Älvesta, men då snarare som en förort till Kumla tätort. Vid den tiden öppnades ytterligare förskolor och en skola. Hällabrottet har alltså i huvudsak växt från Yxhult i öster och successivt västerut. Orten domineras idag av enfamiljshus.

Kumla

Grunden till den nuvarande tätorten Kumla är bebyggelsen som uppstod runt järnvägsstationen från 1860-talet och framåt. År 1884 bodde drygt 200 personer vid stationen och då fastställdes de första reglerna för hur man fick bygga i området. I förslagen visades en rutnätsplan vilket man än idag kan avläsa i de centrala delarna av tätorten Kumla. Husen byggdes först omedelbart öster och väster om stationen, men bebyggelsen fick med tiden sin tyngdpunkt på den västra sidan av järnvägen för att därifrån leta sig norrut.

Prästgårdsskogen var ett av de moderna områden med flerbostadshus som stod klart strax efter andra världskriget.

År 1900 bildades Kumla municipalsamhälle som då hade närmare 500 invånare. När skoindustrin senare fick fart ökade behovet av bostäder och resulterade framför allt i den egnahems- och villabebyggelse som har dominerat tätorten Kumla under 1900-talet. En skofabrikör på orten ska även ha stöttat egnahemsbyggena aktivt. Samhället byggdes efterhand upp på mark som ursprungligen tillhörde byarna Fylsta, Kumla, Norra Via och Södra Mos.

Allt eftersom Kumla tätort blev större ökade behovet av samhällsservice och nya verksamheter som läkare, brandkår, badhus, m.m. inrättades. Under 1930-talet skapade arbetslösa med handkraft Kumlasjön vid den dåvarande riksvägen. Kumla stad bildades under högtidliga former 1942 och året därpå kunde stadshuset tas i bruk.

På 1940-talet rådde stor brist på bostäder i såväl Kumla som i landet i övrigt. Hyresgästernas sparkasse- och byggnadsförening (HSB) byggde då de första serieproducerade flerbostadshusen – två lägenhetshus för pensionärer i kvarteret Järven vid Solhemsgatan i västra Kumla. De följdes bland annat av flerbostadshus i kvarteret Nattvakten vid Södra Kungsvägen åren 1944-46. Efter andra världskriget bildades föregångaren till det allmännyttiga bostadsbolaget Kumlabostäder. De uppförde bland annat området Prästgårdsskogen 1948-58 med närmare 600 lägenheter och Kvarnparken 1959-65.

Från 1950-talet växte bilden av en offentligt organiserad stad allt tydligare. Bland annat byggdes hus för offentliga sociala institutioner som pensionärshem, ett sjukhem samt ett barnhem som senare blev psykiatriskt behandlingshem för barn och unga. Som en följd av 1960-talets jämställdhetsdebatt gick kvinnorna allt mer ut i arbetslivet och därför uppfördes förskolor för att kunna ta hand om de yngre barnen.

Samtidigt fortsatte man bygga enfamiljshus i tätorten, genom att ersätta äldre hus med nya, förtäta befintliga kvarter eller anlägga helt nya. På 1940-talet byggdes bland annat bostadsområdet i kvarteren Lommen, Hägern och Ugglan vid Sörbyvägen och Nygatan, under 1950-talet till-

kom kvarteren Spillkråkan, Rödhaken och Stenskvättan vid västra delen av Skolvägen, på 1960-talet de västra kvarteren vid Aspgatan samt på 1970-talet Bondgårdsgatan.

Under 1960-talet satte Riksdagen upp målet att uppföra en miljon bostäder inom tio år enligt det s.k. miljonprogrammet för att råda bot på stor bostadsbrist i landet. I Kumla bebyggdes bland annat åkrarna vid Kumlaby med fristående enfamiljshus, radhus och lägenheter, och därmed skapades drygt 900 nya bostäder strax söder om den gamla stadsgränsen.

Från 1980-talet har man bland annat byggt nya sammanhängande bostadsområden med rad- och enfamiljshus söder och norr om staden men även kontinuerligt kompletterat den befintliga bebyggelsen med enstaka nya hus.

Sannahed

När kommunen köpte Sannahed fick de kvarvarande militära byggnaderna ny civil användning – bland som ålderdomshem och skola. Vid mitten av 1900-talet började man bygga ett villaområde med tanke på Kumla landskommuns och Vägverkets anställda i Sannahed. Då fanns redan motorstadion söder om platsen. Under 1960-talet byggdes ett nytt ålderdomshem och en ny skola i Sannahed medan villabyggena fortsatte fram till 1970-talet.

Åbytorp

Samhället Åbytorp växte upp på skogsmark som tillhörde byarna Stene och Långgälla och befolkades som ett resultat av att befolkningen ökade under 1800-talet samt det spirande skomakeriet. Samhället formades i stora drag som ett upp-och-nervänt »T« där vägen mellan kyrkorna i Kumla och Hardemo, mötte den nord-sydliga Sillagatan.

Skomakerierna blev skofabriker och en skola byggdes i södra änden av Sillagatan. Från mitten av 1900-talet bebyggdes området söder om Fjugestavägen men även ett pensionärshem och flera bostadshus för lärare tillkom. En kortlivad konsumbutik blev med tiden folket hus, post och bibliotek. Förutom skoindustrin fanns bland annat Stene brunn och två handelsträdgårdar i Åbytorp. Orten dominerades av enfamiljshus.

På 1970-talet växte Hällabrottet västerut mot Älvesta som här på Winnbergs väg.

Lästips

Björk, Reppen och Kallstenius »Så byggdes husen 1880-2000. Arkitektur, konstruktion och material i våra flerbostadshus under 120 år« 2013

Björk, Reppen och Nordling »Så byggdes villan. Svensk villaarkitektur från 1890-2010« 2009

Björkman och von Sydow (redaktörer) »Svenska gods och gårdar, del 16, södra Örebro län (södra)« 1939

Hidemark »Så renoveras torp och gårdar« 2011

Lindbom och Wickander »Frågor och svar om byggnadsvård« 2007

Länsstyrelsen i Örebro »Program för kulturmiljövård i Örebro län« 2002

Mårtensson »Hantverket i gamla hus« 2007

»Sveriges bebyggelse – statistisk-topografisk beskrivning över Sveriges städer och landsbygd, Örebro län del 1-2« 1959-1960

Unnerbäck »Kulturhistorisk värdering av bebyggelse« 2002

Boverket »PBL kunskapsbanken: kulturvärden«

<http://www.boverket.se/Vagledning/PBL-kunskapsbanken/Teman/Kulturmiljo-Q-boken/>

Byggnadsvårdsföreningens artikelsamling

<http://www.byggnadsvard.se/byggnadskultur>

Riksantikvarieämbetets bebyggelseregister <http://www.bebyggelseregistret.raa.se/bbr2/sok/search.raa>

Riksantikvarieämbetets fornminnesregister

<http://www.fmis.raa.se/>

Referenser

- Andersson Palm, Lennart Befolkningsstatistik 1571-
- Blom, Edward »ICA-historien: Billigt och bra eller Köpman-
nen som älskade saftkok« <http://www.ica-historien.se/Varorna/Tillverkning/Billigt-Och-Bra-eller-Kopmannen-som-alskade-saftkok/> 2012-12-06
- »Bevarandeprogram – kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer i Kumla kommun« antaget 1990-06-18
- »Bevarandeprogram – Kumla kommun tätorter och landsbygd« november 1977
- Boverket »Allmänna råd om ändring av byggnad (BÄR)« http://www.boverket.se/Global/Webbokhandel/Dokument/2007/allmanna_rad_om_andring_av_byggnad_BAR.pdf 2013-03-27
- Davidsson-Friberg, Inger »Ekebybilder« 2009
- Digitaliserade bygglovshandlingar kopplade till datasystemen »Comprima« och »W3D3«
- Edström, Lilian, kulturkonsulent Kumla kommun
- Ekberg, Göran, arkivarie Kumla kommun
- Ekberg, Göran »Svenska skifferoljebolaget i Kvarntorp« <http://www.gorek.se/skriftx/ssab.pdf> 2012-11-21
- Europarådet »Europeisk landskapskonvention« <http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/heritage/Landscape/VersionsConvention/swedish.pdf> 2013-01-04
- Gustafsson, Linda »Y som i Yxhult – om världskoncernen Ytong AB och dess betydelse för det moderna samhällets bebyggelse, etapp 1« Örebro läns museums rapport 2007:7
- Gustafsson, Linda »Y som i Yxhult« 2009
- Harbe, Bengt »Årskrönika för Örebro läns landsting, del 1-2«
- Lantmäterihandling inför bildandet av staden (18-KUA-1047) 1942
- Klingneus, Sören »Bönder blir vapensmeder« Uppsala 1997
- Klingneus, Sören »Gods- och säteribildning i Närke under stormaktstiden« Örebro 2011
- »Kumlabygden« del I-VIII
- »Kumlan« tidning utgiven av Kumla kommun 1969-
- Kumlabostäder »Byggnation och förvaltning under ett halvsekel« 1996
- Kumla kommun »Kumla 25 000 – Översiktsplan för Kumla kommun« antagen 2011-02-14
- Kumla kommuns digitala kartmaterial via systemet Tekis med kartor jordarter, berggrund, markanvändning, fastighetsindelning med byggnader, vägar och järnvägar, vattensamlingar, m.m.
- Kulturmiljölag (1988:950)
- Landshövdingeberättelser för Örebro län 1817-1905
- Lantbrukarnas riksförbunds historia <http://www.lrfhistoria.se/> 2012-12-04
- Larsson, Kurt, arkitekt Kumla kommun
- Lenqvist, Jörgen »Våtmarkshistoria: Hjälmarens och Kvismarens stränder under 1800- och 1900-talen« 2007
- Losman, Beata »Förvaltningshistorik« <http://xml.ra.se/Forvaltningshistorik/> 2012-11-26
- Lundgren, Lennart, mätningingenjör Kumla kommun
- Länsstyrelsen i Örebro »Program för kulturmiljövård i Örebro län del 1« publikation 2002:21
- Länsstyrelsen i Örebro »Vindkraft i Örebro län – landskapsanalys och känslighetsbedömning« publikation 2011:15
- Miljöbalk (1998:808)
- »Miljömålportalen« <http://www.miljomal.se/> flera besök under 2012-2013
- Montelius, Jan-Olof »Vägen i kulturlandskapet – vägar och trafik före bilismen« publikation 2004:99 ISSN 1401-9612

- Nationalencyklopedin via internet <http://www.ne.se/> flera besök under 2012-2013
- Ohlander, Ann-Sofie, professor vid institutionen för humaniora, utbildnings- och samhällsvetenskap vid Örebro universitet
- Plan- och bygglag (2010:900)
- Riksantikvarieämbetets fornminnesregister FMIS <http://www.fmis.raa.se/>
- Saxon, m.fl. »Den äldsta Närkesbeskrivningen« <http://runeberg.org/nerike/>
- Sellén, Hugo »Återblick på ett händelserikt sekel« 1994
- SGU »Istidernas betydelse« <http://www.sgu.se/sgu/sv/geologi/jordtacket/istiderna.html> 2012-10-04
- SMHI »Istid« <http://www.smhi.se/kunskapsbanken/klimat/istid-1.5961> 2012-10-04
- Stadsplan för Kumla fastställd 1926 innehåller byggregler (Akt 1881K-4)
- Statistiska centralbyrån »Markanvändningen i Sverige« för 2005 utgåva 5 2008 http://www.scb.se/statistik/_publikationer/MI0803_2005A01_BR_MI03BR0801.pdf
- Statistiska centralbyrån »Marktäckedata 2000« http://www.scb.se/statistik/MI/MI0814/2000A01/MI0814_2000A01_SM_MI67SM0401.pdf
- Svenska järnvägsklubben »Järnvägsdata 1999« 1999
- Svenska kyrkan i Kumla <http://www.svenskakyrkan.se/kumla> 2012-10-11
- Svensson, Sven »Ekeby-Gällerstabygden« 1970
- »Sveriges bebyggelse Landsbygden Örebro län del I« 195X
- Tapper, Tage »Den gamla officersmässen« 1967
- Tapper, Tage »Kumla landskommun 1942-1966« 1966
- Unnerbäck, Axel »Kulturhistorisk värdering av bebyggelse« 2003
- »Valstatistik 1871-1999« http://www.scb.se/Pages/List___292050.aspx 2012-12-03
- Väg- och vattenbyggnadsstyrelsens kartmaterial över avsyndade vägbyggnadsföretag under 1900-talet, digitala kopior tillhandahållna av Jan-Olof Montelius på Trafikverket Sveriges vägmuseum i Borlänge
- Waldén, Bertil »Hardemo – en sockenkrönika«
- Yxhults historia del 1-3
- »Örebro läns adresskalender« upplaga 1942
- »Örebro läns kalender« upplagorna 1897, 1920 och 1933-34
- »Örebro läns förvaltning och bebyggelse del 2«
- Örebro stadsarkivs emigrantregister för Örebro län 1840-1930, utdrag 2012-11-28

Särskilt värdefulla kulturmiljöer

Detta avsnitt redovisar de kulturmiljöer i Kumla kommun som kan anses som särskilt värdefulla enligt Plan- och bygglagens kapitel 8 § 13.

Först redovisas de särskilt värdefulla landskapen, och där- efter mer avgränsade kulturmiljöer kategoriserade efter den kulturhistoriska profilen de anses tillhöra – bland dessa visas först samlade miljöer följt av mer separata.

Observera att bilderna i detta avsnitt bara är exempel på vad som ingår i respektive miljö, och inte direkt definierar vad miljön består av.

Urvalskriterier

Urvalet av de särskilt värdefulla kulturmiljöerna har i första hand baserats på hur miljöernas yttre uppenbarar sig idag och hur väl de visar på historien i Kumla kommun.

En värdefull miljö har som regel en förhållandevis stor andel tidstypiska drag som gör den autentisk – även kallat äkta. Miljön har delar eller detaljer som tillsammans gör att den väl representerar den dominerande tidsepoken med respekt för vissa avvikelser och tillägg. Ett hus som exempelvis har stommens grundform, fasadmateri- al, fönster, dörrar och färgsättning i behåll kan här anses vara särskilt värdefull även om det är om- eller tillbyggt.

Om en miljö tydligt visar på en betydelsefull del av histo- rien i Kumla kommun, kan det förstärka det kulturhisto- riska värdet för en miljö som inte är helt autentisk. Det in- nebär dock att en miljö som har en mycket stark historisk koppling, inte kan räknas som värdefull om den till stora delar saknar autenticitet.

I en del miljöer kan en struktur skapa en helhet som är vär- defull, snarare än att de enskilda objekten som ingår i mil- jön är värdefulla var för sig. Det kan till exempel gälla en by där det gamla sättet att placera husen är det värdefulla, medan husen i sig kanske inte är särskilt karaktärsfulla. I sådana miljöer är därför strukturen det som är värt att värna framför de enskilda byggnaderna.

Ansvar och möjligheter

Att äga, förvalta eller bruka särskilt värdefulla kulturmiljöer innebär ett stort ansvar men även möjligheter. Dessa mil- jöer är nämligen speciella, eftersom de särskilt tydligt speglar den skiftande historien i Kumla kommun på ett sätt som inte andra miljöer gör. Det handlar om miljöer från olika tidsepoker som visar skilda grupperns liv, samhällets utveckling med såväl skiftande ideologiska som arkitekto- niska drag och mycket mer.

Vissa miljöer är relativt enhetliga och andra mer blandade, vissa är nästintill oförändrade sen deras tillkomst, medan många är förändrade i olika grad. Dessa miljöer är helt en- kelt något att vara stolt över och visa upp för omvärlden – här finns en bit i det stora lokala historiska pusslet! De kul- turhistoriska värdena kan även leda till ökat ekonomiskt värde och verka som en attraktionskraft vid exempelvis försäljning eller uthyrning. Värdena kan också medföra att området och kommunens attraktionskraft ökar i och med möjligheten till goda boendemiljöer med kulturhistoriska förtecken.

De särskilt värdefulla miljöerna är generellt känsliga för förändring och behöver hanteras extra varsamt. Föränd- ringar av och tillägg i miljöerna måste därför planeras noga och utföras med omsorg för att inte värdena ska gå förlo- rade. Det är i de flesta fall därför bra att i god tid i förväg diskutera åtgärderna med en antikvarie eller arkitekt för att arbetet ska bli så lyckat som möjligt. Det kan innebära att försöka se olika möjligheter och ge goda råd, ta tillvara och utveckla de egenskaper och värden som redan finns i miljön, snarare än att frysa tiden.

Hur gör man lämpligast plats för ett badrum eller mer bo- stadsyta i en värdefull miljö? Behöver man verkligen byta ut fönstren mot nya och hur kan man i så fall göra det på bästa sätt? Hur påverkar träden och annan växtlighet in- trycket av miljön? Vilka sätt finns det att hushålla med en- ergi på utan att förvanska husets yttre? Vilka färger är tids- typiska för mitt hus? Vilka ekonomiska bidrag finns att söka

för de merkostnader som de varsamma åtgärderna kan medföra?

Värdena i en särskilt värdefull miljö tas bäst och enklast tillvara genom en ansvarsfull och medveten förvaltning. För att samhället ska vara extra säker på att värden består, utvecklas och får en långsiktigt hållbar framtid, kan man dock behöva precisera miljöernas förutsättningar i detaljplaner eller områdesbestämmelser. I dessa fall använder man bland annat Plan- och bygglagens kapitel 8 och paragraferna 13-18 – läs mer på sidan 12.

Landskap

De följande landskapen har en tydlig kopplingen till historien i Kumla kommun och ska betraktas som särskilt värdefulla. Genom att erkänna deras värden, bidrar vi till att uppfylla den europeiska landskapskonventionens tankar. Landskapens värden bör föras in och preciseras i områdesbestämmelser eller översiktsplaner.

Allmänt

Kumla kommun domineras av odlingsmark men drygt en fjärdedel av ytan upptas av skog. Området är uppdelat i tydliga nord-sydliga stråk med omväxlande odlingslandskap och skog. För kommunen som helhet är därför landskapets kontraster mellan de öppnare och mer slutna partierna samt dess nord-sydliga riktningar värdefulla.

De närmast sydsvenskt öppna landskapen vittnar om Kumla som jordbruksbygd sedan lång tid tillbaka. Där är de övergripande långa siktlinjerna särskilt värdefulla och samtidigt känsliga eftersom den relativt flacka terrängen har få utsiktspunkter. Alla förändringar ska anpassas så att siktlinjerna i odlingslandskapet inte störs av exempelvis nya, mer sammanhängande tydliga barriärer eller allt för dominanta landmärken. Samtidigt är det viktigt att värna och i viss mån även intressant att återskapa landskapselement som i äldre tider var en naturlig del av ekologin, såsom öppna diken och andra vattendrag, åkerholmar och alléer.

Det bördiga odlingslandskapet har även stora bruksvärden i sin roll för försörjningen av livsmedel och liknande. Därför bör nya byggnader och liknande anläggningar i första hand

Utsikt över odlingslandskapet söder om Kumla. Lantmännens silo i tätorten Kumla sticker upp ur skogen vid horisonten.

Jordkällare med timrad överdel vid en grusväg i Hardemo. I bakgrunden syns Hardemoåsen. Vägen tillkom sannolikt i samband med laga skiftet, då många gårdar flyttades från de samlade byarna och många nya vägar anlades för att binda samman dem.

läggas på mindre produktiv mark. De öppna landskapen värnas i övrigt genom att ge goda förutsättningar till ett fortsatt brukande av odlingslandskapet.

Skogsmarken betraktades längre tillbaka i tiden som mindre värdefull än den odlingsbara jorden. Här kunde därför människor tillåtas att bosätta sig under enklare förhållanden än vad odlingsmarken erbjöd. Bebyggelsen som uppstod på gränsen mellan skogen och odlingsmarken vittnar i viss mån även om hur man valde boplats för att inte inkräkta på mer produktiv mark.

Skogen är idag viktig som ekonomisk och ekologisk resurs samt för friluftslivet – skogen är ju till skillnad från odlingsmarken mer tillgänglig genom allemansrätten. Därför är det viktigt att skogen brukas med ömsesidig respekt för såväl natur- och kulturvärden som dess betydelse för rekreation och ekonomi.

Västra Hardemo (1)

I västra Hardemo finns det böljande odlingslandskapet där drumlinernas topografi, småskaligheten och ålderdomligheten är kännetecknande värden.

MOTIV

Landskapet vittnar om jordbrukets tid mellan skiftesreformerna och den industriella eran. Området är av nationellt intresse då det berör ett för landet ovanligt odlingslandskap med drumlinier. Landskapet har samhälls- och naturhistoriska värden.

BEFINTLIGA LAGSKYDD OCH HÄNSYN

Landskapet ingår i riksintresseområdet Drumlinområdet (T10).

STÄLLNINGSTAGANDEN

Alla förändringar av miljöer och nyetableringar bör anpassas i skala till omgivningen och lokaliseras så att befintliga strukturer behålls.

Åkerrummet Hallsberg-Marieberg (5-7)

Åkerrummet Hallsberg-Marieberg är kommunens centrala nord-sydliga stråk och utgör dess faktiska »hjärta«. Här möts tätort och brukat odlingslandskap med skogen som

Utsikt från Kvarntorpshögen över industriområdet i Kvarntorp såsom det numera ligger inbäddat i skogen.

fond, här bor majoriteten av kommunens invånare samtidigt som flera vägar och järnvägar passerar.

MOTIV

Landskapet berättar tydligt om den samhällsutveckling som har skett och fortfarande sker i kommunen; hur kyrkplatsen blev stationssamhälle och sen stad. Dessutom är kontrasten skarp mellan den korridor av mänsklig aktivitet som bland annat tätorten Kumla är en del av, och det omgivande odlingslandskapet upp mot skogen. Landskapet är därför samhällshistoriskt värdefullt.

STÄLLNINGSTAGANDEN

Tätortskorridoren är tålig för och förutsätter i viss mån fortsatt förändring inom dess ramar för att värdena ska bestå. I stråken av odlingsmark mellan tätorten och skogen är det viktigt att hålla siktlinjerna öppna för att behålla kontrasten mellan mänskligt och »naturligt« tydlig.

Industrilandskapet Hällabrottet-Yxhult-Hynneberg-Kvarntorp (8)

Se avsnittet Hällabrottet-Yxhult-Hynneberg-Kvarntorp på sidan 60.

Sjösänkningen och utdikningen (del av 7 och 11)

Delar av kommunen, med störst fokus på de nordligaste delarna av områdena 7 och 11, bär värdefulla spår av 1800- och det tidiga 1900-talets utdikningar och sjösänkningar i jakten på bättre odlingsmark.

MOTIV

Landskapet är värdefullt eftersom det berättar om en tid då människan systematiskt lyckades vinna ny odlingsbar mark på egen hand. Värdena ligger i de låglänta, öppna, dikade odlingslandskapen som fortfarande delvis är något sankt samt i de kvarvarande våtmarkerna. Området kring sjöbotten efter Mosjön är av regionalt intresse, medan odlingslandskapet nedströms nämnda sjöbotten österut är av nationellt intresse som en del av den storslagna sänkningen av Hjälmarén. Kvismaresjöarna är också internationellt uppmärksammade våtmarker med ett rikt djurliv. Landskapet har både samhälls- och naturhistoriska värden.

STÄLLNINGSTAGANDEN

Landskapets värden upprätthålls genom att odlingsmarken fortsatt brukas och hålls öppet och flackt.

Särskilt värdefulla vägar

Kumla kommun berörs av ett antal vägar som idag är mer eller mindre betydelsefulla men som på olika sätt har kulturhistoriska värden.

MOTIV

Det mycket gamla stråket Stockholm-Örebro-Göteborg är av historisk, nationell betydelse som del av den s.k. Eriksgatan. Idag motsvaras den av de tidigare riksvägarna via antingen Hallsberg-Sannahed-Kumla (väg 641) och Hallsberg-Byrsta-norra Kumla (väg 529) samt av motorvägen E20 som ersatte de båda föregångarna.

Vägar som är anpassade efter landskapet snarare än tvärtom och som exempelvis slingrar sig längs skogskanter eller följer åsar, är värdefulla som minne från den tid då privatbilismen inte härskade i landet. Exempel på sådana vägar är sträckorna Brändåsen-Skyberga-Stene/Götabro (väg 532/534), Älvesta-Hjortsberga-Vesta-Brånsta-Sätra-Ekeby kyrka (väg 636/647), Kumlaby-Älvesta-Yxhult-Norrortorp (väg 644) samt Norrortorp-Fagerbjörka-Ekeby-Björka-Ekeby kyrka (väg 642 och delar av väg 639).

Vägsträckorna Byrsta/Kumla-Örsta-Kvarntorpskorset-kommungränsen (väg 52 och del av väg 534), Kvarntorpskorset-Ekeby-kommungränsen (väg 51) samt den väg som ansluter Yxhult till väg 52 (väg 637) är värdefulla genom sin anknäring till industrin i området Yxhult-Kvarntorp.

STÄLLNINGSTAGANDEN

Dessa vägar värnas genom att fortsatt trafikeras. Om de ska ersättas med någon annan sträckning, bör man sträva efter att behålla den gamla sträckningen för annan trafik.

Motorvägen skär obönhörligt genom landskapet och delar bland annat skogen mellan Åbytorp och Stene brunn i två delar.

Den vunna marken

Blacksta by

Blacksta 118 och 116 – Blacksta 2:10 och 2:3

Blacksta by ligger i ett högt läge i anslutning till Karlslundsåsen och har en relativt samlad, ålderdomlig bystruktur som delas av den gamla riksvägen. Husen ligger tätt och bostadshusen är i huvudsak placerade vid vägen. Ett putsat bostadshus med drag av 1920-talet och vattenverket från 1970-talet bidrar med större tidsdjup.

MOTIV

Blacksta by är värdefull som en numera sällsynt relativt tät bebyggelsestruktur och byggnader från tiden för det förindustriella jordbruket där man valt en torr byggplats. Miljön har därför byggnadshistoriska och samhällshistoriska vär-

Brändåsen

Brändåsen utgår från en vägkorsning strax norr om motorvägen och är den mest koncentrerade bebyggelsen i Hardemo. Förutom en tidigare skola och affär samt bostadshus längs vägarna mot Hardemo kyrka och Nälberg, finns några karaktärsfulla bostadshus samt byggnader som har använts som mejeri, kvarn, transformatorstation och pensionärshem från perioden omkring sekelskiftet 1800-1900 och fram till 1960-talet. Se även bilden på sidan 22.

MOTIV

Brändåsen är värdefull som det närmaste en samhällsbildning man kommer i den utpräglade landsbygdssocken

Blacksta 118 – Blacksta 2:10

den där enskilda hus har mycket autentiska yttre. Vattenverket med det omliggande vattenskyddsområde bidrar med starka samhällsvärden.

STÄLLNINGSTAGANDEN

Miljön tål tillskott av ny bebyggelse på var sida av vägen, söder och norr om den befintliga bebyggelsen, om den anpassas till byns struktur i övrigt eller förläggs självständigt. Inom själva byn är det viktigt att den förindustriella prägeln behålls.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Blacksta 1:3, 1:13, 2:2, 2:3, 2:5, 2:10 och 5:1.

Hardemo. De karaktärsfulla, autentiska byggnaderna som nämns ovan är viktiga symboler i det lilla samhället och vittnar samman med bostadshusen om Brändåsens framväxt och har därför samhällshistoriska värden.

STÄLLNINGSTAGANDEN

Miljön tål att förtätas och utökas med ny bebyggelse, dock så att karaktären av det mindre samhället vid vägkorsningen behålls.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Brändåsen 1:8, 1:15, 1:17, 1:18 och 1:19 samt Nälberg 1:23 och 6:1.

Brändåsen 108 och 106 – Brändåsen 1:18 och 1:15

Brändåsen Gamla mejeriet 115-119 – Brändåsen 1:8

Ekeby kyrka

Ekeby Prästgård Kyrkan 101 – Ekeby Prästgård 2:1

Ekeby Prästgård Församlingshemmet 102 och Ekeby Prästgård 104-106 – Ekeby Prästgård 3:2 och 1:9

Ekeby kyrka från 1700-talet ligger vid den vägkorsning som skapade socknens centrum, med tidigare skola från 1800-talet och prästgård med tillhörande ekonomibyggnader. Kyrkan syns väl i det öppna landskapet mot norr men även i viss mån mot väster och öster.

MOTIV

Miljön är värdefull som ett tidigare lokalt maktcentrum. Kyrkan är en symbolbyggnad för bygden med lång kontinuitet där det väl synliga läget förstärker intrycket. De övriga husen kompletterar miljön med ytterligare byggnadshistoriska och samhällshistoriska värden.

Ekeby-Källtorp

I en öppning i skogsbältet Längs vägen mellan Brånsta och Ekeby ligger en grupp karaktärsfulla, mindre bostadshus som tycks ha haft sitt ursprung i äldre soldat- och jordtorp. Ett något större bostadshus i 1920-1930-talsdräkt bidrar med visst tidsdjup.

MOTIV

Miljön är värdefull eftersom den visar på relativt enkla levnadsförhållanden genom husens småskalighet och deras delvis ålderdomliga byggsätt men även i deras läge i skogen med ett större odlingslandskap i väster och ett mindre i öster. Miljön har därför socialhistoriska och samhällshistoriska och värden.

BEFINTLIGA LAGSKYDD OCH HÄNSYN

Ekeby kyrka är kyrkligt kulturminne enligt KML. Skolbyggnaden är märkt med q i detaljplanen.

STÄLLNINGSTAGANDEN

Fastigheterna i omedelbar anslutning till vägkorsningen är mycket känsliga för förändringar. Kompletterande byggnader inom miljön bör underordnas de befintliga. Man bör undvika ny bebyggelse som stör den viktiga utsikten från kyrkan mot väster, norr och öster.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Ekeby prästgård 1:9, 1:10, 2:1 och 3:2.

STÄLLNINGSTAGANDEN

Förändringar i miljön får utföras så att det småskaliga mönstret upprätthålls. Nya större byggnader kan läggas väster eller öster om miljön men man bör då sträva efter att behålla den rumsliga öppningen i skogen och därmed motverka att ett öppet stråk uppstår mellan odlingslandskapen på båda sidor om miljön.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Ekeby-Källtorp 1:1, Ekeby prästgård 1:4 och 4:1 samt Rings-torp 1:1.

Ekeby-Källtorp 135 – Ekeby Källtorp 1:1

Ekeby Ringstorp 134 – Ringstorp 1:1

Ekeby-Källtorp 135 – Ekeby Källtorp 1:1

Ekeby Eriksholm 140 –Ekeby prästgård 1:4

Hardemo kyrka och prästgård

Hardemo Kyrka 140 – Hardemo kyrka 1:1

Hardemo Kyrka Skolan 144 – Hardemo kyrka 1:2

Glippsta 109 – Glippsta 1:9

Hardemo-Nybble 107 – Hardemo-Nybble 4:4

I anslutning till vägen vid den nordliga delen av Hardemoåsen ligger socknens tidigare centrum. Här finns kyrkan med sitt medeltida torn, skolbyggnader från tre generationer, församlingshem, klockar- och lärarbostad från 1950-talet, ett ålderdomligt sockenmagasin och kyrkstallar samt sandtag. Inom drygt en kilometer söderut längs vägen finns även tidigare ålderdomshem och prästgård med arrendatorsgård. Strax söder om prästgården finns hagmark med ädellövträd. Se även bilden på sidan 20.

MOTIV

Miljön är värdefull som ett tidigare lokalt maktcentrum i omedelbar närhet av vägen på Hardemoåsen. Här finns flera symbolbyggnader för bygden där kyrkan har längst historisk kontinuitet och är belägen med tydlig utsikt mot öster. Miljön har såväl samhällshistoriska och byggnadshi-

storiska värden som symbolvärden. De befintliga skolbyggnaderna har samhällsvärden som aktiv skola och Lundmarkska skolans skolmuseum bidrar med besöksvärden.

BEFINTLIGA LAGSKYDD OCH HÄNSYN

Miljön ingår i Hardemos riksintresseområde för kulturmiljö (T12). Hardemo kyrka är kyrkligt kulturminne enligt KML.

STÄLLNINGSTAGANDEN

Miljön är mycket känslig för förändringar och vyerna från båda sidor av vägen är viktig att värna. Ny bebyggelse kan etableras glest längs vägen mellan kyrkstallarna och arrendatorsgården.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Hardemo kyrka 1:1 och 1:2, Hardemo-Nybble 4:3 och 4:4, Glippsta 1:3, 1:9 och 6:3 samt Skyberga 5:4 och 6:2.

Gårdar i Julsta

Julsta 107 och Julsta Östergården 109 – Julsta 4:23

Julsta 107 och Julsta Östergården 109 – Julsta 4:23

Julsta Venagårdarna 105 – Julsta 4:24

Nära vägen mellan Julsta och Stene brunn ligger tre gårdar med flera tillhörande karaktärsfulla ekonomibygnader där bostadshusen varierar från den traditionella enkelstugan via det sena 1800-talet till drag av det tidiga 1900-talets Jugend.

MOTIV

Miljön är värdefull eftersom den visar tre nästan kompletta gårdar från tiden för övergången mellan byggande efter lokal tradition och arkitektur med inflytande utifrån. Miljön

Julsta Tallbacken 302 och 304 – Julsta 1:44

har därför arkitekturhistoriska värden som är extra tydliga i och med att de ligger så pass nära varandra.

STÄLLNINGSTAGANDEN

Ny bebyggelse i anslutning till miljön eller kompletterande byggnader bör antingen anpassas till de befintliga eller tillföra något nytt med hög arkitektonisk kvalitet.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Julsta 1:44, 4:23 och 4:24

Kumla by och kyrka

Södra Kungsvägen 56 – Kumla Kyrka 5

Södra Kungsvägen 59 – Kumla Kyrka 1

Södra Kungsvägen 54 – Kumla 11:63

Innan stationsområdet Kumla etablerades var området runt Kumla kyrka socknens maktcentrum. Här står den stora kyrkan som trots brand och återuppbyggnad har kvar sin tidiga 1800-talsprägel men även prästgård, församlingshem, den tidigare skolan och länsmansbostaden samt delar av den äldre bebyggelsen från Kumla by. Här löper den gamla riksvägen på Karlslundsåsen och korsar f.d. Kumla-Yxhults järnväg på en bro. Se även bilden på sidan 14.

MOTIV

Miljön är värdefull som ett tidigare lokalt maktcentrum i omedelbar närhet av gamla riksvägen på Karlslundsåsen. Miljön har lång historisk kontinuitet med både samhällshistoriska och byggnadshistoriska värden.

Linde-Misteräng

Linde-Misteräng är ett småskaligt odlingslandskap med inslag av stenrosen och grusvägar, som tydligt avgränsas av den omgivande skogen. Här finns en äldre gård i norr, ett enklare bostadshus i söder och en gård i öster med en allé. Miljön tycks ha bestått av två gårdar på 1800-talet.

MOTIV

Miljön är värdefull eftersom den koncentrerat visar på ett skiftat landskap som har kvar sin förindustriella småskalig-

Södra Kungsvägen 68 – Kumla 1:180

BEFINTLIGA LAGSKYDD OCH HÄNSYN

Miljön ingår i Kumlabys riksintresseområde för kulturmiljö (T14). Kumla kyrka är kyrkligt kulturminne enligt KML medan skolan och prästgården är markerade med q i detaljplanen.

STÄLLNINGSTAGANDEN

Miljön kring kyrkan är känslig för förändring och ny kompletterande bebyggelse bör underordnas den befintliga.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Kumla 1:180 och 9:1, Kumla kyrka 1, 3, och 5-6, Kumlaby 1, 4 och 6-7 samt Höjden 3:1, Kumla 4:3 och 7:31.

het med vissa inslag av äldre bebyggelse. Miljön har samhällshistoriska värden.

STÄLLNINGSTAGANDEN

Ny bebyggelse kan läggas i anslutning till den befintliga och bör utformas efter denna.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Misteräng 1:2 och 1:3, del av Hidingsta 1:2 samt Linde 1:4.

Misteräng 106 – Misteräng1:3

Misteräng 107 – Misteräng1:2

Mossby i Hardemo

Mossby 306 – Mossby 7:4

Mossby är ett lätt kuperat småskaligt odlingslandskap som tydligt avgränsas av den omgivande skogen samt av Öjamossen i norr som bör ha gett området sitt namn. Här ligger några karaktärsfulla utskiftade gårdar som förenas av grusvägar.

MOTIV

Miljön är värdefull eftersom den på ett koncentrerat sätt visar på ett skiftat landskap som har kvar sin förindustriella

Mårsta gård

Mårsta gård ligger i ett till synes oändligt öppet odlingslandskap som i öster tangeras av motorvägens obönhörliga närvaro som tydligt markerar den mänskliga utvecklingen. Utöver det relativt talrika antalet ekonomibyggnader, består gården huvudsakligen av två något separerade delar som förenas av en allé – den efter en brand återuppförda huvudbyggnaden med flyglar i väster samt arbetarbostaden med tillhörande uthus i öster.

MOTIV

Miljön är värdefull eftersom byggnadsstrukturen ger intryck av en storgård på slätten men även den historiska

Mossby Mossbytorp 108 – Mossby 6:1

småskalighet med vissa inslag av äldre bebyggelse. Miljön har samhällshistoriska värden.

STÄLLNINGSTAGANDEN

Ny bebyggelse kan läggas i anslutning till den befintliga och bör utformas efter denna.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Mossby 2:2, 6:1, 7:2 och 7:4.

skillnaden mellan gårdens ägare och dess anställda. Miljön har därför förutom samhällshistoriska och byggnadshistoriska värden även socialhistoriska värden.

STÄLLNINGSTAGANDEN

Nya byggnader bör utformas så att karaktären av storgård behålls med fortsatt tydlig åtskillnad mellan huvudbyggnaden och arbetarbostaden.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Mårsta 3:2 och 3:3.

Mårsta Gård 101-102 – Mårsta 3:2

Mårsta Gård 103-104 – Mårsta 3:3

Hus i skogen till Nedra Vesta

Nedra Vesta 258 – Nedra Vesta 2:17

I en glänta i skogen som har hört till byn Nedra Vesta ligger fyra karaktärsfulla, enklare bostadshus med tillhörande ekonomibyggnader och omgivande tidigare odlingsmark.

MOTIV

Miljön är värdefull eftersom den speglar mycket enkla levnadsförhållanden som saknar motsvarighet idag och därför

Nedra Vesta 254 – Nedra Vesta 2:7

har miljön såväl socialhistoriska som samhällshistoriska värden.

STÄLLNINGSTAGANDEN

Ny bebyggelse bör utformas så att den småskaliga karaktären behålls.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Nedra Vesta 2:7, 2:14, 2:17

Nynäs gård

Nynäs gård är en av kommunens två mest storslagna herrgårdsmiljöer med månghundraårig historia. Huvudbyggnaden är en imponerande putsad skapelse i tidig 1800-talsdräkt med en mindre park norr om. Gården är placerad i slutet av en längre allé och ligger i ett mycket öppet och flackt, intensivt brukat odlingslandskap som delvis har vunnits genom utdikning. Till Nynäs hör en mångfald av ekonomibyggnader och arbetarbostäder såsom ladugårdar, vattentorn, transformatorhus och olika uthus samt enklare torpmiljöer i skogen söder om gården. Se även bilden på sidan 23.

MOTIV

Miljön är värdefull eftersom den tydligt visar på en privatägd makt- och jordbrukarmiljö med stora kontraster mel-

lan ägare och anställda. Miljön har socialhistoriska värden, höga samhällshistoriska värden samt arkitekturhistoriska värden främst genom gårdens huvudbyggnad. Gården har även samhällsvärden som jordbruk.

STÄLLNINGSTAGANDEN

Miljön närmast gårdens huvudbyggnad är mycket känslig för förändring medan ekonomibyggnaderna nästan förutsätter utveckling med tanke på den aktiva driften. Torpens karaktär bör värnas som kontrast mot det stora. Ny bebyggelse måste läggas i anslutning till den befintliga och underordnas karaktären av herrgård och aktivt storjordbruk.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Nynäs 12:1 och 12:2 samt Näsby 1:3.

Nynäs Säteri 101 – Näsby 1:3

Nynäs gård – Näsby 1:3

Nynäs gård – Näsby 1:3

Nynäs gård – Näsby 1:3

Nynäs Kvarnstugan 211 – Näsby 1:3

Nynäs Kilsgården 313 – Näsby 1:3

Nynäs Fallet 414 – Nynäs 12:1

Nynäs Mon 433 – Nynäs 12:1

Nälbergs by

Nälberg 127 – Nälberg 1:22

Nälbergs by ligger relativt tätt samlad på en höjd och består av fyra gårdar där främst de båda mittre är utformade och placerade enligt traditionellt förindustriellt mönster.

MOTIV

Miljön är värdefull eftersom dess struktur berättar om ett bebyggelsemönster från tiden före laga skiftet. Miljön har

Nälberg 123 – Nälberg 3:16

därför samhällshistoriska värden och flera äldre byggnader ger miljön ett byggnadshistoriskt värde.

STÄLLNINGSTAGANDEN

Ny bebyggelse bör placeras och utformas med den befintliga som förebild.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Nälberg 1:10, 1:22, 2:8 och 3:16.

Oxelvärsta-Skarbjörka-Ålsta-Åby

Skarbjörka 104 – Skarbjörka 1:1

Åby 307 – Åby 2:1

Åby 211 – Åby 1:31

Vid Oxelvärsta 116 – Oxelvärsta 3:2

I ett öppet odlingslandskap ligger fem karaktärsfulla gårdar av varierande ålder utspridda. Fastigheterna Skarbjörka 1:1 och Åby 2:1 är delvis präglade av tiden fram till första halvan av 1800-talet, de norra delarna av Oxelwärsta 3:2 samt Åby 1:31 och Ålsta 3:8 av 1800-talets senare. De södra, bebyggda delarna av fastigheten Oxelwärsta 3:2 bär spår av sent 1800-tal och framåt i sin roll som aktivt jordbruk – byggnaderna är där mindre enhetliga än vid de övriga gårdarna. Se även bilden på sidan 28.

MOTIV

Miljön är värdefull eftersom den visar pedagogiskt hur jordbrukets bebyggelsemiljöer utvecklats i grova drag från

Rösavi

Rösavi 111 – Rösavi 1:4

Rösavi är en samlad radby på en svag förhöjning i det annars flacka, öppna odlingslandskapet. Här finns en mångfald av byggnader där flera traditionellt utformade huvudbyggnader är placerade närmast bygatan och med ekonomibyggnaderna bakom. Grusvägen, de uppvuxna träden, stenmurar och -rösen samt gravfältet bidrar till karaktären.

MOTIV

Miljön är värdefull eftersom den samlade, relativt sällsynta strukturen av en radby och de ålderdomliga byggnaderna tydligt visar på en miljö som inte har påverkats av skiftenas sprängande effekt. Miljön har därför höga samhällshistoriska och byggnadshistoriska värden.

Sannaheds militärmiljö

Sannahed var en gång en av Sveriges militära mötes- och övningsplatser med rötterna i tiden före den allmänna värnplikten. Miljön utgörs av spridda militära byggnader samt spår av platser för matlagning, läger och skytte på den i övrigt bebyggda heden.

MOTIV

Miljön är värdefull som minne av säsongsbunden fast övningsplats från tiden före den allmänna värnplikten. Miljön har därför samhällshistoriska och militärhistoriska värden. Eftersom det finns uppmärksamma historiska slingor att följa i området har miljön även rekreativa- och besöksvärden.

1800-talet och fram till idag och därför har gårdarna samhällshistoriska värden. Oxelwärsta 3:2 har samhällsvärden som jordbruk.

STÄLLNINGSTAGANDEN

Miljön tål tillskott av nya kompletterande byggnader som behåller karaktären av jordbruk – utformningen och anpassningen till de befintliga byggnaderna är viktig utom för de södra delarna av Oxelwärsta 3:2 som tydligare bär spår av förändring.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Oxelwärsta 3:2, Skarbjörka 1:1, Åby 1:31 och 2:1 samt Ålsta 3:8.

Vid Rösavi 111 – Rösavi 1:4

BEFINTLIGA LAGSKYDD OCH HÄNSYN

Miljön ingår i Rösavis riksintresseområde för kulturmiljö (T50).

STÄLLNINGSTAGANDEN

Miljön är mycket känslig för förändring och den befintliga strukturen behålls. Ny bebyggelse kan läggas söder om miljön – med fördel på vägens östra sida och med ett visst avstånd till radbyn norrut.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Rösavi 1:4, 2:8, 2:14 och 2:18 samt Rösavi 2:4 och 3:5 som miljöskapande.

STÄLLNINGSTAGANDEN

Miljön tål att förtätas men de två kvarvarande områdena med lämningarna efter lägerplatser måste undantas från ny bebyggelse. Eftersom miljön är så pass splittrad behöver sammanhangen förtydligas för att den militära miljön och heden ska bli begriplig och pedagogisk.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Gränby 2:8 och 2:20, Norra Sanna 1:18 och 2:102, Södra Sanna 1:2 samt Sannahed 19:1, 20:3, 21:1, 21:2, 22:1 och 23:1.

Nya förrådet norr om Hemvägen i Sannahed – Gränby 2:8

Officersmännen vid Kungsleden 27 – Sannahed 21:1

Skyberga by

Skyberga Östra Gården 111 – Skyberga 1:13

Vid Skyberga Östra Gården 111 – Skyberga 1:13

Vid Skyberga 117 – Skyberga 2:2

Vid Skyberga 119 och 117 – Skyberga 3:3 och 2:2

Skyberga by ligger samlad på en förhöjning och har förutom flera karaktärsfulla byggnader, en relativt samlad, tät bystruktur. Tre gårdar som en gång flyttats ut från byn ingår även i miljön. Här finns även en av Svealands få kvarvarande minkfarmer. Se även bilden på sidan 12.

MOTIV

Skyberga by är främst värdefull på grund av sin struktur som visar på en förindustriell historia men även genom enskilda byggnader som förstärker intrycket av ålder. Miljön har därför och samhällshistoriska och byggnadshistoriska värden.

BEFINTLIGA LAGSKYDD OCH HÄNSYN

Miljön ingår i Hardemos riksintresseområde för kulturmiljö (T12).

STÄLLNINGSTAGANDEN

Inom byn bör nya byggnader på vägens södra sida anpassas till de befintliga. Vid de utflyttade gårdarna bör enstaka ny bebyggelse läggas antingen samman med de befintliga eller så tydligt separat att mönstret med utflyttade gårdar består.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Skyberga 1:3, 1:5, 1:9, 1:13, 2:2, 2:5 och 3:3.

Säbylunds gård

Säbylund Herrgården 101 – Säbylund 3:1

Vid Säbylund Herrgården 101 – Säbylund 3:1

Vid Säbylund Herrgården 101 – Säbylund 3:1

Vid Säbylund Herrgården 101 – Säbylund 3:1

Säbylund Kålgården 108 – Säbylund 3:1

Vid Säbylund Trädgårdsmästarbostaden 201 – Säbylund 3:1

Säbylund Ekenäs 211 – Säbylund 3:1

Torp Heden 112 – Torp 1:9

Säbylunds gård är en av kommunens två mest storslagna herrgårdsmiljöer med en månghundraårig historia. Huvudbyggnaden härrör från det sent 1700-tal och flankeras av två flyglar. Till gården flera arbetarbostäder, ekonomibyggnader och utspridda torp. Se även bilden på sidan 28.

Säbylund nås från väster genom en längre allé och öster om huvudbyggnaden finns en parkanläggning. Själva gården är placerad på en liten förhöjning med ett skogsparti i öster och ett mycket öppet och flackt intensivt brukat odlingslandskap, som delvis har vunnits genom utdikning, på övriga sidor.

MOTIV

Miljön är värdefull eftersom den berättar om en privatägd makt- och jordbrukarmiljö med skarpa kontraster mellan

ägare och anställda vilket visar på socialhistoriska värden. De utdikade markerna och huvudbyggnadens arkitektur bidrar med samhällshistoriska värden och arkitekturhistoriska värden. Gården har även samhällsvärden som jordbruk.

STÄLLNINGSTAGANDEN

Miljön närmast gårdens huvudbyggnad är mycket känslig för förändring medan ekonomibyggnaderna nästan förutsätter utveckling med tanke på den aktiva driften. Torpens karaktär bör värnas som kontrast mot det stora. Ny bebyggelse måste läggas i anslutning till den befintliga och underordnas karaktären av herrgård och aktivt storjordbruk.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Säbylund 3:1 och Torp 1:9

Torsta by

Torsta 128-130 – Torsta 2:5

Norrut mot bland annat Torsta 126 – Torsta 1:3

Torsta Gård 133 – Torsta 7:3

Torsta by är en relativt samlad bystruktur på en förhöjning med flera uttrycksfulla byggnader med koppling till det förindustriella jordbruket. Söder om byn finns en säregen triangelformad vägkorsning.

MOTIV

Miljön är värdefull som rest av ålderdomlig bystruktur och har samhällshistoriska värden.

Torsta 132 – Torsta 7:3

STÄLLNINGSTAGANDEN

Inom byn bör nya byggnader uppföras på vägens östra sida och anpassas till de befintliga så att bebyggelsestrukturen behålls. På vägens västra sida kan enstaka mindre ekonomibyggnader läggas.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Torsta 1:3, 2:5, 3:4, 5:3, 7:3 och 8:3.

Gårdar vid Vallby

Vallby 104 – Vallby 1:2

I var sin dunge, mitt i ett öppet åkerlandskap, ligger två relativt isolerade gårdar med tillhörande ekonomibyggnader. Huvudbyggnaderna är klädda med panel och tycks till proportionerna ha sitt ursprung i det sena 1800-talet eller tidiga 1900-talet. Gårdarna är utflyttade från byn Vallby i samband med ett laga skifte.

Vallby 106 – Vallby 2:2

MOTIV

Miljön är värdefull eftersom den tydligt visar hur gårdar kunde hamna utanför den ursprungliga byns marker och den har därför samhällshistoriska värden.

STÄLLNINGSTAGANDEN

Det är viktigt att miljöns karaktär av jordbruk behålls och nya kompletterande byggnader anpassas till de befintliga.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Vallby 1:2 och 2:2

Vallersta

Vallersta by ligger längs den trädkantade landsvägen mot Täby och har därför en långsmal struktur. De äldre gårdarna är uppdelade med bostadshusen på vägens östra sida och ekonomibyggnaderna på den västra sidan. Förutom den mycket gamla jordkällaren, finns flera mycket karaktärsfulla byggnader i byn. Längst i norr finns en smedja och ett kompletterande bostadshus från 1970-talet. Till miljön räknas även några gårdar belägna strax utanför själva byn.

MOTIV

Miljön är värdefull eftersom den tydligt visar på en förindustriell jordbruksmiljö som förstärks av de många äldre

Vid Vallersta Uppegården 118-120 – Vallersta 2:3

Vid Vallersta Uppegården 118-120 – Vallersta 2:3

husen. Miljön har därför samhällshistoriska och byggnadshistoriska värden.

STÄLLNINGSTAGANDEN

Inne i byn är det viktigt att behålla karaktären av jordbruk. Nya bostadshus och ekonomibyggnader bör placeras enligt tidigare mönster. Ny bebyggelse utom byns struktur bör läggas glest utspridd likt utflyttade gårdar.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Vallersta 1:3, 1:25, 1:31, 1:32, 1:33, 2:3, 3:17, 4:13, 4:14, 4:15, 7:1, 7:3 och 9:1

Vallersta 128 – Vallersta 1:32

Vallersta 122 – Vallersta 4:13

Vissberga by

Vissberga 104 – Vissberga 2:12

Vissberga by ligger som en samlad äldre bystruktur längs bygatan med bostadshusen närmast gatan och ekonomibyggnader bakom dem i väster. Två av bostadshusen är traditionella, förindustriella byggnader och de andra två från tiden mellan andra halvan av 1800-talet och 1900-talets början. Den grusade bygatan kantas av äldre träd, stengårdsgård och häckar i ett annat mycket öppet jordbrukslandskap. Strax söder om den gamla byn finns ett bostadshus med drag av 1940-tal och en trolig samtida fabriksbyggnad i trä som båda bidrar med större tidsdjup.

Vissberga 110 – Vissberga 1:32

MOTIV

Miljön är värdefull eftersom den tydligt visar på en förindustriell jordbruksmiljö som förstärks av de många äldre husen. Miljön har därför samhällshistoriska och byggnadshistoriska värden.

STÄLLNINGSTAGANDEN

I miljön är det viktigt att den förindustriella karaktären behålls och att vägens östra sida hålls fri från större byggnader.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Vissberga 1:32, 1:33, 2:12 och 3:18

Gårdar vid Åby

Östra Åby Östergården 108 – Östra Åby 2:3

Vid Västra Åby Mellangården 104 – Västra Åby 2:2

Miljön består av tre karaktärsfulla gårdar med tillhörande ekonomibyggnader. Den sydvästra gården tillhörde byn Västra Åby och de andra Östra Åby. De två södra gårdarna ligger förmodligen kvar i byarnas gamla lägen och har traditionellt uppförda förindustriella bostadshus varav den östra av dessa nästan är helt kringbyggd av hus. Den norra gården i miljön fick lämna Östra Åby efter laga skiftet. Huvudbyggnaden nås via en allé och är troligen byggd under senare halvan av 1800-talet. Ladugårdsbyggnaderna ligger avskilt en bit från övriga hus.

Älvesta-Hjortsberga-Vesta

Längs den slingrande landsvägen från Älvesta i norr via Hjortsberga till Vesta i söder finns ett antal i första hand uttrycksfulla jordbruksmiljöer utspridda – såväl enskilda skiftade gårdar och torp som bystrukturer men även riksintresset Lekebackens gravfält.

MOTIV

Miljön är värdefull eftersom den visar på en variation av både mer samlad bebyggelse och utflyttade gårdar från tiden före respektive efter laga skiften. Miljön har därför samhällshistoriska värden. Gravfältet ger även miljön besöksvärden.

Hjortsberga 101 – Hjortsberga 2:2

Hjortsberga 219 – Hjortsberga 4:9

MOTIV

Miljön är värdefull eftersom den visar på skillnaderna mellan en gård som flyttades ut ur byn och förnyades samt två som blev kvar med mindre drastiska förändringar. Miljön är därför samhällshistoriskt och byggnadshistoriskt värdefull.

STÄLLNINGSTAGANDEN

I miljön är det viktigt att ta tillvara de olika gårdarnas skilda uttryck med anknytning till jordbruket.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Västra Åby 2:2 samt Östra Åby 2:2 och 2:3.

BEFINTLIGA LAGSKYDD OCH HÄNSYN

Gravfältet utgör Hjortsbergas riksintresseområde för kulturmiljö (T13).

STÄLLNINGSTAGANDEN

Miljön tål att förtätas och utökas med nya byggnader, men det är viktigt att ta hänsyn till de befintliga jordbruksmiljöerna.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Hjortsberga 1:34, 2:2, 4:9, 7:1 och S:2, Nedra Vesta 1:5, 1:8 och 1:20, Älvesta 1:2 samt Övra Vesta 1:4 och 3:5.

Nedra Vesta 118 – Nedra Vesta 1:5

Hjortsberga 306 – Hjortsberga S:2

Vid Nedra Vesta 111 – Nedra Vesta 1:8

Övra Vesta 103 – Övra Vesta 3:5

Äspsätter

Äspsätter 214 – Äspsätter 1:20

Äspsätter är en klungby som ligger vid en skogig sluttning upp mot en höjd. Byn har huvudsakligen behållit sin struktur och här finns flera karaktärsfulla byggnader.

MOTIV

Miljön är värdefull eftersom dess bebyggelsemönster men även läge berättar om tiden före laga skiftet vilket gör den samhällshistoriskt värdefull. Miljön har även samhällsvärden som jordbruk.

Vid Äspsätter 224 – Äspsätter 2:1

STÄLLNINGSTAGANDEN

Nya kompletterande byggnader bör anpassas till de befintliga och ny bebyggelse kan förläggas på sluttningens östra eller västra sida norr om byn.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Äspsätter 214 och 224 – Äspsätter 1:20 och 2:1 med Äspsätter 2:3 som miljöskapande.

Separata miljöer

Alavi gård – Alavi 2:4

Berga 117-119 – Berga 2:4

Berga 209 – Berga 2:8

Berga Västergården 303-305 – Berga 1:11

Blacksta 131 – Blacksta 1:12

*Bondgårdsgatan 2 – Törnskatan 1
Markerat med q i detaljplanen.*

Byrsta 304 – Byrsta 10:2

Byrsta Sätergården 732 – Byrsta 4:24

Byrsta Norr 108 – Byrsta 4:3

Ekeby Fridsborg 111 – Ekeby 5:5

Ekeby Sköttgården 712 – Ekeby 4:5

Ekeby 715 – Ekeby 4:4

Ekeby smedja – Ekeby 6:11

*Ekeby-Björka 123 – Ekeby-Björka 4:15
Se även bilden på sidan 9.*

*Ekeby-Björka 149 och 151 – Ekeby-Björka
3:6 respektive 1:7*

*Ekeby-Björka 129 och 131 – Ekeby-Björka
4:3*

Eneby 110 – Eneby 2:5

Folkatorp 204 – Folkatorp 1:10

Frommesta Sjötorp 611 – Frommesta 11:1

Fågelhaget Skogstorp 608 – Örsta 1:7

Gamla Örebrovägen 13 – Harren 1

Gölinge 122 – Gölinge 1:1

Hagaby – Kumla-Ekeby 3:5, 4:4

Hagaby 120 – Hagaby 2:2

Handberga 205 – Handberga 1:1

Hardemo-Kvarntorp 103 – Hardemo-Kvarntorp 1:9

Hardemo-Källtorp 211 – Hardemo-Källtorp 1:1

Hardemo-Nybble Sofiedal 220 – Hardemo-Nybble 1:2

Hidingsta 108 – Hidingsta 2:2

Hidingsta 106 – Hidingsta 2:5

Hidingsta utan adress – Hidingsta 1:5

Hidingsta utan adress – Hidingsta 1:5

Holmagatan 47 – Södra Mossby 1:9

Hörsta 107 – Hörsta 3:2

Hörsta 110 – Hörsta 1:3

Hörstabacken 702 – Hörsta 1:6

Julsta 412 – Julsta 4:27

Julsta 711 – Julsta 3:40

Järsjö Rusthållargården 122 – Järsjö 12:2

Järsjö 174 – Järsjö 14:2

Karlsbergsvägen 8 – Kumla-Karlberg 8:1

Kila 101 – Kila 1:8

Kumla 305 – Kumla-Björka 1:17

Kumla-Ekeby 102 – Kumla-Ekeby 5:20

Kumla-Ekeby Hindersgården 118 – Kumla-Ekeby 2:16

Kävesta – Kävesta 5:2

Lanna Sörgården 101 – Lanna 3:5

Lanna 111 – Lanna 1:6

Norra Kungsvägen 48 – Kumla 11:9

Norra Mos 302 – Kumla 13:89, 13:94

Norrby 124 – Norrby 2:5

Norrby Åtorp 204 – Norrby 8:1

Nälberg 214 – Mårsta 4:1

Nälberg 218 – Nälberg 1:4

Nälberg Granhammar 121 – Granhammar 1:1

Nälberg Lötåsen 224 – Nälberg 1:19

Nälön 105 – Nälön 2:1

Nälön 204 – Nälön 3:2

Ormesta 165 – Ormesta 1:9

Rala 102 – Rala 2:2

Rala 114 – Rala 4:28

Rastorp 112 – Rastorp 1:32

Skankerud 203 – Skankerud 1:4

Stene Olsgården 407 – Stene 21:1

Stene 319 – Stene 3:3

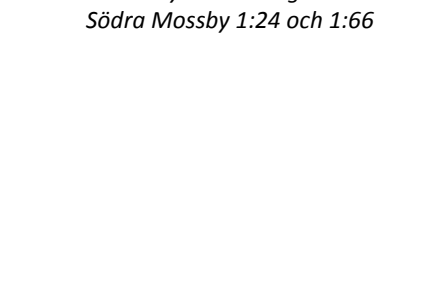
Stene 508 – Sicketsta 4:13

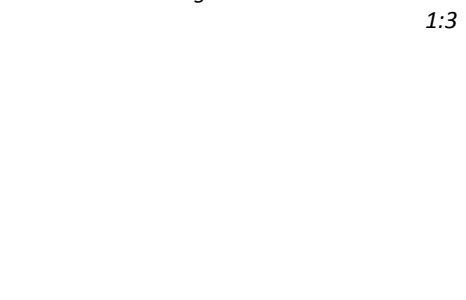
Sånnersta 621 – Sånnersta 3:9

Södra Mossby Erik Persagården 205 – Södra Mossby 1:24 och 1:66

Södra Sanna Kungsleden 37 – Södra Sanna 1:3

Torp 101 – Torp 1:3

Torsta 106 – Torsta 8:2

Tynninge Skogalund 195 – Tynninge 4:1

Tynningstorp Björksätter 203 – Rastorp 1:18

Tynningstorp 106 – Tynningstorp 1:1

Vissberga 118 – Vissberga 3:17

Vreta 104 – Vreta 1:11 samt Vreta S

Örsta 511 – Örsta 3:37, 6:1

Övra Vesta Skogen 230 – Övra Vesta 2:2

Skolan i Vesta – Övra Vesta 211 – Övra Vesta 3:4 samt Övra Vesta 3:1

Skor och sten

Djupadalsparken i Kumla

Djupadalsparken – Kumla 11:1

Kumlas stadspark »Djupadalsparken« började formas på 1930-talet med den handgrävda Kumlasjön som nav. Parken, som har kallats för »Närkeslättnens pärla«, innehöll en av traktens få badsjöar och låg nära den dåvarande riksvägen Stockholm-Göteborg.

Sluttningen mot den s.k. Karlslundsåsen bildar en slags amfiteater mot utomhusscenen som används för olika upp-trädanden. Här finns en enklare sandstrand, fontäner i sjön, restaurang, gångstigar, planteringar och en anslutande talldunge. I öster finns 1970-talets bassängbad med tillhörande byggnader och i norr en förskola från samma decennium. Det nyligen invigda badhuset skiljer parken mot den nya sjöparken.

Djupadalsbadet – Kumla 11:1

MOTIV

Miljön är värdefull som folklig nöjes- och mötesplats uppförd i utkanten av den gryende staden Kumla. Miljön har därför tydliga samhällshistoriska och socialhistoriska värden som förstärks av att parken används kontinuerligt. Det finns även höga värden kopplade till rekreation och besöksnäring samt trädgårdsväsende.

STÄLLNINGSTAGANDEN

I miljön är det viktigt att värna karaktären av aktivt brukad, mindre stadspark. Nya kompletterande byggnader bör utformas underordnade parkens uttryck och skala.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Kumla 11:1 samt Sotaren 6-7.

Ekebymossen och grustaget vid Säbylund

Norra Mos Torvfabriken 116 – Norra Mos 1:1

Både Ekebymossen och grustaget vid Säbylund har i grunden mångtusenårig naturhistoria men kännetecknas idag av en närmast industriell miljö med tydlig mänsklig prägel. Delar av mossen bryts fortfarande för torven medan det vattenfyllda grustaget används som badsjö. Här finns den slitna, tidigare torvfabriken uppförd av tegel nära den statliga järnvägen som tog emot torven, rester av smalspårig järnväg och lastkaj samt några bostadshus som troligen utgör delar av mossens »system«.

MOTIV

Miljön är värdefull eftersom den tydligt berättar om hur människan har utnyttjat och fortfarande utnyttjar tillgång-

Gamla grustaget vid Säbylund – Norra Mos 1:1

arna i platsens natur för industriella ändamål. Miljön har samhällshistoriska och industrihistoriska värden som industrimiljö, men även rekreations- och besöksvärden knutna till badsjön och skogen.

STÄLLNINGSTAGANDEN

Miljön är tydligt präglad av mänsklig användning och därför skulle den kunna utvecklas genom tydligare inriktning mot rekreation men med fortsatt respekt för det industriella arvet.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Kumla bandel 2:1 och Kumla-Ekeby S:5 samt Norra Mos 1:5, 1:7 och 2:1.

Hällabrottet-Yxhult-Hynneberg-Kvarntorp

Området, som omfattar Hällabrottet, Yxhult, Hynneberg och Kvarntorp, är kommunens mest utpräglade industrimiljö med ett historiskt spann av industriella verksamheter från 1800-talets tidiga stenhuggerier, via lättbetong och skifferolja, till tillverkning av mexisten samt dagens kombination av kultur, friluftsliv och industri.

Miljön är komplex och förknippas med hela industrins utveckling vilket inkluderar bostadsområden med kyrkor och affärshus, personalbostäder och disponentsvillor, fabriksbyggnader, sten- och skifferbrott, kalkugnar, järnvägar och deponihögar utspridda över ett relativt stort område.

Yxhults södra och norra fabriker, stenhuggarområdet vid Trilobiten, alla sten- och skifferbrott med slagg- och askhögar, Kvarntorps bostads- respektive industriområde samt Hällabrottets västra och centrala delar är miljöer i detta karaktärsområde.

I området fortgår återställningen av naturen efter den tunga industrin, och kulturens nya inslag frodas parallellt med friluftslivets utveckling. Området runt Kvarntorp är länets högst prioriterade när det gäller åtgärder på grund av förorenad mark.

Se även bilderna på sidorna 21, 22, 14, 9 och 9.

MOTIV

Området berättar om en mycket viktig del av Kumlas historia som även har påverkat såväl kultur- som naturmiljön kraftigt. Skiffer- och lättbetongsindustrin var unik respektive betydande sett ur ett nationellt perspektiv. Här finns därför höga, men något splittrade industrihistoriska och samhällshistoriska värden samt natur-, rekreations-, besöks- och samhällsvärden som område för friluftsliv, kultur- och industri.

BEFINTLIGA LAGSKYDD OCH HÄNSYN

Fastigheterna Bysta 1:5, Hällabrottet 1:14, 1:37, 2:4, 2:8, 2:10 och 2:13-2:16 samt Kvarntorp 4:3 är markerade med q i detaljplanen.

STÄLLNINGSTAGANDEN

I området bör man värna den industriella karaktären samtidigt som de övriga värdena bör ges stort spelrum.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA MILJÖER

Bysta 1:2 och 1:5, Hjortsberga 1:6, 1:15, 1:33, 3:11, 3:15 och 4:9, Hynneberg 1:12, 1:17 och 1:21, Hällabrottet 1:4, 1:14, 1:33, 1:37, 1:59, 1:75, 2:4-6, 2:8, 2:10, 2:13, 2:14, 6:16, 6:38-41, 7:7, 7:16-17 och 8:18-20, Kumla bandel 4:1 m.fl., Kvarntorp 1:5, 3:2, 3:4-6, 4:3, 5:1, 6:3, 6:6, 6:8 och 6:13, Nedra Vesta 1:20, Norra Yxhult 1:5 och 1:7, Norrtorp 5:1, Södra Mossby 1:59 samt Älvesta 1:3.

Rester av kalkugnar – Hällabrottet 1:14

Stenarbetsmuséet mellan Yxhultsvägen 11 och 13– Hällabrottet 1:14

Yxhultsvägen 20-22 – Hällabrottet 1:37

Trilobiten vid Yxhultsvägen 11 – Hällabrottet 2:4

Åkarevägen 5 – Hällabrottet 1:59

Yxhultsvägen 79 – Hällabrottet 7:7

Yxhultsvägen 7 och 9 – Hällabrottet 2:8 och 2:6

Gasolvägen 22-26 – Kvarnorp 3:6 och 3:5

Tidigare Folkets hus vid Gejrots Väg 2 – Kvarnorp 3:2

Tidigare verkstad vid Mexivägen 5 – Kvarnorp 6:8

Tidigare laboratoriet vid Hynneberg 411-413 – Hynneberg 1:21

Bergabrottet på Hynneberg 1:21

Nedra Vesta 113 – Nedra Vesta 1:20

Krokvägen 5 och 7 – Hällabrottet 8:18 och 8:19

Sandins Väg 4 – Kvarnorp 1:13

Berghsugnsvägen 12 – Kvarnorp 6:10

Hörsta skolor och frikyrka i Hörsta

Hörsta Blåbandslokalen 210 – Hörsta 4:2

Hörsta Blåbandslokalen 210 – Hörsta 4:2

Hörsta Skolan 212 – Hagaby 1:13

Miljön har utgjort det mer offentliga navet i byn Hörsta och omfattar en frikyrkobyggnad och två skolor. Miljön har i huvudsak tillkommit från den senare delen av 1800-talet till 1900-talets början och dess uttryck präglas tydligt av den tiden.

MOTIV

Miljön är värdefull eftersom den koncentrerat visar skolväsendets och, den för Kumla så viktiga, folkrörelsen frikyr-

Hagaby 124 – Hagaby 2:6

kans betydelse. Miljön har samhällshistoriska värden som förstärks genom byggnadernas autentiska yttre.

STÄLLNINGSTAGANDEN

Miljöns offentliga karaktär bör värnas och nya kompletterande byggnader inom miljön bör underordnas de befintliga. Ny bebyggelse kan förläggas i anslutning till miljöns utkanter utan att påverka värdena.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Hagaby 1:13 och 2:6 samt Hörsta 4:2.

Idrottsgatan i Kumla

På den trädkantade Idrottsvägens västra sida ligger tre goda exempel på villabyggnader från perioden omkring 1910-1930 då staden Kumla växte kraftigt.

MOTIV

Miljön är värdefull eftersom den tydligt berättar om en viktig epok i tätortens historiska utveckling genom sitt autentiska yttre. Miljön har därför både samhällshistoriska och arkitekturhistoriska värden.

STÄLLNINGSTAGANDEN

Miljöns villakaraktär från det tidiga 1900-talet bör värnas. Nya kompletterande byggnader bör antingen anpassas till de befintliga eller tillföra något nytt med hög arkitektonisk kvalitet.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Idrottsgatan – Zebran 6, 8 och 10 i Kumla.

Idrottsgatan 5 – Zebran 8

Idrottsgatan 3 – Zebran 10

Järnvägsgatan i Kumla

Järnvägsgatan 45 – Gnagaren 2

Järnvägsgatan 37 – Gnagaren 6

Järnvägsgatan 9 – Elefanten 10

Järnvägsgatan 15 – Elefanten 4

Längs Järnvägsgatan i Kumla finns några karaktärsfulla bostadshus från perioden kring 1910-60-talen som varierar i storlek från fabrikörsvillor till byggnader med något enklare yttre.

MOTIV

Miljön är värdefull eftersom den visar exempel på olika epoker och arkitektoniska uttryck. Miljön har därför både samhällshistoriska och arkitekturhistoriska värden.

STÄLLNINGSTAGANDEN

Ny bebyggelse i anslutning till miljön eller kompletterande byggnader bör antingen anpassas till de befintliga eller tillföra något nytt med hög arkitektonisk kvalitet.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Järnvägsgatan – Apan 15 och 16, Elefanten 4, 10 och 11 samt Gnagaren 2 och 6 i Kumla tätort med Elefanten 7 och Hjorten 9 som miljöskapande.

Kumla torg

Kumla torg är en ekonomisk, samhällelig och social samlingsplats med rötterna i det tidiga 1900-talet. Det omgärdas idag av byggnader med minst två våningar och i huvudsak kommersiella lokaler i gatuplanet – affärer, restauranger och banker. I torgets norra ände ligger stadshuset byggt och tillbyggt från 1940-talet och framåt. Den öppna hårdgjorda ytan används även för mer tillfällig försäljning och för parkering av bilar men omramas av träd på tre sidor och planteringar framför stadshuset.

MOTIV

Miljön är värdefull eftersom den utgör tätorten Kumlas centrum, mötesplats och själva sinnebilden för en stad vilket förstärks av stadshuset. Torget har även en för orten

Torget 1 – Borgmästaren 10

lång historisk kontinuitet. Miljön har sammantaget samhälls- och socialhistoriska värden samt symbolvärden.

BEFINTLIGA LAGSKYDD OCH HÄNSYN

Delar av stadshuset är markerat med q i detaljplanen.

STÄLLNINGSTAGANDEN

I miljön är det viktigt att värna torget som mötesplats med gröna inslag och låta parkeringsplasterna vara underordnade. Torget karaktäriseras av den öppna ytan och husens men även växtlighetens inramande effekt.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Bankiren 3, Borgmästaren 10, Byggmästaren 9, Guldsmeden 3 och delar av Kumla 11:1 i Kumla tätort.

Köpmangatan 16 – Bankiren 3

1920-talshus vid Leksandsgatan i Kumla

Vid Leksandsgatan ligger två putsade bostadshus i 1920-talsklassicistisk dräkt som tillsammans bildar en liten uttrycksfull miljö.

MOTIV

Miljön är värdefull som tydliga exempel på 1920-talets byggande vilket ger dem arkitekturhistoriska värden.

Leksandsgatan 7 och 9 – Tången 9 och 20

STÄLLNINGSTAGANDEN

Nya kompletterande byggnader bör antingen anpassas till de befintliga eller tillföra något nytt med hög arkitektonisk kvalitet.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Leksandsgatan 7-9 – Tången 9 och 20 i Kumla tätort.

Leksandsgatan 7 och 9 – Tången 9 och 20

Magasinsgatan i Kumla

Längs Magasinsgatan, i sydvästra hörnet av kvarteret Jägaren i Kumla, ligger tre bostadshus från 1910-20-talen med uppvuxna trädgårdar runt om och uthus. Två av dem är putsade och med tidstypiska detaljer medan det tredje har förvanskad fasad. Hela kvarteret dominerades tidigare av sådana fristående bostadshus men de ersattes i huvudsak av flerbostadshus efter andra världskriget.

MOTIV

Miljön är värdefull eftersom de vittnar om den relativt småskaliga bebyggelse som fanns i centrala Kumla och som

Magasinsgatan 11 – Jägaren 20

ersattes av mer storskalig bebyggelse efter andra världskriget. Miljön har därför samhällshistoriska värden.

STÄLLNINGSTAGANDEN

Miljöns villakaraktär från det tidiga 1900-talet bör värnas och nya kompletterande byggnader bör anpassas till de befintliga.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Magasinsgatan – Jägaren 19-20 i Kumla tätort och Jägaren 18 som miljöskapande.

Magasinsgatan 13 – Jägaren 19

Kvarteret Smeden norr om Kyrkogatan i Kumla

I kvarteret Smeden finns fem tidstypiska bostadshus från 1910-20- respektive 1950-talen.

MOTIV

Miljön är värdefull eftersom byggnaderna är tydliga exempel på dessa decenniernas sätt att bygga och har därför arkitekturhistoriska värden.

Malmgatan 4 – Smeden 20

STÄLLNINGSTAGANDEN

Ny bebyggelse i anslutning till miljön eller kompletterande byggnader bör antingen anpassas till de befintliga eller tillföra något nytt med hög arkitektonisk kvalitet.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Malmgatan, Södra Kungsvägen och Åsgränd – Smeden 7, 14-15, 18 och 20 i Kumla tätort.

Åsgränd 5 – Smeden 7

Kvarteren Snickaren och Plåtslagaren väster om Södra Kungsvägen i Kumla

Hagendalsvägen 30 – Snickaren 27

Längs Södra Kungsvägen och vid Hagendalsvägen finns en grupp karaktärsfulla hus i kvarteren Snickaren och Plåtslagaren som har drag av det sena 1800-talet och tidiga 1900-talet. Byggnaderna avviker från de betydligt mer storskaliga byggnaderna i kvarterens västra delar.

MOTIV

Miljön är värdefull eftersom de vittnar om den relativt småskaliga bebyggelse som fanns i centrala Kumla och som ersattes av mer storskalig bebyggelse efter andra världskriget. Miljön har därför samhällshistoriska värden.

Södra Kungsvägen 20 – Snickaren 19

BEFINTLIGA LAGSKYDD OCH HÄNSYN

Fastigheterna Snickaren 17, 19 och 27 samt Plåtslagaren 23 är markerade med q i detaljplanen.

STÄLLNINGSTAGANDEN

Miljöns karaktär från det sena 1800-talet och tidiga 1900-talet bör värnas och nya kompletterande byggnader bör anpassas till de befintliga.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Hagendalsvägen och Södra Kungsvägen – Snickaren 17, 19 och 27 i Kumla tätort samt Plåtslagaren 21 och 23 som miljöskapande.

Statsjärnvägen med spår- och stationsområde

Stationsgatan 9 – Kumla bandel 3:3

Tätorten Kumla växte upp runt den statliga järnvägen och här byggdes inte bara stationshus och godsmagasin utan även en rad bostadshus med uthus för järnvägspersonalen utöver järnvägens infrastruktur. Teknisk utveckling har lett till att det inte längre behövs någon järnvägspersonal på plats i kommunen. Förutom järnvägens infrastruktur finns några få järnvägsbyggnader med tillhörande grönytor kvar i Kumla tätort, plattformens skyddstak samt lastkajerna.

MOTIV

Miljön är värdefull eftersom järnvägen var en av grundstenarna i tillkomsten av tätorten Kumla och därför har miljön höga samhällshistoriska värden. Stationshuset är byggt i en närmast unik arkitektur som ger det i sig arkitekturhistoriska värden. Plattformstaket från 1920-30-talet är delvis

Kumla bandel 3:1

byggt i limträ och har därför byggnadsteknikhistoriska värden. Järnvägen har även samhällsvärden som transportmedel för personer samt varor från vissa industrier.

BEFINTLIGA LAGSKYDD OCH HÄNSYN

Stationshuset är byggnadsminne enligt KML och markerat med q i detaljplanen.

STÄLLNINGSTAGANDEN

Järnvägen utvecklas kontinuerligt för att möta dess behov och därför kan miljön fortsatt tillåtas att förändras. Det är dock viktigt att värna järnvägens äldre anläggningar för att skapa historisk förståelse för miljön såsom de kvarvarande byggnaderna, plattformstaket och lastkajen.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Kumla 12:3, Kumla bandel 3:1 och 3:3 i Kumla tätort.

Stene brunns gäststugor

Vid Stene Brunn 126 – Stene 7:1

Där Stene brunn en gång hade sin verksamhet finns en handfull karaktärsfulla små byggnader kvar, vars utseende antyder ett ursprung i senare delen av 1800-talet. Stugorna användes från början som officersbostäder vid Sannaheds lägerplats innan de flyttades till sin nuvarande plats där de blev mer tillfälliga bostäder åt brunnsgästerna.

MOTIV

Miljön är värdefull eftersom de tydligt visar på mer tillfälliga boenden i två vitt skilda men förmodligen relativt välbeställda miljöer – dels för officerarna under övningarna i fält vid Sannahed och dels åt brunnsgästerna. Stugornas yttre visar även på en tidstypisk utformning vilket samman-

Vid Stene Brunn 126 – Stene 7:1

taget ger miljön både samhällshistoriska och arkitekturhistoriska värden.

STÄLLNINGSTAGANDEN

Eftersom byggnaderna i miljön är flyttade till platsen och de är de enda fysiska spåren av den tidigare brunnsmiljön är det främst byggnaderna i sig och inte miljön som helhet som är värdefull. Byggnaderna är mycket känsliga mot förändring och det är viktigt att värna husens yttre mot åtgärder som förvanskar 1800-talsuttrycket.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Stene brunn 128 – Stene 7:1

Stenevägen i Kumla

Stenevägen 3 – Svalan 3

Stenevägen 5 – Svalan 5

Stenevägen 4 – Örnen 12

Stenevägen 11 – Kalkonen 1

Stenevägen 22 – Domherren 10

Stenevägen är en del av den gamla vägen mellan kyrkorna i Kumla och Hardemo, och längs denna finns ett antal karaktärsfulla bostadshus 1800-talets senare del och fram till tiden omkring 1930-talet. Miljön omfattar byggnader i varierande storlek som troligen alla byggts för mer välbeställda personer. I miljön finns såväl exempel på mer arbetad arkitektur som enklare formgivna byggnader.

MOTIV

Miljön är värdefull eftersom den visar exempel på olika epoker och arkitektoniska uttryck. Miljön har därför både samhällshistoriska och arkitekturhistoriska värden.

Stenevägen 29 – Tranan 17

BEFINTLIGA LAGSKYDD OCH HÄNSYN

Bostadshuset på fastigheten Örnen 12 är markerat med q i detaljplanen.

STÄLLNINGSTAGANDEN

Nya kompletterande byggnader bör antingen anpassas till de befintliga eller tillföra något nytt med hög arkitektonisk kvalitet.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Kyrkogatan – Fabrikören 1 och Stenevägen – Domherren 10, Hackspetten 18, Svalan 3 och 5, Kalkonen 1, Näktergälen 7, Tranan 11, 17 och 19 samt Örnen 12 – alla i Kumla tätort.

Sveavägen i Kumla

Götgatan 17 – Plåtslagaren 1

Sveavägen 19 – Plåtslagaren 18

Sveavägen 24, 22 och 20 – Hovslagaren 19, 5 och 4

Sveavägen 21 – Plåtslagaren 19

Längs Sveavägen kan man uppleva uttrycksfulla byggnader från flera olika tidsepoker. Villa Svea representerar det sena 1800-talet med det tidiga 1900-talets fabriksbyggnad bakom. De tre flerbostadshusen på vägens södra sida med putsade fasader och spröjslösa fönster visar på 1930-1940-talens funktionalistiska drag och slutligen står ett välbevarat flerbostadshus från 1950-talets slut med affärslokaler i gatuplan på vägens norra sida som även följs av två jämnåriga något förvanskade liknande byggnader.

MOTIV

Miljön är värdefull eftersom den de nämnda husen visar på ett pedagogiskt sätt hur uttrycken växlat mellan åren. Därför har miljön arkitekturhistoriska värden.

BEFINTLIGA LAGSKYDD OCH HÄNSYN

Fastigheterna Plåtslagaren 1 och 18 är markerade med q i detaljplanen.

STÄLLNINGSTAGANDEN

Ny bebyggelse i anslutning till miljön eller kompletterande byggnader bör antingen anpassas till de befintliga eller tillföra något nytt med hög arkitektonisk kvalitet.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Sveavägen – Hovslagaren 4-5 och 19 samt Plåtslagaren 1 och 18-19 i Kumla tätort.

Tre trevåningshus i sydvästra Kumla

Folkungagatan 18 – Talgoxen 16

Folkungagatan 22 – Enen 2

Västra Bangatan 30 – Gullregnet 2

I villaområdet som uppstod på järnvägens västra sida i södra Kumla under 1900-talets början, finns tre fristående men utspridda bostadshus som är byggda i tre hela våningar i tidstypisk 1910-1920-talsdräkt med brutna tak och ligande träpanel. Kanske är de alla resultatet av en och samma byggmästare?

MOTIV

Miljöernas bostadshus är värdefulla genom sin ovanliga konstruktion med tre fulla våningar mot normalt bara två.

Åbytorps centrum

I korsningen mellan Fjugestavägen och Sillagatan finns idag Åbytorps nav med tre betydelsefulla byggnader som tillkommit under decennierna närmast sekelskiftet 1800-1900. Här ligger Stene skola med två skolhus och gymnastiksal, f.d. Stene kapell samt ett hus som inrymt både affär och Folkets hus men som nu fungerar som förskola.

MOTIV

Miljön är värdefull eftersom den visar tre autentiska anläggningar med betydelse för samhällets tidiga framväxt – skolväsendet, kyrkan samt såväl näringsliv som arbetarrö-

De är även karaktärsfulla representanter för de tidiga 1910-20-talens villabyggnade. Husen har därför byggnadsteknikhistoriska och arkitekturhistoriska värden.

STÄLLNINGSTAGANDEN

Miljöernas mycket högresta form och tidiga villakaraktär bör värnas.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Folkungagatan – Gullregnet 2 och Talgoxen 16 samt Västra Bangatan – Enen 2 i Kumla tätort.

relsen – och den har därför samhällshistoriska värden. Skolan och har även samhällsvärden som den funktion de har idag.

STÄLLNINGSTAGANDEN

Miljöns relativt offentliga karaktär bör värnas och nya kompletterande byggnader inom miljön bör underordnas de befintliga.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Sillagatan 3 – Stene 23:1 samt Fjugestavägen 20-21 – Åbytorp 1:18 och 3:1 – alla i Åbytorp.

Tidigare Folkets hus vid Fjugestavägen 21 – Åbytorp 1:18

Skolan vid Fjugestavägen 20 – Åbytorp 3:1

Separata miljöer

Dalagatan 60 – Strykjärnet 8. Markerat med q i detaljplanen.

Fabrikgatan 7 – Rapphönan 5

Florgatan 9 – Vetet 3

Folkungagatan 10 – Talgoxen 12

Gamla vägen 9 – Ärtan 7

Gartzvägen 40 – Mården 1

Grevgatan 15 – Kofoten 11

Hagaskolan på Hagagatan 8 – Valen 1

Hagagatan 25 – Kaninen 12

Hult 108 – Hult 1:12

Julsta skolan 127 – Julsta 3:25

Jutagatan 4 – Mejeristen 6

Kvarngatan 66 – Furan 5

Kvarntorpskorset 966 – Ålsta 4:1

Liljegatan 20 – Tisteln 1

Lädergatan 9 – Ålen 6

Mossbanegatan 7 – Älgen 17

Norrmalmsgatan 12 – Haren 4

Nygatan 3 – Staren 22

Nygatan 28 – Korpen 18

Odengatan 7 – Bankiren 7
Markerat med q i detaljplanen.

Rosenhillsgatan 8 – Apan 5

Sickelsta gård 107 – Sickelsta 2:4

Skolvägen 20-22 – Tärnan 14, 21

Skottvallavägen 38 – Mandolinen 7

Stene Wilhelmsborg 505 – Stene 1:27

Södra Kungsvägen 3 – Maskinisten 26

Södra Kungsvägen 13 – Rörläggaren 8.
Markerat med q i detaljplanen.

Tennigatan 10 – Muraren 5

Tyskens gränd 3 – Ostronet 5

Västanliden 8 – Enen 7

Västra Gatan 34 – Rågen 2
Se även bilden på sidan 12

Ålsta 103 – Ålsta 1:7 och 7:1

Skofabriksmiljöer

Bandifabriken på
Köpmangatan 62 – Fiolen 7

C A Jonssons villa på Grevgatan 1 –
Hyveln 1. Markerat med q i detaljplanen

C A Jonssons skofabrik på Hammargatan 3
– Hammaren 5. Markerat med q i detalj-
planen

Linhultsvägen 6 – Stene 1:9

Kvarngatan 8 – Tjädern 15-16

Kvarngatan 8 – Tjädern 15-16

Södra Kungsvägen 1 – Skomakaren 5

Skottvallavägen 20 – Orgeln 9

Övriga näringsverksamheter

Tidigare telefonstation på Björkavägen 17 – Nävesta 5:4

Tidigare snickerifabrik vid Hagaby 111 – Hagaby 1:16

Löve kvarn 207 – Löve 1:9

Tidigare Kumla sparbank på Stationsgatan 14 – Svanen 14

Transformatorstation vid Södergatan 17 – Tärnan 15

Folkkrörelser

Ordenshuset vid Holmagatan 22 – Södra Mossby 1:30. Se även bilden på sidan 23

Tidigare Betelkyrkan vid Julsta 125 – Julsta 3:7

Fylstakyrkan vid Kvarngatan 18 – Ejdern 26

Folkets hus vid Parkgatan 14 – Snöskatan 2 Markerat med q i detaljplanen

Länkarnas hus vid S:t Torgils väg 3 – Ingenjören 2

Johanneskyrkan vid Sveavägen 12 – Urmakaren 29

Metodistkyrkan vid Västra Drottninggatan 16 – Giraffen 13. Markerat med q i detaljplanen

Samhällsbygget

Fängelset och det närliggande bostadsområdet i Kumla

Viagatan 4 – Lövsångaren 1

Kumlafängelset är landets största kriminalvårdsanstalt och har nästan blivit synonymt med ortens namn. Fängelset byggdes under 1960-talet på åkermark som hade tillhört byn Norra Via under en expansion av staden åt sydväst. De praktiskt och symboliskt viktiga murarna visar tydligt på verksamhetens slutenhet mot världen utanför. Direkt norr om fängelset finns ett samtida bostadsområde med radhus med för Kumla unika sågtandade tak. Se även bilden på sidan 24.

MOTIV

Miljön är värdefull eftersom fängelset och bostadsområdet visar på den tid då Kumla gick från att i huvudsak baseras på skoindustri till att gå mot ett kombinerat tjänste- och industrisamhälle. Miljön har därför generella samhällshistoriska värden medan fängelset har starka symbolvärden för Kumla som tätort och samhällsvärden som kriminalvårdsanstalt.

Kumlaby – Radhusen på Korsta by i Kumla

Radhusen på Korsta by tillkom i skiftet mellan 1970- och 80-talen och är samlade i åtta regelbundet återkommande klungor som är symmetriskt utplacerade över området. Varje klunga av hus samlas runt närmast intima innergårdar med plats för viss grönska och lek. De tegelklädda fasaderna är något förskjutna i förhållande till varandra och samman med det ömsom snedställda och ömsom

Aspgatan 33-29 – Kungsfågeln 7, 13 och 12

STÄLLNINGSTAGANDEN

För att fängelsets kulturvärden ska bestå måste det behålla sin yttre slutna karaktär, med murarnas yttersidor synliga och målade i en enhetlig kulör.

I bostadsområdet är det viktigt att takens form behålls och att man eftersträvar enhetlig och tidsenlig färgsättning. De fasader som vetter mot gatan bör hållas fria från tillbyggnader såsom förstukvistar och skärmtak, medan de motstående fasaderna som saknar tydlig insyn är mindre känsliga för förändring. Nya kompletterande byggnader bör uppföras så att en god helhetsverkan i området uppstår.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Aspgatan och Viagatan 4 – Lövsångaren 1 samt kvarteren Korsnäbben, Kungsfågeln, Pilfinken, Tallbiten och Trädkryparen där utseendet hos fastigheten Kungsfågeln 13 är vägledande.

vågrätt placerade träet skapar en oregelbundenhet i all regelbundenhet. Parkeringshusen är placerade vid tre »stickvägar« och innergårdarna nås med rätt trånga tillfarter som tillsammans effektivt skiljer biltrafik och boende åt. Fastigheterna i området ägs omväxlande av privatpersoner, bostadsrättsföreningar och Kumlabostäder som upplåter hyresrätt, vilket var den ursprungliga tanken.

MOTIV

Miljön är värdefull eftersom radhusen förenar stor- och småskaligt i sin 1980-talsarkitektur på ett intressant sätt och har därför arkitekturhistoriska värden. De blandade ägarförhållandena ger miljön samhällshistoriska och social-historiska värden.

STÄLLNINGSTAGANDEN

I miljön är det viktigt att värna det gröna, täta, småskaliga och repetitiva i den samtidigt strikta och storskaliga 1980-

Kumlaby – övriga området

De tidigare åkrarna söder om Kumla tätort, i höjd med Kumlaby, låg först utanför stadens områden, men bebyggdes under 1970-talet med både flerbostadshus och enfamiljshus som en del av det storskaliga s.k. miljonprogrammets intentioner.

Här berörs dock enbart enfamiljshusen som utgörs av en blandning av enstaka fristående bostadshus, radhus och parhus från 1970-talet med tillhörande gator, gång- och cykelstråk samt omliggande stora grönområden.

Längs vissa gator varierar husens yttre kraftigt medan vid andra är de grunden uppförda i serier. Här finns såväl enklare radhus som mer påkostade villor. Ofta innehåller husens fasader en kombination av träpanel målat i dova eller starka klara kulörer samt olika sorters stenmaterial eller

talsmiljön. Innergårdarna är särskilt känsliga mot förändring men även inglasningar av balkonger och ytterligare skärmtak på husens »utsidor« måste i möjligaste mån begränsas.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Alla fastigheterna i kvarteren Flinkagården, Pettersgården och Smedsgården på Flinkagatan, Pettersgatan respektive Smedsgatan samt Kumla 9:404 i Kumla tätort.

puts. Husen fyller tomterna relativt väl i jämförelse med de några decennier äldre miljöerna.

MOTIV

Området är värdefullt som en del av Kumla tätorts expansion söderut och som en del av det s.k. miljonprogrammet. Området har därför samhällshistoriska värden. Dessutom finns rekreativvärden i de omgivande grönområdena.

STÄLLNINGSTAGANDEN

I området är det viktigt att värna 1970-talskaraktären i såväl byggnader som grönområden. Ny bebyggelse kan förläggas i anslutning till områdets sydvästra del men den får inte påverka de storskaliga grönområdena menligt.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA MILJÖER

Ängbacken 1 – Cembalon 4, Hägergatan – Hägergården 1-74, 104-109, 126 och 128 samt Skogsbacken – Oboen 6-8 och Stämgaaffeln 3 – alla i Kumla tätort.

Korsta by – kvarter i Flinkagården

Korsta by – kvarter i Flinkagården

Korsta by – Kumla 9:404

Korsta by – kvarter i Smedsgården

Ängbacken 8 – Bastuban 4

Härgatan 46 – Härgården 3

Härgatan 71-73 – Härgården 131-129

Härgatan – Härgården 154

Wallenstråles väg 28 – Wallenstråle 50

Skogsbacken 24 – Stämgaflen 3

Skogsbacken 17-21 – Oboen 6-8

Mellan kvarteren Klarinetten och Bastuban – Kumla 9:1

Kvarnparken i Kumla

Skolvägen 5-7 – Svanen 5

Kvarnparken är ett område med åtta flerbostadshus i sju våningar från slutet av 1950-talet med grönområde emellan. Husen är punkthus som grupperats två och två, och som enbart förenas av sektioner med ovanpå varandra parvist staplade balkonger. Fasaderna är omväxlande klädda med tegel eller ljust putsade och två av husen har kvar de ursprungliga betongskivorna för de inskjutna balkongerna. Mellan husen finns en relativt skyddad innergård med grönytor.

MOTIV

Miljön är värdefull eftersom den visar för Kumla ovanligt höga bostadshus område med tydligare modernistiska

Kvarngatan 21-23 – Svanen 4

drag jämfört med exempelvis Prästgårdsskogen. Miljön visar på nästan storstadlika volymer som närmar sig det stundande miljonprogrammets mer industriella bostadsformer. Miljön har därför både arkitekturhistoriska, samhällshistoriska och socialhistoriska värden.

STÄLLNINGSTAGANDEN

I miljön är det viktigt att värna det storskaliga, närmast industriella uttrycket utan att ge avkall på grönskan och färgkontrasterna i fasaderna.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Kvarngatan, Skolgatan och Sturegatan – Svanen 3-6 i Kumla tätort.

Miljonprogrammets flerbostadshus i Kumla

På 1960-talet var Kumla inne i en period med omställning från skoindustri till ett kombinerat tjänste- och industrisamhälle, och Riksdagen hade målet att en miljon nya bostäder skulle byggas vilket förutsatte ett närmast industriellt byggande.

Köpmangatan 32-34 – Jägaren 31

Kyrkogatan, Köpmangatan och Magasinsgatan – Jägaren 31. Fyra putsade flerbostadshus från 1960-talet i tre våningar med loftgångslika balkonger på långsidan som vet-

Magasinsgatan 5A – Jägaren 31

ter bort från gatan och med visst kontrastspel i fasaderna. Ett av husen har ett samtida kontsverk i emalj av Walter Holmström som bidrar med ett konstnärligt värde.

Vy från Marielundsgatan – Notarien 1

Götgatan, Marielundsgatan, Södra Kungsvägen och Östra Drottninggatan – Notarien 1. Ett sammanhängande flerbostadshus med tre våningar med bostäder och putsade

Vy från väster – Orgeltramparen 12

S:t Torgils väg – Orgeltramparen 12. De två uppsättningarna av tre tegelklädda huskropparna med vardera tre våningar med bostäder är närmast fristående och förenas enbart av sektioner med ovanpå varandra parvist staplade balkonger. Denna lösning gör att alla lägenheter ges tillgång till balkong mot innergården.

MOTIV

Dessa miljöer är värdefulla exempel på flerbostadshus från miljonprogrammets tid i Kumla tätort. Miljöerna har alla

Oppegård III i Kumla

Oppegård III tillkom i skiftet mellan 1970- och 80-talen i samband med Yxhults 100-årsjubileum. Området kännetecknas av tätt grupperade radhus med entréerna riktade mot antingen intima innergårdar eller smala gångvägar och inslag av viss grönska. Husen är byggda av lättbetong med grov puts som har dragits i horisontala mönster samt träpanel närmast vinden. Husen har i regel pulpettak, fönster med som mest en liggande spröjs, enkla förråd på framsidan och antingen balkonger av trä på stolpar eller uteplats i marknivå på baksidan. All synlig träpanel som antas vara ursprunglig är liggande. Husen är i huvudsak målade i olika gula nyanser.

Vy från Kungsvägen – Notarien 1

fasader. Innergården delas av med ett mönstrat staket i betong som bidrar med konstnärligt värde.

Vy från söder – Orgeltramparen 12

generella samhällshistoriska och arkitekturhistoriska värden.

STÄLLNINGSTAGANDEN

I miljöerna är det viktigt att behålla miljonprogrammets ursprungliga intentioner när det gäller uttryck, skala och material. Kompletterande byggnader får uppföras underordnade de befintliga men med avvikande arkitektur och med hög kvalitet.

MOTIV

Oppegård III är värdefull på grund av sin intima och särregna 1980-talsarkitektur och Oppegård III har därför arkitekturhistoriska värden.

STÄLLNINGSTAGANDEN

I Oppegård III är det viktigt att värna det intima, enkla, enhetliga och repetitiva i 1980-talsmiljön och särskilt de putsade ytorna och liggande träpanelerna. Inbyggnader, övertakningar och inglasningar av balkonger, entréer och uteplatser bör i möjligaste mån begränsas.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Baldergatan 1-67 – Oppegården 1-63 i Kumla tätort.

Bland annat Baldergatan 24 och 27 – Oppegård 61 och 40

Bland annat Baldergatan 59-67 – Oppegård 52-61

Prästgårdsskogen i Kumla

Andréns väg 2-10 – Klockaren 2

Franzéns väg 4-16 – Orgeltramparen 2-8

Franzéns väg 5 och Von Rosensteins väg 9– Organisten 3 och 5
Prästgårdsskogen är Kumlas första och enda stora välbevarade område med tidstypiskt funktionalistiskt präglade flerbostadshus från tiden strax efter andra världskriget. De putsade husen varierar något i utformning och är uppförda som antingen punkthus eller lamellhus. Grönytorna och de uppvuxna träden ger området en ombonad känsla. Här finns också en förskola byggd i ett plan på 1960-70-talen. Se även bilden på sidan 30.

MOTIV

Miljön är värdefull eftersom området och dess arkitektur tydligt visar på efterkrigstidens uppdämda behov av nya bostäder som ännu formades med funktionalistiska drag samt som en viktig »språngbräda« i bygget av staden

Köpmangatan 39-41 – Läraren 2

Kumla. Miljön har därför både höga samhällshistoriska och arkitekturhistoriska värden.

STÄLLNINGSTAGANDEN

I Prästgårdsskogen är det viktigt att behålla den funktionalistiska andan – både i form, färgsättning och struktur. Enstaka nya kompletterande byggnader kan tillföras men bör då underordnas de befintliga byggnaderna och grönytorna dem emellan.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Andréns väg, Franzéns väg, Köpmangatan och Von Rosensteins väg – Klockaren 2-3 och 5, Läraren 2-3, Organisten 1 och 4-7 samt Orgeltramparen 2-8 och 10-11 i Kumla tätort.

Vy från Drottninggatan från nordost – Rådmannen 1

Vy från Drottninggatan från nordväst – Rådmannen 1

Marielundsgatan 3 – Rådmannen 1

Marielundsgatan 3 och Götgatan 2A – Rådmannen 1

Kvarteret Rådmannen i Kumla

Flerbostadshusen i kvarteret Rådmannen i centrala Kumla är tydligt präglad av 1950-talets byggande med smutsgult tegel i fasaderna portar av trä, spröjslösa fönster varav vissa har vädringsfönster där det antas vara kök medan någon gavel har karaktärsfulla fönsterbågar med fem hörn. Tre av byggnaderna är sammanlänkade genom två lägre huskroppar, som kan ha inrymt samlingslokaler eller liknande, och som formar sig likt en klammer runt ett fjärde bostadshus. Mellan husen finns grönytor och en parkering, och i vissa hus finns garageportar eller affärslokaler i gatuplanet.

MOTIV

Miljön är värdefull som ett centralt beläget, enhetligt utformat kvarter med bostadshus från tiden då Kumla blivit stad. Utformningen visar tydlig omsorg om byggmaterialen och dess utformning. Miljön har därför samhällshistoriska och arkitekturhistoriska värden.

STÄLLNINGSTAGANDEN

I miljön är det särskilt viktigt att värna kvaliteten i materialen, den enhetliga utformningen och blandningen med lokaler i bottenvåningen och bostäder i övrigt.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Götgatan, Marielundsgatan, Trädgårdsgatan och Östra Drottninggatan – Rådmannen 1 i Kumla tätort.

Solbacka, första badhuset, Kungsgården och vårdcentralen i Kumla

Vy från sydost – Dykaren 6

Östra Drottninggatan 5 – Dykaren 6

Norra Kungsvägen 10 från väster – Spannremmen 2

Norra Kungsvägen 6 från nordost – Spannremmen 2

Miljön är belägen strax norr om Kumla centrum och karaktäriseras av två områden med arkitektoniskt tidstypiska offentliga byggnader i tegel som skiljs åt av ett nyare bostadskvarter. I den västra delen finns Kumlas första badhus i slutet 1920-talsklassicism, som var en av ortens första offentliga lokaler samt vårdboendet Solbacka med ursprung i 1950-talet som var ett av de första moderna äldreboendena i kommunen. Den östra delen består av ett storskaligt komplex byggt i omgångar på 1960-och -80-talen som idag rymmer folktandvård, vårdcentral och boende.

MOTIV

Miljön är värdefull eftersom dess yttre tydligt berättar om framväxten av dagens samhälle och om den offentliga om-

Vialundsskolan och Kumlahallen i Kumla

Vialundsskolan och idrottsanläggningen Kumlahallen med det tidigare badhuset i byggdes på 1960-talet då tätorten Kumla expanderade mot sydväst på åkermark som hade tillhört byn Norra Via. Miljön utgör ett relativt storskaligt komplex med relativt enkelt formgivna byggnader med brunröda tegelfasader. Över entrén till Kumlahallen finns den samtida skulpturen »Familjen« av Roland Eckerwall. Anläggningen omfattar förutom byggnaderna, även cykelställ, den hårdgjorda skolgården och de tillhörande grönytorerna för bland annat idrott.

MOTIV

Miljön är värdefull eftersom den visar på tätortens expansion under 1960-talet då Kumla gick från att i huvudsak bas-

eras på skoindustri till att gå mot ett kombinerat tjänste- och industrisamhälle. Miljön har därför samhällshistoriska värden. Den enkla 1960-talsarkitekturen och skulpturen ovanför entrén bidrar med vissa arkitekturhistoriska och konstnärliga värden. Miljön har även samhällsvärden och rekreativvärden som idrottsanläggning och aktiv skola.

BEFINTLIGA LAGSKYDD OCH HÄNSYN

Det första badhuset är markerat med q i detaljplanen.

STÄLLNINGSTAGANDEN

Miljöns offentliga karaktär bör värnas och nya byggnader inom miljön bör underordnas de befintliga.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Östra Drottninggatan – Dykaren 6 och Norra Kungsvägen – Spannremmen 2 i Kumla tätort.

eras på skoindustri till att gå mot ett kombinerat tjänste- och industrisamhälle. Miljön har därför samhällshistoriska värden. Den enkla 1960-talsarkitekturen och skulpturen ovanför entrén bidrar med vissa arkitekturhistoriska och konstnärliga värden. Miljön har även samhällsvärden och rekreativvärden som idrottsanläggning och aktiv skola.

STÄLLNINGSTAGANDEN

I miljön är det viktigt att värna det storskaliga uttrycket och strukturen från 1960-talet. Nya byggnader får uppföras men bör tillföra nya uttryck med hög arkitektonisk kvalitet.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Viagatan – Tranan 20 på i Kumla tätort.

Kumlahallen – Tranan 20

Skolgården från öster – Tranan 20

Villagatans 1950-talshus i Kumla

Villagatan 47 – Talgoxen 19

Längs norra delen av Villagatan i Kumla ligger en grupp bostadshus från 1950-talet med fasader av gult tegel. Några av dem är sammanbyggda med garage som har de ursprungliga portarna kvar.

MOTIV

Miljön är värdefull främst genom att husen visar på 1950-talets arkitektur där garagen i viss mån berättar om den

Villagatan 45 – Talgoxen 20

ökade privatbilismen. Miljön har därför arkitekturhistoriska värden men även vissa samhällshistoriska värden.

STÄLLNINGSTAGANDEN

I miljön är det viktigt att värna 1950-talsdragen och nya kompletterande byggnader bör uppföras väl anpassade till de befintliga uttrycken.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Villagatan – Talgoxen 18-20 i Kumla tätort.

Vävargatan i Kumla

Vävargatan 5-6 – Fiolen 3-4

Vävargatan är en kort återvändsgata med tre parvist grupperade bostadshus med enhetligt utformade tegelfasader

från 1960-talet där varje grupp förenas med sammanbyggda garage.

MOTIV

Miljön är värdefull eftersom byggnaderna tillsammans utgör goda representanter för 1960-talets enklare arkitektur samtidigt som garagen i viss mån berättar om den ökade privatbilismen. Miljön har därför arkitekturhistoriska värden men även vissa samhällshistoriska värden.

STÄLLNINGSTAGANDEN

I miljön är det viktigt att värna 1960-talets uttryck. De fasader som vetter mot gatan bör hållas fria från tillbyggnader såsom förstukvistar och altaner, medan de motstående fasaderna är mindre känsliga för förändring.

FASTIGHETER MED SÄRSKILT VÄRDEFULLA DELAR

Vävargatan – Fiolen 1-6 i Kumla tätort.

Separata miljöer

1940-tal

Engelbrektsvägen 4 – Igelkotten 1

Fabriksgatan 51 – Musslan 5

Gartzvägen 3a – Hunden 12

Gartzvägen 17 – Vargen 2

Furugatan 2 – Lammet 10

Furugatan 17 – Bocken 13

Grängsgatan 9 – Lammet 5

Hagagatan 10 – Sälen 8

Hagendalsvägen 20 – Snickaren 14

Kvarngatan 37 – Ormbunken 9

Kvarngatan 75 – Gullregnet 13

Rastorp 707 – Rastorp 1:26

Rosenhillsgatan 17 – Sandödlan 1

Solhemsgatan 11 – Fåret 9

Tyskens gränd 4 – Musslan 1

1950-tal

Bivägen 10 – Vinbärsbusken 6

Buskvägen 5 – Ekeby 5:25

Buskvägen 9 – Ekeby 5:27

Eriksbergsvägen 10 – Gnagaren 10

Folkungagatan 28 – Enen 5

Gartzvägen 31 – Bocken 24

Genvägen 4 – Vårlöken 10

Hidingsta Norrgården 308 – Hidingsta 1:2

Kungstigen 1 – Pressjärnet 5

Kvarngatan 44 – Näktergalen 4. Se även bilden på sidan **Fel! Bokmärket är inte definierat.**

Kvarngatan 78 – Flädern 4

Läbergatan 20 – Sannahed 19:7

Sillagatan 36 – Stene 3:19

Skogsvägen 3 – Blåklinten 9. Se även bilden på sidan 10

Skogsvägen 5b – Blåklinten 1

Skogsvägen 9 – Kornet 6

Skolvägen 3 – Svanen 13

Skolvägen 59 – Sidensvansen 14

Stenevägen 44 – Flugsnapparen 21

Söderängsvägen 9 – Trumpeten 9

Tallbogatan 1 – Hovslagaren 25

Turebergsgatan 7 – Åbytorp 1:62
1960-tal

Östra Drottninggatan 2 – Borgmästaren 9

Andréns väg, Kyrkogatan och Köpmangatan
– Trädgårdsmästaren 22-23

Genvägen 3 – Violen 9

Genvägen 9 – Gullivan 10

Isgatan 13 – Åbytorp 1:96

Isgatan 15 – Åbytorp 1:97

Malmgatan 20 – Målaren 3

Oppegårdsvägen 32 – Stövaren 8

Oppegårdsvägen 52-54 – Settern 4 och 5

Sillagatan 20 – Stene 1:36

Skjutbanevägen 6 – Stene 1:43

Skjutbanevägen 8 – Stene 1:42

Trumslagaregatan 4 – Basunen 2

Trumslagaregatan 8 – Basunen 4

*Västra Parken 4 – fastigheten Västra
Parken 8*

1970-tal

Ekeby-Björka 105 – Ekeby-Björka 2:7

Fjugestavägen 9 – Åbytorp 1:59

Gamla vägen 31 – Vitsippan 9

Gamla Örebrovägen 7 – Rödingen 3

Grevgatan 17 – Kofoten 10

Järsjö 156 – Järsjö 15:4

Linnégatan 25 – Hyacinten 2

Lädergatan 34 – Gösen 1

Nygatan 23 – Bofinken 1

Skjutbanevägen 9 – Stene 6:7

Stellins stig 5 – Åbytorp 3:5

Tennisgatan 10 – Muraren 5

*Erlands Oskars Väg 15 – Älvesta 3:20
1980-tal*

Erlands Oskars Väg 13 – Älvesta 3:124

Kalle Malkums Väg 25 – Älvesta 3:101

Folkungagatan 15 – Näktergalen 12

Hörsta 203 – Hörsta 2:7

Leksandsgatan 5 – Tången 8

Norrmalmsgatan 23 – Leoparden 1

Skolvägen 6 – Staren 2

*Frejgatan 3-5 – Skalbagger 1. Se även bilden på sidan **Fel! Bokmärket är inte definierat.***

Hallsbergsvägen 8 – Åbytorp 1:8. Se även bilden på sidan 15

Sillagatan 42 – Stene 13:4

Tynninge 121 – Tynninge 7:1

Östra Linnégatan 7 – Apan 1

Förteckning värdefulla miljöer

Alavi gård – Alavi 2:4.....	53	Ekebymossen och Säbylund – Kumla bandel 2:1 och Kumla- Ekeby S:5 samt Norra Mos 1:5, 1:7 och 2:1	60
Andréns väg, Franzéns väg, Köpmangatan och Von Rosensteins väg – Klockaren 2-3 och 5, Läraren 2-3, Organisten 1 och 4-7 samt Orgeltramparen 2-8 och 10- 11	80	Eneby 110 – Eneby 2:5	54
Andréns väg, Kyrkogatan och Köpmangatan – Trädgårdsmästaren 22-23.....	86	Engelbrektsvägen 4 – Igelkotten 1	84
Aspgatan och Viagatan 4 – Lövsångaren 1 samt kvarteren Korsnäbben, Kungsfågeln, Pilfinken, Tallbiten och Trädkryparen.....	75	Eriksbergsvägen 10 – Gnagaren 10	85
Baldergatan 1-67 – Oppegården 1-63.....	79	Erlands Oskars Väg 13 – Älvesta 3:124	88
Berga 117-119 – Berga 2:4	53	Erlands Oskars Väg 15 – Älvesta 3:20	88
Berga 209 – Berga 2:8	53	Fabriksgatan 51 – Musslan 5.....	84
Berga Västergården 303-305 – Berga 1:11	54	Fabriksgatan 7 – Rapphönan 5.....	71
Bivägen 10 – Vinbärsbusken 6	85	Fjugestavägen 20-21 – Åbytorp 1:18 och 3:1.....	70
Björkavägen 17 – Nävesta 5:4.....	74	Fjugestavägen 9 – Åbytorp 1:59.....	87
Blacksta – Blacksta 1:3, 1:13, 2:2, 2:3, 2:5, 2:10 och 5:1 ..	37	Flinkagården.....	76
Blacksta 131 – Blacksta 1:12	54	Florgatan 9 – Vetet 3.....	71
Bondgårdsgatan 2 – Törnskatan 1	54	Folkatorp 204 – Folkatorp 1:10.....	54
Brändåsen – Brändåsen 1:8, 1:15, 1:17, 1:18 och 1:19 samt Nälberg 1:23 och 6:1	37	Folkungagatan – Gullregnet 2 och Talgoxen 16.....	70
Buskvägen 5 – Ekeby 5:25.....	85	Folkungagatan 10 – Talgoxen 12.....	71
Buskvägen 9 – Ekeby 5:27.....	85	Folkungagatan 15 – Näktergalen 12	88
Byrsta 304 – Byrsta 10:2	54	Folkungagatan 28 – Enen 5	85
Byrsta Norr 108 – Byrsta 4:3	54	Frejgatan 3-5 – Skalbagger 1	89
Byrsta Sätergården 732 – Byrsta 4:24.....	54	Frommesta Sjötorp 611 – Frommesta 11:1	55
Dalagatan 60 – Strykjärnet 8.....	71	Furugatan 17 – Bocken 13.....	84
Djupadalsparken – Kumla 11:1 samt Sotaren 6-7.....	59	Furugatan 2 – Lammet 10	84
Ekeby 715 – Ekeby 4:4	54	Fågelhaget Skogstorp 608 – Örsta 1:7	55
Ekeby Fridsborg 111 – Ekeby 5:5	54	Gamla vägen 31 – Vitsippan 9.....	87
Ekeby kyrka – Ekeby prästgård 1:9, 1:10, 2:1 och 3:2.....	38	Gamla vägen 9 – Ärten 7	71
Ekeby Sköttegården 712 – Ekeby 4:5.....	54	Gamla Örebrovägen 13 – Harren 1	55
Ekeby smedja – Ekeby 6:11.....	54	Gamla Örebrovägen 7 – Rödingen 3	87
Ekeby-Björka 105 – Ekeby-Björka 2:7	87	Gartzvägen 17 – Vargen 2	84
Ekeby-Björka 123 – Ekeby-Björka 4:15	54	Gartzvägen 31 – Bocken 24.....	85
Ekeby-Björka 129 och 131 – Ekeby-Björka 4:3.....	54	Gartzvägen 3a – Hunden 12.....	84
Ekeby-Björka 149 och 151 – Ekeby-Björka 3:6 respektive 1:7	54	Gartzvägen 40 – Mården 1.....	71
Ekeby-Källtorp – Ekeby-Källtorp 1:1, Ekeby prästgård 1:4 och 4:1 samt Ringstorp 1:1	38	Genvägen 3 – Violon 9	86
		Genvägen 4 – Vårlöken 10	85
		Genvägen 9 – Gullvivan 10.....	86
		Grevgatan 1 – Hyveln 1	73
		Grevgatan 15 – Kofoten 11	71
		Grevgatan 17 – Kofoten 10	87
		Grängsgatan 9 – Lammet 5	84
		Gölinge 122 – Gölinge 1:1	55
		Götgatan, Marielundsgatan, Södra Kungsvägen och Östra Drottninggatan – Notarien 1	79

Götgatan, Marielundsgatan, Trädgårdsgatan och Östra Drottninggatan – Rådmannen 1	81	Karlsbergsvägen 8 – Kumla-Karlberg 8:1	56
Hagaby – Kumla-Ekeby 3:5, 4:4	55	Kila 101 – Kila 1:8	56
Hagaby 111 – Hagaby 1:16	74	Kumla 305 – Kumla-Björka 1:17	56
Hagaby 120 – Hagaby 2:2	55	Kumla by och kyrka – Kumla 1:180 och 9:1, Kumla kyrka 1, 3, och 5-6, Kumlaby 1, 4 och 6-7 samt Höjden 3:1, Kumla 4:3 och 7:31	41
Hagagatan 10 – Sälen 8.....	84	Kumla torg – Bankiren 3, Borgmästaren 10, Byggmästaren 9, Guldsmeden 3 och delar av Kumla 11:1	65
Hagagatan 25 – Kaninen 12	71	Kumlaby – övriga området.....	76
Hagagatan 8 – Valen 1	71	Kumla-Ekeby 102 – Kumla-Ekeby 5:20.....	56
Hagendalsvägen 20 – Snickaren 14	84	Kumla-Ekeby Hindersgården 118 – Kumla-Ekeby 2:16.....	56
Hagendalsvägen och Södra Kungsvägen – Snickaren 17, 19 och 27	67	Kungsstigen 1 – Pressjärnet 5	85
Hallsbergsvägen 8 – Åbytorp 1:8	89	Kvarngatan 18 – Ejdern 26.....	74
Hammargatan 3 – Hammaren 5	73	Kvarngatan 37 – Ormbunken 9	84
Handberga 205 – Handberga 1:1	55	Kvarngatan 44 – Näktergalen 4.....	85
Hardemo kyrka – Hardemo kyrka 1:1 och 1:2, Hardemo-Nybble 4:3 och 4:4, Glippsta 1:3, 1:9 och 6:3 samt Skyberga 5:4 och 6:2	40	Kvarngatan 66 – Furan 5	72
Hardemo-Kvarntorp 103 – Hardemo-Kvarntorp 1:9.....	55	Kvarngatan 75 – Gullregnet 13	84
Hardemo-Källtorp 211 – Hardemo-Källtorp 1:1	55	Kvarngatan 78 – Flådern 4	85
Hardemo-Nybble Sofiedal 220 – Hardemo-Nybble 1:2	55	Kvarngatan 8 – Tjädern 15-16.....	73
Hidingsta 106 – Hidingsta 2:5	55	Kvarngatan, Skolgatan och Sturegatan – Svanen 3-6	78
Hidingsta 108 – Hidingsta 2:2	55	Kvarntorpskorset 966 – Ålsta 4:1.....	72
Hidingsta Norrgården 308 – Hidingsta 1:2.....	85	Kyrkogatan – Fabrikören 1	69
Hidingsta utan adress – Hidingsta 1:5	55	Kyrkogatan, Köpmangatan och Magasinsgatan – Jägaren 3178	
Hjortsberga – Hjortsberga 1:34, 2:2, 4:9, 7:1 och 5:2	52	Kävesta – Kävesta 5:2	56
Holmagatan 22 – Södra Mossby 1:30	74	Köpmangatan 62 – Fiolen 7	73
Holmagatan 47 – Södra Mossby 1:9	55	Lanna 111 – Lanna 1:6	56
Hult 108 – Hult 1:12.....	72	Lanna Sörgården 101 – Lanna 3:5.....	56
Häbergsgatan – Häberggården 1-74, 104-109, 126 och 128...76		Leksandsgatan 5 – Tången 8	88
Hällabrottet-Yxhult-Hynneberg-Kvarntorp – Bysta 1:2 och 1:5, Hjortsberga 1:6, 1:15, 1:33, 3:11, 3:15 och 4:9, Hynneberg 1:12, 1:17 och 1:21, Hällabrottet 1:4, 1:14, 1:33, 1:37, 1:59, 1:75, 2:4-6, 2:8, 2:10, 2:13, 2:14, 6:16, 6:38-41, 7:7, 7:16-17 och 8:18-20, Kumla bandel 4:1 m.fl., Kvarntorp 1:5, 3:2, 3:4-6, 4:3, 5:1, 6:3, 6:6, 6:8 och 6:13, Nedra Vesta 1:20, Norra Yxhult 1:5 och 1:7, Norrtorp 5:1, Södra Mossby 1:59 samt Älvesta 1:3	60	Leksandsgatan 7-9 – Tången 9 och 20	65
Hörsta – Hagaby 1:13 och 2:6 samt Hörsta 4:2	63	Liljegatan 20 – Tistel 1	72
Hörsta 107 – Hörsta 3:2	56	Linde – Linde 1:4	41
Hörsta 110 – Hörsta 1:3	56	Linshultsvägen 6 – Stene 1:9	73
Hörsta 203 – Hörsta 2:7	88	Linnégatan 25 – Hyacinten 2.....	88
Hörstabacken 702 – Hörsta 1:6	56	Lädergatan 34 – Gösen 1	88
Idrottsgatan – Zebran 6, 8 och 10.....	63	Lädergatan 9 – Ålen 6	72
Isgatan 13 – Åbytorp 1:96.....	86	Läbergsgatan 20 – Sannahed 19:7.....	85
Isgatan 15 – Åbytorp 1:97.....	86	Löve kvarn 207 – Löve 1:9.....	74
Julsta – Julsta 1:44, 4:23 och 4:24	40	Magasinsgatan – Jägaren 19-20.....	66
Julsta 125 – Julsta 3:7	74	Malmgatan 20 – Målaren 3.....	86
Julsta 412 – Julsta 4:27	56	Malmgatan, Södra Kungsvägen och Åsgränd – Smeden 7, 14-15, 18 och 20	66
Julsta 711 – Julsta 3:40	56	Misteräng – Misteräng 1:2 och 1:3, del av Hidingsta 1:2 ..	41
Julsta skolan 127 – Julsta 3:25	72	Mossbanegatan 7 – Älgen 17.....	72
Jutagatan 4 – Mejeristen 6	72	Mossby – Mossby 2:2, 6:1, 7:2 och 7:4.....	42
Järnvägsgatan – Apan 15 och 16, Elefanten 4, 10 och 11 samt Gnagaren 2 och 6	64	Mårsta – Mårsta 3:2 och 3:3.....	42
Järnvägsgatan – Kumla 12:3, Kumla bandel 3:1 och 3:3....	67	Nedra Vesta – Nedra Vesta 1:5, 1:8 och 1:20	52
Järsjö 156 – Järsjö 15:4	87	Nedra Vesta – Nedra Vesta 2:7, 2:14, 2:17	43
Järsjö 174 – Järsjö 14:2	56	Norra Kungsvägen – Spannremmen 2	82
Järsjö Rusthållargården 122 – Järsjö 12:2.....	56	Norra Kungsvägen 48 – Kumla 11:9.....	56
Kalle Malkums Väg 25 – Älvesta 3:101	88	Norra Mos 302 – Kumla 13:89, 13:94	56
		Norrby 124 – Norrby 2:5.....	56
		Norrby Årtorp 204 – Norrby 8:1.....	57
		Norrmalmgatan 12 – Haren 4.....	72
		Norrmalmgatan 23 – Leoparden 1	88
		Nygatan 23 – Bofinken 1.....	88
		Nygatan 28 – Korpen 18	72
		Nygatan 3 – Staren 22.....	72
		Nynäs – Nynäs 12:1 och 12:2 samt Näsby 1:3	43

Nälberg – Nälberg 1:10, 1:22, 2:8 och 3:16	45	Stenevägen – Domherren 10, Hackspetten 18, Svalan 3 och 5, Kalkonen 1, Näktergalen 7, Tranan 11, 17 och 19 samt Örnen 12	69
Nälberg 214 – Mårsta 4:1	57	Stenevägen 44 – Flugsnapparen 21	86
Nälberg 218 – Nälberg 1:4	57	Sveavägen – Hovslagaren 4-5 och 19 samt Plåtslagaren 1 70	
Nälberg Granhammar 121 – Granhammar 1:1	57	Sveavägen 12 – Urmakaren 29.....	74
Nälberg Lötåsen 224 – Nälberg 1:19.....	57	Sånnersta 621 – Sånnersta 3:9.....	57
Nälön 105 – Nälön 2:1	57	Säbylund – Säbylund 3:1 och Torp 1:9	49
Nälön 204 – Nälön 3:2	57	Södergatan 17 – Tärnan 15	74
Odengatan 7 – Bankiren 7.....	72	Söderängsvägen 9 – Trumpeten 9	86
Oppegårdsvägen 32 – Stövaren 8.....	87	Södra Kungsvägen 1– Skomakaren 5	73
Oppegårdsvägen 52-54 – Settern 4 och 5.....	87	Södra Kungsvägen 13 – Rörläggaren 8.....	73
Ormesta 165 – Ormesta 1:9.....	57	Södra Kungsvägen 3 – Maskinisten 26.....	72
Oxelvärsta – Oxelvärsta 3:2	46	Södra Mossby Erik Persagården 205 –	57
Parkgatan 14 – Snöskatan 2.....	74	Södra Sanna Kungsleden 37 – Södra Sanna 1:3	57
Pettersgården	76	Tallbogatan 1 – Hovslagaren 25.....	86
Radhusen på Korsta by i Kumla.....	75	Tennisgatan 10 – Muraren 5.....	73, 88
Rala 102 – Rala 2:2.....	57	Torp 101 – Torp 1:3.....	58
Rala 114 – Rala 4:28.....	57	Torsta – Torsta 1:3, 2:5, 3:4, 5:3, 7:3 och 8:3.....	49
Rastorp 112 – Rastorp 1:32.....	57	Torsta 106 – Torsta 8:2	58
Rastorp 707 – Rastorp 1:26.....	84	Trumslagaregatan 4 – Basunen 2.....	87
Rosenhillsgatan 17 – Sandödlan 1	84	Trumslagaregatan 8 – Basunen 4.....	87
Rosenhillsgatan 8 – Apan 5	72	Turebergsgatan 7 – Åbytorp 1:62	86
Rösavi – Rösavi 1:4, 2:8, 2:14 och 2:18	46	Tynninge 121 – Tynninge 7:1	89
S:t Torgils väg – Orgeltramparen 12	79	Tynninge Skogalund 195 – Tynninge 4:1.....	58
S:t Torgils väg 3 – Ingenjören 2	74	Tynningstorp 106 – Tynningstorp 1:1	58
Sannahed – Gränby 2:8 och 2:20, Norra Sanna 1:18 och 2:102, Södra Sanna 1:2 samt Sannahed 19:1, 20:3, 21:1, 21:2, 22:1 och 23:1.....	46	Tynningstorp Björksätter 203 – Rastorp 1:18	58
Sickelsta gård 107 – Sickelsta 2:4.....	72	Tyskens gränd 3 – Ostronet 5.....	73
Sillagatan 20 – Stene 1:36.....	87	Tyskens gränd 4 – Musslan 1	84
Sillagatan 3 – Stene 23:1.....	70	Vallby – Vallby 1:2 och 2:2	50
Sillagatan 36 – Stene 3:19.....	85	Vallersta – Vallersta 1:3, 1:25, 1:31, 1:32, 1:33, 2:3, 3:17, 4:13, 4:14, 4:15, 7:1, 7:3 och 9:1.....	50
Sillagatan 42 – Stene 13:4.....	89	Viagatan – Tranan 20	82
Skankerud 203 – Skankerud 1:4.....	57	Villagatan – Talgoxen 18-20.....	83
Skarbjörka 1:1	46	Vissberga – Vissberga 1:32, 1:33, 2:12 och 3:18.....	51
Skjutbanevägen 6 – Stene 1:43.....	87	Vissberga 118 – Vissberga 3:17.....	58
Skjutbanevägen 8 – Stene 1:42.....	87	Vreta 104 – Vreta 1:11 samt Vreta S.....	58
Skjutbanevägen 9 – Stene 6:7.....	88	Västanliden 8 – Enen 7.....	73
Skogsbacken – Oboen 6-8 och Stämgauffeln 3	76	Västra Bangatan – Enen 2	70
Skogsvägen 3 – Blåklinten 9.....	85	Västra Drottninggatan 16 – Giraffen 13.....	74
Skogsvägen 5b – Blåklinten 1.....	85	Västra Gatan 34 – Rågen 2.....	73
Skogsvägen 9 – Kornet 6.....	86	Västra Parken 4 – fastigheten Västra Parken 8.....	87
Skolvägen 20-22 – Tärnan 14, 21	72	Västra Åby – Västra Åby 2:2.....	52
Skolvägen 3 – Svanen 13.....	86	Värvargatan – Fiolen 1-6	83
Skolvägen 59 – Sidensvansen 14.....	86	Åby – Åby 1:31 och 2:1.....	46
Skolvägen 6 – Staren 2	88	Ålsta – Ålsta 3:8.....	46
Skottvallavägen 20 – Orgeln 9	73	Ålsta 103 – Ålsta 1:7 och 7:1	73
Skottvallavägen 38 – Mandolinen 7.....	72	Älvesta – Älvesta 1:2	52
Skyberga – Skyberga 1:3, 1:5, 1:9, 1:13, 2:2, 2:5 och 3:3..	47	Ängabacken 1 – Cembalon 4.....	76
Smedsgården	76	Äpsätter 214 och 224 – Äpsätter 1:20 och 2:1	53
Solhemsgatan 11 – Fåret 9.....	84	Örsta 511 – Örsta 3:37, 6:1	58
Stationsgatan 14 – Svanen 14.....	74	Östra Drottninggatan – Dykaren 6	82
Stellins stig 5 – Åbytorp 3:5.....	88	Östra Drottninggatan 2 – Borgmästaren 9.....	86
Stene 319 – Stene 3:3	57	Östra Linnégatan 7 – Apan 1	89
Stene 508 – Sickelsta 4:13.....	57	Östra Åby – Östra Åby 2:2 och 2:3	52
Stene brunn 128 – Stene 7:1.....	68	Övra Vesta – Övra Vesta 1:4 och 3:5.....	52
Stene Olsgården 407 – Stene 21:1.....	57	Övra Vesta 211 – Övra Vesta 3:4 samt Övra Vesta 3:1	58
Stene Wilhelmsborg 505 – Stene 1:27	72	Övra Vesta Skogen 230 – Övra Vesta 2:2	58

KUMLA KOMMUN